

פרשת ואתחנן ה'תשס"ו

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קָה א הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּ לוֹ זְמֵרוּ לוֹ
 שִׁיחוּ בְכָל־נִפְלְאוֹתָיו: ג הַתְהַלְלוּ בְשֵׁם קְדֹשׁ יִשְׁמַח לֵב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דְּרֹשׁוּ
 יְהוָה וְעִזּוּ בְקִשׁוֹ פָּנָיו תִּמְיֵד: ה זְכֹרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מִפְתִּיּוֹ וּמִשְׁפְּטֵי־פָיו:
 ו זַרְע אֲבָרָהֶם עֲבָדוּ בְנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפְּטָיו:
 ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאַלְף דּוֹר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבָרָהֶם וּשְׁבוּעָתוֹ
 לִישָׁחֶק: י וַיַּעֲמִידָהּ לַיעֲקֹב לְחֶק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן
 אֶת־אָרֶץ־כְּנָעַן חָבֵל גְּחֻלַּתְכֶם: יב בַּהֲיוֹתֶם מְתֵי מִסְפָּר כְּמַעֲט וְגָרִים בָּהֶ:
 יג וַיִּתְּהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעַשְׂקֶם
 וַיִּזְכַּח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בַּמְּשִׁיחִי וְלֹנְבִיאִי אֶל־תִּרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רָעַב
 עַל־הָאָרֶץ כָּל־מִטְהַ־לֶּחֶם שָׁבַר: יז שְׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֹבֵד נַמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנּוּ
 בַּכֶּבֶל רָגְלוֹ (כתיב רגליו) בְּרֹזֶל בָּאָה נִפְשׁוֹ: יט עַד־עַתָּה בָּא־דִּבְרוּ אִמְרַת יְהוָה
 צִרְפַּתְהוּ: כ שְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּתִּירְהוּ מִשָּׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ: כא שָׁמוּ אֲדוֹן לְבֵיתוֹ
 וּמִשָּׁל בְּכָל־קְנִינָיו: כב לְאֶסֶר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יַחֲפֶם: כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם
 וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ־חַם: כד וַיִּפַּר אֶת־עַמּוֹ מֵאֵד וַיַּעֲצֵמְהוּ מִצְרָיו: כה הִפְךָ לְבָס
 לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהַתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שְׁלַח מֹשֶׁה עֲבָדוֹ אֶהְרֹן אֲשֶׁר בָּחַר־בוֹ: כז שָׁמוּ־
 בָם דְּבָרֵי אֱתוֹתָיו וּמִפְתֵּי־בְּאֶרֶץ חַם: כח שְׁלַח חֲשָׁד וַיַּחֲשֹׁד וְלֹא־מָרוּ אֶת־דִּבְרוֹ
 (כתיב דבריו): כט הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דָּגְתָם: ל שָׂרֵץ אֲרָצָם
 צִרְדָּעִים בְּחִדְרֵי מְלָכֵיהֶם: לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב כְּנִים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב נָתַן
 גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אִשׁ לְהַבּוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּךְ גִּפְנִם וַתִּאֲנַתֶם וַיִּשְׁפֹּר עַץ גְּבוּלָם:
 לד אָמַר וַיָּבֵא אֲרֵבָה וַיִּלֶּק וַאֲיִן מִסְפָּר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֹשֵׁב בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרִי
 אֲדָמָתָם: לו וַיִּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיִּזְצִיאֵם בְּכֶסֶף וַזָּהַב
 וַאֲיִן בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׁמַח מִצְרַיִם בַּצֵּאתָם כִּי־נִפְלַח פְּחָדָם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ
 עָנָן לְמִסְדָּךְ וְאִשׁ לְהָאִיר לִילָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שְׁלוֹ וְלֶחֶם שָׁמִים יִשְׁבִּיעֶם: מא פָּתַח
 צוּר וַיִּזְבּוּ מִיַּם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קְדֹשׁ אֶת־אֲבָרָהֶם
 עֲבָדוֹ: מג וַיִּצְאָ עַמּוֹ בְּשֹׁשׁוֹן בְּרִנָּה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל
 לְאֵמִים יִירָשׁוּ: מה בַּעֲבוּר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְעֲרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו א הַלְלוּיָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב מִי יִמְלַל גְּבוּרוֹת יְהוָה
 יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ג אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵי מִשְׁפַּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה
 בְּרִצּוֹן עֲמֹד פְּקוּדָנִי בִישׁוּעַתְּךָ: ה לְרֹאוֹת | בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׂמְחָה בְּשִׂמְחַת גּוֹיְךָ
 לְהַתְּהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתֶיךָ: ו חָטְאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ: ז אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם |
 לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם בַּיַּם־סוּף:
 ח וַיִּשְׁיַעַם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחֲרַב וַיִּזְלִיכֶם
 בַּתְּהוֹמוֹת פַּמְדָּבָר: י וַיִּשְׁיַעַם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיִּגְאַלֵּם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְסּוּ־מַיִם צְרִיחֶם
 אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתַר: יב וַיֵּאֱמִינוּ בַדְּבָרֵיךָ יִשְׁרִי תְהִלָּתוֹ: יג מֵהָרוּ שָׂכְחוּ מַעֲשָׂיו
 לֹא־חָפְזוּ לַעֲצֹתוֹ: יד וַיִּתְּאוּ תְאוּהָ בַמְדָּבָר וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם
 שְׁאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רִזּוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לַמֶּשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קָדוֹשׁ יְהוָה:
 יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתְךָ וְתִכַּסּ עַל־עַדַת אֲבִירִים: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בְּעַדְתָּם לְהַבִּיחַ
 תְּלַהֲט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחָרָב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמַּסְכָּה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדֶם
 בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב: כא שָׂכְחוּ אֵל מוֹשִׁיַעַם עֲשֵׂה גְדִלוֹת בְּמִצְרַיִם:
 כב נַפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף: כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לוֹלֵי מֶשֶׁה בְּחִירוֹ
 עָמַד בַּפָּרֶץ לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מֵהַשְּׁחִית: כד וַיִּמְאַסּוּ בְּאֶרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ
 לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם
 בַּמְדָּבָר: כז וּלְהַפִּיל זָרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת: כח וַיַּצְמִדוּ לִבְעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרִיץ־בָּם מַגַּפָּה: ל וַיַּעֲמִד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל
 וַתַּעֲצֵר הַמַּגַּפָּה: לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצְדָקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי
 מְרִיבָה וַיִּרַע לַמֶּשֶׁה בְּעִבּוֹרָם: לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטָא בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־
 הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם: לה וַיִּתְעַרְבוּ בַּגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם:
 לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עַצְבֵיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בָּנוֹתֵיהֶם
 לְשִׂדִּים: לח וַיִּשְׁכְּחוּ דָם נְקִי דָם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לְעַצְבֵי כְנַעַן וַתַּחֲנַף
 הָאָרֶץ בַּדָּמִים: לט וַיִּטְמְאוּ בַּמַּעֲשִׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחֲרֶ־אָרֶץ יְהוָה בְּעַמּוֹ
 וַיִּתְעַב אֶת־נַחֲלֹתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׁנֵאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם
 אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְנְעוּ תַחַת יָדָם: מג פְּעַמִּים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יִמְרוּ בַעֲצַתָם וַיִּמְכּוּ
 בְּעוֹנָם: מד וַיֵּרָא בְּצַר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם: מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב
 חֲסִדּוֹ: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ
 מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בָּרוּךְ יְהוָה | אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אֱמֹן הַלְלוּיָהּ:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהילים ק"ה ק"ו ב
- ב) מאמר ד"ה גדול יהיה כבוד הבית ש"פ מטות-מסעי מבה"ח מנחם-אב, ה'תשכ"ב ה
- ג) שיחת ש"פ ואתחנן, י"ג מנחם-אב, ה'תש"נ יד
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת ואתחנן כה
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת ואתחנן כט
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת ואתחנן לט
- ז) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ואתחנן מא
- ח) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ואתחנן נז
- ט) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת ואתחנן סג
- י) ביאורים לפרקי אבות פרק רביעי סח
- יא) הלכות בית הבחירה סט
- יב) משולחן ערוך אדמו"ר הזקן ע
- יג) ספר הזכרונות (בלה"ק) – פרק קכ"ד עב
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת ואתחנן עה

בית דין רבני אנ"ש בארה"ק

ב"ה

אדר ה'תשס"ו

לכבוד

כל המקבלים את ה"דבר מלכות"
שלום וברכה!

כולנו רואים שב"ה הקונטרס "דבר מלכות" הולך ומתפשט בכל רחבי תבל בצורה יוצאת מהכלל, והמוציאים לאור משתדלים לעמוד בבקשות ובדרישות המגיעות מכל רחבי תבל.

כיום מודפסת חוברת "דבר מלכות" בכ 150,000 עותקים בחודש, שהגיעו כבר לעתים לעלות הדפסה של כ- \$100,000 לחודש, כשעל זה נוספות הוצאות של אריזה ומשלוח לכל רחבי תבל - בעלות חודשית של כ- 100,000 שקל. דבר אשר המוציאים לאור לא העלו כלל על דעתם בעת שהחלו להוציא לאור את ה"דבר מלכות".

משבוע לשבוע גוברות הבקשות ל"דבר מלכות" מכל החוגים והקהלים, כולל יהודים שלצערנו לעת עתה אינם מגדירים עצמם כשומרי תורה ומצוות. במקומות ציבור רבים מחלקים ומספקים את החוברת לכל מבקש, ומיום ליום נראים יותר ויותר יהודים מחוגים שונים, גם שלא מאנ"ש, המעיינים ולומדים בשיחותיו הקדושות של הרבי ומקיימים את תקנותיו הקדושות בלימוד החומש התניא והרמב"ם.

כמו כן במוסדות רבים הן של אנ"ש והן מחוגים אחרים, מתקיימים שיעורים ב"דבר מלכות" כחלק מתוכנית הלימודים הקבועה בכיתות, עובדה שגרמה בין השאר לביקוש כמויות גדולות מאותם מוסדות על מנת שיוכלו לקיים את השיעורים. (זה עתה קבלנו ידיעה שרק בשבוע שעבר הגיעה פנייה מבית חב"ד נתיבות, אשר מבקשים להוסיף עוד 150 חוברות לשבוע - מעבר ל- 300 חוברות שקבלו עד עתה בכל שבוע - עבור ישיבת נווה דקלים שהייתה בגוש קטיף ועברה לכפר מימון הנמצא לידם ואשר החליטו ללמוד שם שיעור קבוע ב"דבר מלכות", כמו"כ ביקשו גם מהמוסד "אהלי תורה" בקראון הייטס 150 חוברות "דבר מלכות" לשבוע, כאשר היו בקשות נוספות בכמויות גדולות למקומות נוספים אשר אי אפשר למנותם.

אך כדי שתהיה אפשרות למוציאים לאור להמשיך ולספק את הדרישות ההולכות וגוברות ואשר החוברות "דבר מלכות" יגיעו לכל מאן דבעי - חייבים אנו לפנות לכל המקבלים ולומדים את ה"דבר מלכות" - ולבקשם להשתתף בעלות האריזה והמשלוחים אשר כאמור הגיעה גם היא לעלויות גבוהות מאוד.

אי לכך אנו מבקשים מכל המקבלים והלומדים בחוברות הדבר מלכות להשתתף בעלויות המשלוחים בסכום שנקבע להלן:

תושבי ארץ הקודש סך של 20 ₪ לחודש.

תושבי שאר העולם סך של 10 \$ לחודש.

מובן שכל מי שיכול ורוצה להוסיף על כך תבוא עליו הברכה!

את הסכומים הנ"ל הננו מבקשים להעביר לחשבון:

חשבון ע"ש:

סניף:

בנק:

409-112321 מס' "דבר מלכות" מס' 177

ביתר עילית, מס' 177

פועלי אגודת ישראל, מס' - 52

ניתן להפקיד תרומה בכל סניפי הבנק הבינלאומי עבור חשבון "דבר מלכות" ללא כל עמלה

כמו כן ניתן לשלוח המחאות לפקודת "דבר מלכות" (נא לציין "למוטב בלבד") והוראות-קבע לכתובת:

דבר מלכות, ת.ד. 1855 רמת גן, מיקוד 52118.

בברכה והצלחה

הרב יוסף העכט

הרב מנחם מענדל גלובובסקי

הרב אליהו יוחנן גורארי

הרב מרדכי שמואל אשכנזי

הרב זאב דב סלוניס

הרב בן ציון ליפסקר

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הוראה לחיוב חשבון

בס"ד, תאריך

קוד מסלקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד		אסמכתא / פס' מזהה של הלקוח בחברה			
4 2 7 5 2					

לכבוד
בנק
סניף
כתובת הסניף

1. אני/הח"מ

(פס' זהות/ח.פ.ג.)

(שם בעלי החשבון כמופיע בספרי הבנק)

כתובת

רחוב מס' עיר מיקוד

- נותק/ים לכם בזה הוראה לחייב את חשבונו/נו הני"ל בסניפכם, בגין **תרומה** בסכומים ובמועדים שיומצאו לכם מדי פעם בפעם באמצעי מגנטי, עיי' "דבר מלכות" כמפורט מטה ב"פרטי ההרשאה".
2. ידוע לי/לנו כי:
- הוראה זו ניתנת לביטול ע"י הודעה ממני/מאתנו בכתב לבנק ול"דבר מלכות" שתכנס לתוקף, יום עסקים אחד לאחר מתן הודעה בבנק וכן, ניתנת לביטול עפ"י הוראת כל דין.
 - אהיה/נהיה רשאי/ם לבטל מראש חיוב מסוים ובלבד, שהודעה על כך תימסר על ידי/נו לבנק בכתב, לפחות יום עסקים אחד לפני מועד החיוב.
 - אהיה/נהיה רשאי/ם לבטל חיוב, לא יותר מתשעים ימים ממועד החיוב אם אוכיח/נוכיח לבנק, כי החיוב אינו תואם את המועדים או הסכומים שנקבעו בכתב ההרשאה, אם נקבעו.
 - ידוע לי/לנו כי הפרטים שצוינו בכתב ההרשאה ומילויים, הם נושאים שעלינו להסדיר עם המוטב.
 - ידוע לי/לנו, כי סכומי החיוב עפ"י הרשאה זו, יופיעו בדפי החשבון וכי לא תישלח לי/לנו ע"י הבנק הודעה מיוחדת בגין חיובים אלה.
 - הבנק יפעל בהתאם להוראות בכתב הרשאה זה, כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת, וכל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצועו.
 - הבנק רשאי להוציאני/נו מן ההסדר המפורט בכתב הרשאה זה, אם תהיה לו סיבה סבירה לכך, ויודיע לי/לנו על כך מיד לאחר קבלת החלטתו, תוך ציון הסיבה.
 - לא לאשר ל"דבר מלכות" בספח המחובר לזה, קבלת הוראות אלו ממני/מאתנו.

פרטי ההרשאה

1. סכום החיוב ומועדו יקבעו מעת לעת עפ"י "דבר מלכות" עפ"י המוסכם בינינו.

2. פרטי החיוב:

מועד חיוב אחרון	מועד חיוב ראשון	הצמדה		תדירות החיוב	מס' חיובים	סכום לחיוב בודד
		בסיס	סוג			
				☐ חודשי ☐ דו-חודשי ☐		

חתימת בעלי החשבון

אישור הבנק

קוד מסלקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד		אסמכתא / פס' מזהה של הלקוח בחברה			
4 2 7 5 2					

בס"ד
לכבוד
"דבר מלכות"
רח' בצלאל 27
רמת גן 52521

קיבלנו הוראות מ _____ לכבד חיובים בסכומים ובמועדים שיופיעו באמצעי מגנטי שתצוינו לנו מידי פעם בפעם, ואשר מספר חשבונו/נסם בבנק יהיה נקוב בהם, והכל בהתאם למפורט בכתב ההרשאה.

רשמנו לפנינו את ההוראות, ונפעל בהתאם כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת; כל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצועו; כל עוד לא התקבלה אצלנו הוראת ביטול בכתב-על-ידי בעלי החשבון, או כל עוד לא הוצאו/ בעלי החשבון מן ההסדר.

אישור זה לא יפגע בהתייבויותכם כלפינו, לפי כתב השיפוי שנחתם על-ידיכם.

בכבוד רב,

בנק _____

סניף _____

חתימה וחותמת הסניף

תאריך _____

מקור טופס זה, על שני חלקיו, ישלח לסניף הבנק, העתק הימנו ימסר למשלם.

כתובת להעברות כסף מחו"ל

Address for Telex transfers :
First International Bank of ISRAEL
Tel-Aviv

Branch: Pagi Beitar ilit branch
Branch no. 177
Acc name: DVAR MALCHUT
Acc no: 155-112321

Swift code no. FIRBILITXXX

There is no need for ABA# or other identification
Our us \$ correspondents include the Major New York Banks.
eg: Republic, Citibank, Chase Manhattan, Bankers.

BANK POALEY AGODAT ISRAEL
BEITAR ILIT BRANCH
972 -2 -5723204

בס"ד*. ש"פ מטות מסעי, מבה"ח מנחם-אב ה'תשכ"ב**

גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון¹, ויש בזה שני פירושים². פירוש הפשוט הוא³ שבית הזה האחרון קאי על בית שני שהי' גדול מבית הראשון בבנין ובשנים, ובזהר⁴ איתא שהבית הזה האחרון קאי על בית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו שיהי' גדול מבית הראשון ומבית השני, דשניהם נכללים ב(מן ה)ראשון, כי שניהם לא הי' להם קיום, ובית שלישי יהי' קיים בקיום נצחי. וזהו שאמרו רז"ל⁵ לא כאברהם שכתוב בו הר ולא כיצחק שכתוב בו שדה אלא כיעקב שקראו בית, דבית ראשון הוא כנגד אברהם ובית שני כנגד יצחק ובית שלישי כנגד יעקב⁶, ומבואר בלקו"ת⁷ שהשייכות דבית שלישי ליעקב הוא כי מדתו של יעקב היא אמת, ואמת הוא שאין שייך בו הפסק⁸ ושינוי.

(ב) והנה אף שבמארז"ל הנ"ל (לא כאברהם כו') מדובר בביהמ"ק, הלשון בלקו"ת שם הוא שלש גאולות הן, גאולה ראשונה בזכות אברהם גאולה שני' בזכות יצחק גאולה שלישית בזכות יעקב. ומבאר שם דגאולה השלישית היא גאולה נצחית. והביאור בזה בפשטות הוא, כי מעיקרי הגאולה הוא – בנין בית המקדש⁹. וע"י שמיתוסף עילוי בביהמ"ק, הגאולה היא נעלית יותר¹⁰. ולכן מקשר בלקו"ת המעלה דגאולה השלישית עם המעלה דביהמ"ק השלישי.

ויש להוסיף, דהטעם שבלקו"ת מדובר במעלת גאולה השלישית הוא, כי הגאולה השלישית היא נעלית יותר מהמעלה דביהמ"ק השלישי. כמוכן מזה שהגאולה (קיבוץ גליות) תהי' לאחרי בנין ביהמ"ק¹¹. אלא שגם מעלה זו באה ע"י ביהמ"ק השלישי (שלכן היא נלמדת (בלקו"ת) מהמעלה דביהמ"ק השלישי) כי בבנין ביהמ"ק השלישי יהיו כלולים כל הענינים והמעלות שיהיו לאח"ז. וע"פ מ"ש בזהר¹² בסדר הענינים שיהיו לע"ל דתחיית המתים הוא אחרון שבכולם, יש לומר, שגילוי המעלה דביהמ"ק השלישי [אמת שאין שייך בו הפסק ושינוי] יהי' בעיקר בתחה"מ, שאז יהיו חיים נצחיים. ויש לקשר זה עם מ"ש¹³

(בלקו"ת שם).

(7) מטות פג, ג-ד.

(8) "היפך נהרות המזובים במשנה פ"ח דפרה, שהיא מה שנפסקים לפעמים" (לקו"ת שם. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ו ע' 92 שוה"ג להערה 38).

(9) ולהעיר מהלשון הרגיל "זמן הבית וזמן הגלות".

(10) להעיר מלקו"ת דרושים לר"ה נו, ב "ולא הי' בו בכית שני) גילוי הה' דברים .. ולכן לא הי' בו חירות".

(11) פס"ד ברמב"ם ה' מלכים פ"א (בתחלת הפרק ובסופו). וראה ברכות מט, א. תנחומא פ' נח יא. זהר שבעה הבאה. אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ח"א אגרת קל (ס"ע שח ואילך).

(12) ח"א קלט, א (במדרש הנעלם). וראה שם קלד, א.

(13) הושע ו, ב.

(* יצא לאור בקונטרס שבת נחמו – תש"נ, לקראת ש"ק פ' ואתחנן שבת נחמו .. עש"ק נחמו, שנת ה'תש"נ.

** ברשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א משנת תשכ"ב: "יאיר נתיב" דהמאמר: בונה ירושלים – תרכ"ט [סה"מ תרכ"ט ע' רצד ואילך]. ראה קראתי – תרס"ה [סה"מ תרס"ה ע' קעו ואילך]. עיי"ש. לקו"ת מטות ד"ה ואשה [פג, ג-ד]. ע"כ יאמרו תרצ"א [סה"מ קונטרסים ח"א קצא, ב ואילך].

(1) חגי ב, ט.

(2) התיווך דשני הפירושים – ראה מכתב בין כסא לעשור וכ"ג טבת תש"ה*. לקו"ש ח"ט ע' 29 בהערות.

(3) מפרשים לחגי שם. וכ"ה בכ"ג, ג, סע"א.

(4) ח"א כח, א. תקו"ז תיקון ח. וראה ג"כ בפ"י הראב"ע.

(5) פסחים פח, א.

(6) ראה חדא"ג מהרש"א שם. אלשי"ך לתהלים כד (הובא

(* נדפס באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' ד. שם ע' כג. המו"ל.

יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו, דביום השלישי שני פירושים. שקאי על ביהמ"ק השלישי¹⁴ ושקאי על תחה"מ¹⁵. והקשר דשני הפירושים¹⁶ הוא, כי בתחה"מ תתגלה המעלה דביהמ"ק השלישי.

(ג) ויובן זה בהקדים מה שארז"ל¹⁷ עלה ארי' במזל ארי' והחריב את אריאל כו' על מנת שיבוא ארי' במזל ארי' ויבנה אריאל. ומזה מובן, דמ"ש גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון יותר מן הראשון הוא גם באם ביהמ"ק הראשון לא הי' נחרב והי' לו קיום נצחי. ולכן עלה ארי' כו' והחריב את אריאל בכדי שיבוא ארי' ויבנה אריאל, שיהי' גדול יותר מן הראשון (גם באם הי' לו קיום נצחי)¹⁸. וע"ד המעלה דבעלי תשובה על צדיקים, דעבודת הצדיקים (גם צדיקים שאין להם יצר הרע)¹⁹, שלכן אין שייך שיהי' אצלם חטא, ועבודתם היא באופן דקיום נצחי) מגעת בהשתלשלות, ועבודת הבעלי תשובה בלמעלה מהשתלשלות²⁰. וזהו עלה ארי' והחריב את אריאל על מנת שיבוא ארי' ויבנה אריאל, וידוע²¹ דיבוא ארי' [זה הקב"ה, דכתיב ב'י' ארי' שאג מי לא יירא²³] הוא התגלות הכתר שלמעלה מהשתלשלות. ויש להוסיף, שגם לפי מארז"ל²⁴ שכשעלו מבבל הי' ראוי להיות בנין זה (ביהמ"ק השלישי), מ"מ, בית שלישי שיהי' לע"ל (לאחרי בית שני) יהי' גדול יותר. דהגם שגם כשעלו מבבל (לאחרי חורבן בית ראשון והתיקון על זה) היו בדוגמת בעלי תשובה²⁵, הרי בתשובה יש ריבוי דרגות. ולכן הי' גם חורבן בית שני בכדי שע"י העבודה בהגלות שלאחרי חורבן בית שני יגיעו לשלימות התשובה, ועי"ז יהי' גדול כבוד הבית הזה האחרון בתכלית השלימות.

ועפ"ז יש לבאר מה שאמרו רז"ל²⁶ עה"פ²⁷ שמעו דבר ה' בית יעקב, שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואה, שמעו דברי נבואה עד שלא תשמעו דברי תוכחות וכו' (ומסיים) שמעו גופיכון עד שלא ישמעו גרמיכון, העצמות²⁸ היבשות שמעו דבר ה'. ולכאורה זה שאומר שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואה, יש לומר, כי דברי נבואה הם לצוות על דברי התורה²⁹, ולכן באם היו שומעים דברי תורה לא היו צריכים לדברי נבואה. ועד"ז בדברי נבואה עצמם, שבאם היו שומעים דברי נבואה דנביאים הראשונים המצווים על דברי התורה שלא באופן דתוכחה לא היו צריכים לדברי תוכחה

(14) פרש"י שם.
 (15) אוה"ת נ"ך להושע שם ע' תלב ואילך. וש"נ.
 (16) להעיר מדר"ה יחיינו מיומיים תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קמד, ב), שמפרש שם שביום השלישי קאי על תחה"מ בהמשך לפרש"י.
 (17) יל"ש ירמ' רמז רנט.
 (18) ראה אוה"ת ואתחנן (ע' סה; שם ע' צג, ממג"ע אופן קפו ואוה"ח ר"פ ואתחנן), שאילו הי' משה רבינו מכניס את בני ישראל לארץ ובונה ביהמ"ק, לא הי' נחרב ביהמ"ק לעולם והי' לו קיום נצחי כמו שיהי' לע"ל. ומבאר שם (ע' פז. וראה גם שם כרך ו ע' ב'רכד) דהטעם על זה שלא פעל משה מבוקשו הוא לפי שמהירידות שנמשכו בגלות הארץ הי' עלי' גדולה יותר".
 (19) ובפרט להמבואר בתניא פ"א (ה, ב) שזהו פירוש צדיק.
 (20) ראה ד"ה שובה ישראל דשבת תשובה ה'תשל"ז ס"ב (לעיל ח"א ע' צו) ואילך (וש"נ). ובכ"מ.
 (21) אוה"ת נ"ך כרך ב ע' א'נו ואילך.
 (22) עמוס ג, ח.
 (23) יל"ש שבהערה 17.
 (24) הובא בפרש"י יחזקאל מג, יא (הובא בפתחת התויו"ט למס' מדות).
 (25) ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 67.
 (26) יל"ש ירמ' רמז רסד.
 (27) ירמ' ב, ד.
 (28) יחזקאל לז, ד.
 (29) רמב"ם הלי' יסוה"ת פ"ט ה"ב.

(ועד"ז הוא בנוגע הענינים שלאח"ז). אבל מה שמסיים עד שלא ישמעו גרמיכון כו' אינו מובן, איך שייך לומר שבאם היו שומעין דברי תורה או דברי תוכחות וכו' לא היו זוכים ח"ו לתחה"מ. ויש לומר הביאור בזה, דע"י הירידה שלא שמעו דברי תורה וכו' תהי' תחה"מ באופן נעלה יותר, בדוגמת ביהמ"ק השלישי שע"י שיהי' לאחרי הירידה דחורבן בית שני יהי' גדול יותר.

(ד) וביאור מעלת בית השלישי על בית ראשון ושני (גם על בית שני כמו שהי' ראוי להיות בצורת התבנית דבית שלישי), יובן בהקדים המעלה דבית המקדש (בכלל)³⁰, כולל גם המעלה דמקום המקדש, דמקום המקדש (גם לפני בנין ביהמ"ק) הוא למעלה יותר מהמקום דכל העולם, כמ"ש³¹ מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים ותרגם אונקלוס לית דין אתר הדיוט. שהמקום דכל העולם הוא אתר הדיוט לפי שנברא בעשרה מאמרות שנקראים³² מילין דהדיוטא, ומקום המקדש אינו אתר הדיוט [אף שגם מקום המקדש נברא בעשרה מאמרות. ואדרבה, התחלת ועיקר הבריאה מהעש"מ היתה בריאת אבן שתי' שבמקדש וממנה הושתת כל העולם]³³, כי בעשרה מאמרות נאמר ויאמר אלקים, ובמקום המקדש הי' גילוי שם הוי' כמ"ש³⁴ אכן יש הוי' במקום הזה.

וצריך ביאור, דלכאורה, מעלת מקום המקדש על המקום דכל העולם הוא בהגילוי שהי' בביהמ"ק ולא בהמקום עצמו, שהרי גם מקום המקדש נברא בעשרה מאמרות (מילין דהדיוטא), ופירוש לית דין אתר הדיוט הוא שהמקום עצמו אינו אתר הדיוט. ונקודת הביאור בזה ע"פ מ"ש בתניא³⁵ שהתהוות העולם היא משם הוי' (הוי' לשון מהוה³⁶), אלא שבאם ההתהוות היתה משם הוי' עצמו הי' העולם בטל במציאות ולכן ההתהוות בפועל היתה ע"י שם אלקים. וההתהוות דמקום המקדש היתה באופן ששם אלקים אינו מסתיר על שם הוי'. וזהו לית דין אתר הדיוט כי במקום המקדש הי' נרגש בגילוי ההתהוות כמו שהיא משם הוי'.

והענין הוא, דההתהוות משם אלקים היא בדרך התלבשות (בראשית ברא אלקים³⁷) וההתהוות משם הוי' היא באופן דבדרך ממילא (יהללו את שם הוי' כי הוא צוה ונבראו³⁸). והחילוק שבאופן ההתהוות (אם ההתהוות היא בדרך ממילא או שהיא בדרך התלבשות) מורה על היחס של הדבר המתהווה להמקור שמהווה אותו. דכאשר המתהווה הוא בקירוב להמהווה, התהוותו היא בדרך ממילא³⁹. וכמו עילה ועלול, דכיון שהעלול הוא בערך העילה, לכן התהוות העלול מהעילה היא בדרך ממילא [וכמו שכל ומדות, דכיון שהמדה היא בערך השכל, לכן, ע"י ההתבוננות, באה ממילא המדה שבהתאם להתבוננות]. וכמו"כ הוא באור ומאור⁴⁰, דכיון שהאור הוא גילוי המאור, לכן, המצאת

(35) שעהיוה"א פ"ד.

(30) ביאור המעלה דביהמ"ק (דלקמן בפנים) מיוסד על המאמר

(36) שעהיוה"א רפ"ד. וראה גם זח"ג רנז, סע"ב (ברע"מ).

ד"ה ראה קראתי בשם תרס"ה (סה"מ תרס"ה ע' קעז ואילך).

פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט.

עיי"ש.

(37) בראשית א, א.

(31) ויצא כח, יז.

(38) תהלים קמת, ב.

(32) זח"ג קמט, ב. וראה בארוכה לקו"ת אחרי כה, ד. ועוד.

(39) ראה גם המשך תרס"ו ס"ע קצז ואילך. עיי"ש.

(33) יומא נד, ב.

(40) בסה"מ תרס"ה שבהערה 30 (ע' קעט) מביא ב' הדוגמאות

(34) ויצא שם, טז.

האור מהמאור היא בדרך ממילא. וכאשר המתהווה הוא בריחוק מהמהווה, התהוותו היא בדרך התלבשות³⁹, שהמהווה מתעסק ומשתדל להוות את הדבר המתהווה.

[והטעם לזה הוא, דבהתהוות שבדרך ממילא עיקר ההדגשה הוא גילוי המקור. ולכן, הגם שגם בעילה ועלול (שהתהוות העלול מהעילה היא בדרך ממילא), העלול אינו גילוי העילה אלא מהות לעצמו, מ"מ, נרגש בו העילה. וכמו שכל ומדות, שבהמדות נרגש השכל. ובכדי שיתהווה דבר שהוא בריחוק ממקורו, הוא דוקא בדרך התלבשות. דענין ההתלבשות הוא (לא שהמקור מתגלה, אלא אדרבה) הוא מתלבש (ומתעסק) להוות דבר חדש, ולכן, הדבר המתהווה ע"י התלבשות הוא בריחוק ממקורו, באופן שלא נרגש בו מקורו. ויש לומר שהוא ע"ד הענין דכח ופועל, דמהטעמים על זה שהמשכת הפעולה מהכח היא לא בדרך ממילא אלא ע"י התלבשות (שהכח פועל את הפעולה), הוא כי הפעולה היא בריחוק מהכח. דהנה ידוע⁴¹ שהפעולה היא התחדשות לגבי הכח. דכיון שהכח הוא רוחני והפעולה היא גשמית, הרי המשכת הפעולה מהכח היא (כמו) התהוות חדשה (וע"ד יש מאין). וענין הכח הוא שבכחו לפעול דבר חדש. ומזה מובן, דזה שמהפעולה יודעים את הכח, הוא שע"י הפעולה יודעים את הכח. אבל בהפעולה עצמה לא נרגש הכח⁴². דכיון שהכח הוא רוחני והפעולה היא גשמית, אין הכח הרוחני מתגלה בפעולה הגשמית⁴³. ויש להוסיף, דזה שבהפעולה לא נרגש הכח הוא לא רק מצד הפעולה (שהיא באין ערוך להכח) אלא גם מצד הכח. דכיון שפעולת הכח הוא שעושה דבר חדש שאינו בערכו (כנ"ל), לכן המשכת הכח לפעול היא המשכה נעלמת [כי פעולת דבר חדש שאינו בערך מקורו היא ע"י התעלמות המקור. דלאחרי שנפסק גילוי המקור, אז דוקא שייך שיהי' דבר שאינו בערכו], ולכן⁴⁴, הפעולה הבאה מהכח היא באופן שלא נרגש בה הכח].

ועד"ז הוא למעלה, דההתהוות שמשם אלקים שהיא בדרך התלבשות, היא באופן שהכח המהווה אינו נרגש בהנבראים, ולכן הנבראים שנתהוו משם אלקים הם מציאות והביטול שלהם הוא⁴⁵ רק ביטול היש. וההתהוות שמשם הוי' שהיא בדרך ממילא, היא באופן שהוא בגילוי בהנבראים, ולכן ביטול הנבראים שנתהוו משם הוי' הוא⁴⁵ ביטול במציאות.

(ה) והנה ידוע דכשמביאים בדרושי חסידות שני משלים (או יותר) לאיזה ענין, הוא, כי אין המשל מכוון להנמשל בכל הפרטים, ולכן מביאים שני משלים (ויותר), שכל אחד מהם מבאר איזה פרטים מהנמשל. וכן הוא בענינינו, דהטעם שמביאים שני משלים על זה שבהתהוות שבדרך ממילא המתהווה הוא בקירוב להמהווה, המשל דעילה ועלול

(דעילה ועלול, ודאור ומאור). וראה לקמן סעיף ה.

(41) סה"מ תרמ"ו ע' ג. המשך תער"ב ח"א פ' שיא (ע' תרלג).

סה"מ קונטרסים ח"ג ע' לח.

(42) ראה סה"מ עת"ר ע' לב דכח הוא נעלם. והמבואר במק"א

(ראה סה"מ תרס"ד ע' קכט) דכח הוא גילוי, וכמו בזריקת אבן

מלמטלמ"ע נראה ונגלה כח הזורק שהרי בהכרח לומר שיש כח

הנושאו למעלה, מ"מ הוא כח נעלם ולכן אין הכח נרגש

בהנפעל.

(43) עיקר ענין "כח" הוא שפועל בדבר נבדל, פעולה גשמית,

כזריקה וכיו"ב. ובפעולה זו (משא"כ בצירור או בעשיית כלי) אין

נרגש הכח – ראה המשך תער"ב ח"א פנ"ג (ע' צו). סה"מ תש"ז

ע' 130. ועוד.

(44) סה"מ עת"ר שבהערה 42.

(45) ראה לקמן ס"ע רפו. וש"נ.

והמשל דאור ומאור, הוא, כי בהנמשל, גם בההתהוות שבדרך ממילא, מתהווה דבר חדש שאינו בערך להמקור המהווה. וכמובן גם מזה שגם בההתהוות שמשם הוי' כתיב כי הוא צוה ונבראו, דלשון בריאה מורה על התהוות יש מאין⁴⁶, דיש מאין הוא באין ערוך. וזה שההתהוות שמשם הוי' היא באופן שהוא בגילוי בהנבראים שנתהוו ממנו (כנ"ל סעיף ד), הכוונה בזה היא שנרגש בהם שאינם מציאות לעצמם וכל מציאותם היא זה שהאור האלקי מהווה אותם מאין ליש, דע"י הרגש זה הם בטלים למקורם. אבל לא שהוא בגילוי בהנבראים עצמם (ענינם ומעלתם). דכיון שהנבראים הם באין ערוך לגבי', הרי אין שייך שיתגלה בהם אור שאינו בערכם כלל, וע"ד שאין שייך שבפעולה גשמית יהי' הגילוי דכח הרוחני (כנ"ל שם). [ולהוסיף, דבכח ופועל, כיון שכח ענינו הוא לפעול ופעולתו היא בדרך התלבשות, לכן, בזה שהכח פועל את הפעולה מתגלה הכח (ורק שאינו מתגלה בהפעולה עצמה). משא"כ בההתהוות שמשם הוי', כיון שההתהוות שמשם הוי' היא בדרך ממילא, שזה מורה שהוא מופלא מענין ההתהוות⁴⁷, הרי אינו מתגלה גם ע"י התהוות הנבראים, כיון שהוא מופלא מענין ההתהוות]. ולכן המשל דעילה ועלול אינו מכוון להנמשל, כי בעילה ועלול, הקירוב דהעלול להעילה הוא שהעלול הוא בערך העילה, וגילוי העילה הוא בהעלול עצמו⁴⁸. [וכמו שכל ומדות שהם עילה ועלול, שבהמדה עצמה ניכר השכל שהולידה. דכשמתעורר באהבה לאיזה דבר לפי שהבין והשיג בשכלו שהדבר טוב לו הרי נרגש בהאהבה עצמה שאהבתו להדבר היא מצד הטוב שבו. ואופן האהבה הוא כאופן הטוב של הדבר⁴⁹]. ובכדי לבאר שגם כשהמתהווה הוא באין ערוך להמקור המהווה מ"מ הוא בקירוב למקורו, הוא ע"י המשל דאור ומאור. דהגם שהאור הוא הארה בלבד שבאין ערוך להמאור [שלא כן אין המאור מתגלה בהאור, שע"י האור יודעים רק מציאות המאור ולא מהותו⁵⁰], מ"מ, הוא בקירוב להמאור, שנרגש בו מקורו ובטל אליו.

אלא שגם המשל דאור ומאור אינו מספיק, כי באור ומאור, קירוב האור להמאור וביטולו אליו הוא באופן שהאור אינו מציאות כלל וכל ענינו הוא שהוא גילוי המאור. משא"כ בהנמשל, גם בההתהוות שמשם הוי' כתיב כי הוא צוה ונבראו, דענין בריאה הוא (לא התפשטות וגילוי המקור, אלא) התהוות דבר. וכמובן גם ממ"ש בתניא⁵¹, שגם באם היתה ההתהוות משם הוי' שלא ע"י הצמצום דשם אלקים היו מתהווים הנבראים מאין ליש (אלא שאז היו בטלים בתכלית, כביטול זיו השמש בשמש). ובכדי לבאר שגם מציאות דבר הוא בקירוב למקורו, הוא ע"י המשל דעילה ועלול. דהגם שהעלול הוא מציאות ולא גילוי העילה מ"מ הוא בקירוב להעילה.

ויש לומר, דהטעם על זה שהמשל דעילה ועלול מובא לפני המשל דאור ומאור, הוא, כי עיקר החידוש בזה שהנבראים שמתהווים משם הוי' הם בטלים להוי', הוא, שהגם

(49) ראה סה"מ אידיש ע' 21. ובכ"מ.

(50) סה"מ ה'ש"ת ע' 12. ובכ"מ.

(51) שעהיזה"א פ"ד. וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא

ח"א ע' שפ. וראה גם ספהמ"צ להצ"צ קלב, ב ואילך.

(46) רמב"ן ר"פ בראשית.

(47) סה"מ קונטרסים ח"א קצד, רע"א. ובכ"מ.

(48) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב רעז, א "מכל עלול אפשר לידע

מעלת עילתו .. (כי) יש בו התפשטות עילתו". ובהמשך הענין

שם דוגמא משכל ומדות.

שהם נבראים (מציאות דבר) מ"מ נרגש בהם בגילוי האור דשם הוי', וענין זה מובן דוקא מהמשל דעילה ועלול. אלא שבכדי לבאר שגילוי המקור ישנו גם בדבר שבאין ערוך להמקור, מוסיפים המשל דאור ומאור.

(ו) והנה ידוע⁵² דזה שהעולם מוגדר בגדר דמקום וזמן הוא לפי שהתהוותו היא ע"י שם אלקים, ובאם הי' מתהווה משם הוי' (הי' הוה ויהי' כאחד⁵³) לא הי' מוגדר בהגדר דמקום וזמן. וזהו שבביהמ"ק כתיב אכן יש הוי' במקום הזה, כ⁵⁴ בביהמ"ק המקום הי' למעלה מגדר מקום, מקום הארון אינו מן המדה⁵⁵. אלא שהגילוי שהאיר בביהמ"ק הי' הגילוי דשם הוי' כמו שמאיר בשם אלקים. דשם הוי' כמו שהוא מצד עצמו הוא למעלה מגדר מקום, וזה שקודש הקדשים הי' מקום מדוד ומוגבל (עשרים אמה על עשרים אמה), וגם הארון הי' במדידה דמקום (אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו), ואעפ"כ מקום הארון אינו מן המדה, הו"ע יחוד הוי' ואלקים⁵⁶. וצריך להבין, דכיון שגם בהתהוות שמשם הוי' מתהווה דבר חדש שאינו בערך להמקור המהווה [והגילוי דשם הוי' בהעולם שנתהווה ממנו הוא רק בענין הביטול, שנרגש בהם שמציאותם היא רק זה שהאור האלקי מהוה אותם בכל רגע]⁵⁷, הרי גם בהעולם כמו שנתהווה משם הוי' הי' צריך להיות לכאורה ההגבלה דזמן ומקום.

ויש לומר הביאור בזה בהקדים דמזה שאומרים שהוי' הוא הי' הוה ויהי' (כאחד), דהי' הוה ויהי' הו"ע הזמן, מובן, שגם העולם כמו שמתהווה משם הוי' יש בו ענין הזמן, אלא שהזמן שבעולם זה הוא באופן שהעבר ההוה והעתיד הם כאחד. ועד"ז הוא במקום שגם העולם כמו שמתהווה משם הוי' יש בו ענין המקום אלא שהששה קצוות דמקום הם כאחד. ועפ"ז יש לומר, דהטעם על זה שהזמן ומקום דהעולם כמו שמתהווה משם הוי' אינם בהגבלה והתחלקות (אף שגם העולם כמו שמתהווה משם הוי' הוא באין ערוך להמקור המהווה אותו), הוא מפני הביטול שבו. דכיון שענינם של העבר ההוה והעתיד (וכן ענינם של הששה קצוות) הוא לא המציאות שלהם אלא זה שהוי' מהוה אותם, לכן אינם סותרים זל"ז והם כאחד.

ועפ"ז צריך לומר, דהמבואר בכ"מ שהמקום דקודש הקדשים הוא משם אלקים (אף שגם מקום זה הי' למעלה מגדר מקום), הוא, כי המקום דקודש הקדשים (עשרים אמה על עשרים אמה) הי' באופן דהתחלקות, שכל אמה היא במקום אחר, וההתחלקות דמקום

שבהערה 36.

(54) בסה"מ תרס"ה שבהערה 30 (ע' קפב) שהראי' על הגילוי דשם הוי' שהי' במקדש, שלכן לית דין אתר הדיוט, הוא מהניסים שהיו בביהמ"ק. ובסה"מ תרמ"ג ס"ע קב ואילך, שהראי' היא ממקום הארון שאינו מן המדה (וראה גם סה"מ תר"פ ע' קפו. תרפ"ז ע' פו).

(55) יומא כא, א. וש"נ.

(56) כ"ה להדיא בהמשך תרס"ו ע' רכח.

(57) כנ"ל סעיף ה.

(52) שעהי"ה א פ"ז (פב, א). ושם ששורש המקום והזמן הוא משם אד'. ומ"ש בפנים (מסה"מ תרס"ה ס"ע קפ והמשך תרס"ו ע' רכח) שהוא מצד שם אלקים, יש לומר דשורש הזמן והמקום הוא משם אד' כבשעהי"ה א שם. ובסה"מ תרס"ה ותרס"ו שם מדבר (לא בשורש הזמן והמקום עצמם, אלא) בזה שבהזמן ומקום לא מאיר גילוי שם הוי' שלמעלה מזמן ומקום, שזהו מצד שם אלקים שמעלים ומסתיר על שם הוי'.* ולהעיר שבכללות אלקים ואד' הם ענין אחד.

(53) שעהי"ה א שם, מרע"מ פ' פינחס (רנז, סע"ב). פרדס

(* וענין זה הוא גם במקום ארון שאינו מן המדה – כי מצד הגילוי דהוי' עצמו הי' המקום מתבטל לגמרי.

הוא משם אלקים. וזהו שמקום הארון אינו מן המדה הו"ע יחוד הוי' ואלקים⁵⁸, שההגבלה וההתחלקות דמקום הארון היא מצד אלקים, וזה שהי' אינו מן המדה הוא מצד הגילוי דשם הוי' שהאיר בגילוי בהמקום שנתהווה משם אלקים, יחוד הוי' ואלקים.

(ז) וצריך להבין, דזה שמצד שם אלקים הוא ההתחלקות דמקום וזמן הוא לפי שהזמן והמקום כמו שמתהווים משם אלקים הם מציאות, דכאשר נרגש בהששה קצוות דמקום ובהעבר הוה ועתיד דזמן שענינם הוא שאלקות מהווה אותם הם כולם כאחד (כנ"ל סעיף ו), ואיך שייך שבמקום הארון (מקום שבהתחלקות, שמורה שהוא מציאות) יהי' גילוי שם הוי' (אינו מן המדה)⁵⁹. ונקודת הביאור בזה⁶⁰, שהצמצום וההסתר דשם אלקים הוא רק לגבי הנבראים, אבל לגבי שם הוי' אינו מסתיר כלל. ולכן, גם לאחרי ההתלבשות דשם הוי' בשם אלקים שע"ז נעשה העולם מציאות, מ"מ, אין המציאות מסתיר לגבי, וגם בהמציאות (שנעשה ע"י ההעלם דשם אלקים) שע"ז נעשה ההתחלקות דמקום וזמן מאיר הגילוי דשם הוי', שענינו דהעולם הוא זה שהוי' מהווה אותו. וכידוע המשל מרב ותלמיד, דכאשר התלמיד הוא באין ערוך להרב, צריך הרב להעלים את עצם שכלו ושישאר רק החיצוניות, וגם החיצוניות צריך להגביל ולהעלים בלבושים והסברים ובמשלים. שהצמצום וההעלם הוא רק לגבי התלמיד ולא לגבי הרב. דהרב רואה את עצם שכלו גם בהחיצוניות וגם בהלבושים ובהמשלים.

ולהוסיף, שבהמשל דרב ותלמיד, זה שלגבי הרב אין הצמצום מסתיר, הוא שלאחרי הצמצום מאיר אצלו פנימיות השכל גם בהחיצוניות וגם בהלבושים, משא"כ למעלה, זה שהצמצום אינו כפשוטו⁶¹ (היינו שהצמצום אינו מעלים לגבי אוא"ס), שני ענינים בזה. שאחרי הצמצום מאיר אוא"ס בגילוי ממש במקום החלל כמו קודם הצמצום. ושגם בעת הצמצום, אין הצמצום מסתיר לגבי, כמבואר בארוכה בהדרושים⁶². ועפ"ז מובן עוד יותר שגם בהמציאות שנעשה ע"י ההעלם דשם אלקים מאיר הגילוי דשם הוי', כי בהמשל דרב ותלמיד, הצמצום עצמו הוא העלם גם לגבי הרב, שהרי בעת הצמצום מתעלם השכל גם אצל הרב. ולכן, גם לאחרי הצמצום, כשהרב רואה את עצם שכלו גם בהלבושים והמשלים, אין זה שייך להלבושים עצמם. משא"כ למעלה, גם הצמצום עצמו אינו מעלים לגבי אוא"ס, ולכן, מאיר הגילוי דשם הוי' גם בהמציאות עצמו. ועפ"ז יובן עוד יותר הלשון לית דין אתר הדיוט שמקום המקדש אינו אתר הדיוט⁶³ [ועד"ז הלשון מקום ארון אינו מן המדה, שהמקום אינו מן המדה], כי הגילוי דשם הוי' הוא בהמקום עצמו.

(ח) וביאור הענין דלית דין אתר הדיוט בעומק יותר יובן בהקדים שבענין היחוד דהוי' ואלקים, הוי' ואלקים כולא חד, שני ביאורים בכללות. שגם שם אלקים

כי חיבור ההפכים שמצד "נמנע הנמנעות" הוא גם כששניהם הם בתוקף (ואין אחד מתגבר על השני או בטל אליו).

60) בהבא לקמן ראה סה"מ תרס"ה שם ע' קפב ואילך. וראה

בארוכה סה"מ תרנ"ז ע' מח ואילך. ובכ"מ.

61) שעהי"ה א פ"ז (פג, סע"ב ואילך).

62) סה"מ תרס"ה שם.

63) ראה לעיל סעיף ד.

58) ובסה"מ תרמ"ג ע' ק שהו"ע שילוב אד' בהוי'. וכ"ה בסה"מ תרס"ה ע' קפה אלא ששם מדבר (לא בענין מקום הארון אינו מן המדה, אלא) בהניסים שהיו בביהמ"ק.

59) בכ"מ מבואר, דמקום הארון אינו מן המדה הוא מצד "נמנע הנמנעות" שנושא הפכים. אבל במקומות שבהערות הקודמות שהו"ע ביטול מקום לגבי למעלה ממקום, התגברות הוי' על אד' (וכיו"ב), היינו שיש לזה גם אחיזה עכ"פ בשכל,

(צמצום) ענינו הוא לגלות, שבכדי שהגילוי דשם הוי' יומשך למטה הוא ע"י הצמצום וההעלם דשם אלקים⁶⁴. ועוד ביאור, דשני השמות הוי' ואלקים הם שמותיו של הקב"ה שלמעלה משניהם⁶⁵, אלא שכך עלה ברצונו ית' שהגילוי שלו יהי' בשני הקוין דבל"ג וגבול (גילוי וצמצום).

ועפ"ז יש להוסיף ביאור בזה שלמעלה גם הצמצום עצמו אינו מעלים לגבי אוא"ס (נוסף על הביאור שבהדרושים⁶⁶), דכיון שגם הצמצום דשם אלקים הוא חד עם הוי', אין שייך שיסתיר לגבי'. ועפ"ז יש לבאר בעומק יותר הלשון לית דין אתר הדיוט שמקום המקדש אינו אתר הדיוט [ועד"ז מקום הארון אינו מן המדה], שהגילוי דלמעלה מהמקום שהאיר במקום הי' מצד המקום עצמו.

ט) ויש לומר, שגילוי ענין זה דלית דין אתר הדיוט יהי' בבית השלישי. והענין הוא, דבית ראשון ושני הם בד' האותיות דשם הוי' שרומזים על עשר ספירות [בית ראשון הוא ה' עילאה (בינה) שעל ידה הוא גילוי היו"ד (חכמה), ובית שני הוא ה' תתאה (מלכות) שעל ידה הוא גילוי הוא"ו (ז"א)]⁶⁷, ובית שלישי הוא כתר כמובא לעיל (סעיף ג) דיבוא ארי' הוא גילוי הכתר שלמעלה מהשתלשלות.

והנה בעשר ספירות הגילוי וההעלם שבהם (אורות וכלים) הם שני ענינים, וזה ששני הענינים דגילוי והעלם הם שמותיו של הקב"ה שלמעלה משניהם הוא ע"י גילוי הכתר שלמעלה מהשתלשלות. דכמו שענין ההתחלקות דספירות (חכמה, בינה וכו') הוא (בעיקר) בספירות הגלויות דאצילות משא"כ ע"ס הגנוזות שבכתר הם כלולים כאחד, עד"ז הוא גם בענין ההתחלקות דאורות וכלים (גילוי והעלם), שבע"ס הגנוזות הם (האורות והכלים) בהתאחדות. ועפ"ז יש לומר, שאמיתית הענין דלית דין אתר הדיוט שגם המקום עצמו יהי' כמו כלי להגילוי דלמעלה מהמקום יהי' בגילוי בבית השלישי. כי אז יומשך בגילוי גם בהשמות הוי' ואלקים כמו שהם בהשתלשלות [ועי"ז, גם בשני הענינים דלמעלה ממקום ומקום, גם כמו שהם למטה בעוה"ז הגשמי] ששניהם הם שמותיו של הקב"ה שלמעלה משניהם, וכולא חד.

ועפ"ז יובן מ"ש בכ"מ (הובא לעיל סעיף א) דמעלת בית השלישי הוא שיהי' קיים בקיום נצחי, דלכאורה, כיון שענין הנצחיות הי' אפשר להיות גם בבית הראשון (כמובא לעיל סעיף ג) איך אומרים שזוהי המעלה דבית השלישי. ויש לומר הביאור בזה, דהנצחיות שהיתה יכולה להיות בבית ראשון היא (בעיקר) מצד הגילוי דלמעלה מהזמן, והחידוש בהנצחיות שתהי' בבית השלישי הוא שגם הזמן יהי' כלי לזה⁶⁸. וזהו שמעלת בית השלישי היא שיהי' קיים בקיום נצחי, כי אמיתית ענין הבלי גבול (נצחיות) הוא, שהנצחיות היא לא רק מצד ההמשכה מלמעלה אלא שהמטה הוא כלי לזה, ו"נצחיות" זו היא רק בבית השלישי.

שבהדרושים הוא, שגם מצד ענינים, הצמצום אינו מסתיר.

64) סה"מ תרנ"ז ע' נא ואילך. ובכ"מ.

67) ראה לקו"ת דרושים לר"ה נז, ג-ד.

65) ראה גם שעהיוה"א פ"ו (פ, ב).

68) ועד"ד החילוק בענין מקום הארון אינו מן המדה.

66) ראה לקמן סעיף ט שביאור זה הוא דוקא כשנגוש בהגילוי

ובהצמצום שענינם הוא (לא הם אלא) שרשם. והביאורים

י"ד) וע"י הגילוי דיחוד הוי' ואלקים (באופן הנ"ל) שיהי' בביהמ"ק (השלישי) שגם המקום (שנתהווה משם אלקים) הוא כלי להגילוי דהוי' שלמעלה מהמקום, יומשך מעין גילוי זה גם בכל העולם. וגילוי זה יהי' בעיקר בהגאולה שלאחרי בנין ביהמ"ק. דהטעם על זה שגאולה העתידה תהי' גאולה נצחית שאין שייך אחרי' גלות הוא לפי שהעולם יהי' כלי להגאולה. וכמבואר בלקו"ת⁶⁹ שגאולה השלישית היא בזכות יעקב שמדתו מדת אמת שאין שייך בו שינוי, דאמיתית ענין הבל"ג (מדת האמת) הוא שהמטה הוא כלי לזה. ועד"ז הוא בהענין דקיבוץ גלויות (דהגאולה), שיהי' בכל ששה הקצוות (דמקום), ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ⁷⁰, דיש לומר שרחוק וקצה הם כנגד ב' הקצוות מעלה ומטה. ויש לומר, שקיבוץ הגלויות מכל הששה קצוות תהי' באופן שהששה קצוות יסייעו לזה⁷¹. והנה אף שהגילוי שיומשך בעולם יהי' רק מעין הגילוי שבביהמ"ק עצמו, מ"מ יש יתרון בהמשכה בעולם. כי היחוד דהוי' ואלקים שבביהמ"ק עצמו, כיון שלית דין אתר הדיוט, אין ניכר בזה כ"כ שהיחוד דהוי' ואלקים הוא גם מצד שם אלקים, והגילוי דענין זה (שהיחוד הוא גם מצד שם אלקים) הוא בעיקר ע"י שנמשך מעין הגילוי דביהמ"ק בעולם, אתר הדיוט. ועפ"ז יש לבאר היתרון דהגאולה לגבי ביהמ"ק [שלכן תהי' הגאולה לאחרי בנין ביהמ"ק, כנ"ל סעיף ב], כי המשכת הגילוי דביהמ"ק בעולם תהי' (בעיקר) בהגאולה, כנ"ל.

יא) ועיקר הגילוי דיחוד הוי' ואלקים (שהיחוד הוא גם מצד אלקים) יהי' בתחיית המתים שלאחרי קיבוץ גלויות, אחרון שבכולם. דהגילוי שיהי' בעולם (גאולה מגלות וקיבוץ גלויות) הוא גילוי מוגבל (בערך הגילויים שיהיו לע"ל), וכנ"ל שהוא רק מעין הגילוי דביהמ"ק, ובתחה"מ, שאז יהי' חיות הגוף מהסובב⁷² [נעלה יותר מהחיות דהנשמה, שלכן, הנשמה תהי' ניזונית מהגוף⁷²], יהיו שתי המעלות. גילוי בל"ג (סובב), וגילוי זה יהי' בהגוף ששרשו הוא⁷³ משם אלקים.

יב) וזהו גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, דהגם שבגאולה העתידה יהיו כו"כ ענינים ועד לתחה"מ שהוא אחרון שבכולם, מ"מ, עיקר ההדגשה היא בכבוד הבית הזה האחרון, כי שורש דכל הענינים יהי' בביהמ"ק, וממנו יומשכו בעולם (כנ"ל סעיף ב).

וזהו גם מהטעמים שהפעולה הראשונה של משיח (לאחרי שיהי' בחזקת משיח) הוא בנין ביהמ"ק⁷⁴, כי זהו השורש דכל הענינים שלאח"ז. ויהי רצון ועיקר שכל זה יהי' בקרוב ממש.

לכל אחד מרוחות השמים להביא את ישראל".

69) שבהערה 7.

72) המשך וככה תרל"ז פצ"א. סה"מ קונטרסים ח"ב תיג, ב.

70) ישע"י מג, ה-ו.

ובכ"מ.

71) לכאורה, רק בצפון נאמר "תני" משא"כ בתימן רק "אל

73) שעהיוה"א פ"ו (פא, רע"א).

תכלאי". ומכ"ש במזרח ומערב – "אביא", "אקבצך", ואינו

74) רמב"ם הלי' מלכים פ"א ה"ד.

מדבר אליהם. אבל ראה מצודת דוד שם "הביאי – כאילו יצוה

בס"ד. משיחות ש"פ ואתחנן, י"ג מנחם-אב ה'תשנ"ג.

– תרגום מאידית –

א. הפטרת השבת – השבת הראשונה ד"שבע דנחמתא¹ – "מתחילה ב"נחמו נחמו עמי"².

והנה, במדרשי חז"ל מבוארים כמה טעמים בכפל ד"נחמו נחמו" (כדלקמן). ואחד מהם באיכה רבה³: "את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמין כו', חטאו בכפליים דכתיב⁴ חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפליים דכתיב⁵ כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותי, ומתנחמים בכפליים דכתיב נחמו נחמו עמי יאמר אלביכם". ועד"ו מובא בילקוט שמעוני⁶: "כתיב נחמו נחמו עמי, למה שני פעמים, רבי אומר לפי שכל מכות הללו שלקו כפולות היו, שכן ירמי' אומר שבר על שבר נקרא⁷, בכה תבכה כו' וכל כך למה, לפי שחטאה בכפליים שנאמר⁸ כי שתיים רעות עשה עמי, וכיון שחטאו בכפליים לקו בכפליים כו' ולפי שמצוותי כפולות נחמותי כפולות שנאמר נחמו נחמו עמי כו'".

ויש במדרש זה כמה דברים הדורשים ביאור:

(א) איך יתכן לומר שכאשר עשו חטא – אפילו "חטאו בכפליים" – יהי על כך עונש כפול ונחמה כפולה ("לקו בכפליים, מתנחמים בכפליים"): אפילו כאשר החטא הוא כפול – הרי העונש ונחמה ע"ז היא, שעל כל חטא מקבלים עונש אדא ואח"כ ישנה (ע"י התשובה) נחמה אחת¹⁰,

מהלשון "לקו בכפליים" (והפסוק המובא על כך – "כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותי") מתנחמים בכפליים", משמע שהעונש והנחמה הם כפולים (אפילו כאשר החטא הוא חטא אחד) [דאל"כ – מאי קמ"ל: הרי זה דבר הפשוט שמקבלים עונש על חטא, ולאח"ז – נחמה, ומהו החידוש בזה שבשכיל ש"חטאו בכפליים", "לקו בכפליים" ו"מתנחמים בכפליים"?] ולכאורה – איך אפשר לומר בכלל שהקב"ה יעניש על חטא בכפליים¹¹ ח"ו, ולהעיר מהכלל¹²: "מרובה מדה טובה כו"¹³!?

(ב) כיון שמדובר, לכאורה, אודות ב' נחמות (על ב' המכות) – לשון הפסוק הי' צ"ל "נחמו עמי נחמו עמי" שמדגיש יותר שבנ"י ("עמי") מתנחמים ב' פעמים; משא"כ מהלשון "נחמו נחמו עמי" משמע שישנו (רק) אירוע אדא שמורכב מנחמה כפולה.

ובפרט ע"פ המבואר במדרשי חז"ל נוספים¹⁴ שהכפל ד"נחמו נחמו" מבטא ב' ענינים שונים בנחמה: נחמה אחת "על בית ראשון" והב' "על בית שני" (כנגד ב' הפעמים ד"בכה תבכה"), ויתירה מזו: לפי פירושים אחרים במדרש, ב' הנחמות (אינם רק ב' ענינים שונים, אלא) הם ענינים הפכיים מן הקצה אל הקצה: "נחמה עליונים נחמה תחתונים, נחמה חיים, נחמה מתים, נחמה בעולם הזה נחמה לעולם הבא, נחמה על עשרת השבטים נחמה על שבט יהודה ובנימין"; וכן להפירוש ש"נחמו נחמו" הם כנגד ב' הנחמות דהקב"ה והנביאים – "אני¹⁵ ואתם נלך ונחמנה, הוי נחמו נחמו עמי, נחמה נחמה עמי (העיי"ן בחיריק, ופירוש – עמדי)",

וע"פ כל פירושים אלו הי' מתאים יותר, לכאורה, שיהי' כתוב "נחמו עמי נחמו עמי" שמשמעו ב'

(1) ראה תוד"ה ראש – ר"ה לא, ב. טואו"ח סו"ס תכת. ועוד.

(10) ד"ה נחמו – בספר המאמרים אידיש ע' 126.

(11) רד"ה נחמו תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' קצה). תער"ב (המשך

(2) ישעי' מ, א.

תער"ב ח"א ע' עז).

(3) ספ"א.

(12) סוטה יא, א. וש"נ.

(4) איכה א, ח.

(13) בשלמא הנחמה בכפליים – הוא מפני שמדה טובה מרובה

(5) ישעי' שם, ב.

כו', אבל מה שייך לקחה בכפליים כו', ומפני שלקחה בכפליים

(6) איכה רמז תתריח.

לכן ניחמה בכפליים (המשך תער"ב שם).

(7) ירמי' ד, כ.

(14) יל"ש ישעי' רמז תמד. פסיקתא דפ' נחמו.

(8) איכה שם, ב.

(15) יל"ש שם רמז תמג. פסיקתא שם.

(9) ירמי' ב, יג.

נחמות שונות ("נחמו עמי" על הבית הראשון ו"נחמו עמי" פעם שני' על הבית השני, או נחמה אחת על עשרת השבטים ונחמה שני' על שבט יהודה ובנימין וכו'), ולא "נחמו נחמו עמי"¹⁶ שמשמעו ש"עמי" מתנחם בנחמה כפולה, היינו נחמה אחת שיש בה ב' נחמות.

ג) "מצוותי כפולות" – מאן דכר שמי?! מדובר כאן על "חטאו בכפליים" שהביא ל"לקו בכפליים" ולכן "מתנחמים בכפליים" – ומדוע מזכיר ש"מצוותי" כפולות¹⁷, ויתירה מזו – שהטעם לכך ש"מתנחמים בכפליים" הוא "לפי שמצוותי כפולות" (היפך מתחילת הענין שזהו לפי ש"לקו בכפליים")¹⁸.

ד) מהו הפירוש ד"מצוותי כפולות"?

ב. והביאור בזה:

מהלשון "חטאו בכפליים, לקו בכפליים, מצוותי כפולות, נחמותי כפולות" מובן, כנ"ל, שלא מדובר אודות ב' חטאים, וכנגדם – ב' עונשים, ב' מצוות, וכנגדם – ב' נחמות, אלא אודות כפליים – חטא כפול שמביא לעונש כפול ומצוות כפולות שמביאות לנחמה כפולה.

ולכן (וההכרח ע"ז הוא מכך ש) נאמר בפסוק "נחמו נחמו עמי", ולא "נחמו עמי נחמו עמי": אילו נאמר "נחמו עמי נחמו עמי" היתה המשמעות שישנם ב' נחמות (שונות) [כולל גם הפירוש ש"נחמו עמי" הב' הוא לאו דוקא עמוק יותר מ"נחמו עמי" הא', ואינו אלא הכפלה כדי לחזק את הנחמה]; "נחמו נחמו עמי" פירושו ש"עמי" האחד והיחיד מתנחם בנחמה כפולה – נחמה בכפליים – "נחמו נחמו", ב' לשונות של נחמה המתייחס לאותו "עמי" [שמזה מובן ש"נחמו" הב' הוא עוד ענין, ודרגא, בנחמה].

ועפ"ז מובן גם שכל הפירושים (הנ"ל) במדרז"ל בכפל ד"נחמו נחמו" אין משמעם ב' נחמות שונות, אלא נחמה אחת שהיא כפולה – על בית ראשון ועל בית שני, נחמה עליונים נחמה תחתונים וכו'.

ג. בית המקדש – שעליו קאי ה"נחמו נחמו" – הי' בית כפול, בית גשמי ורוחני גם יחד בגלוי: בית המקדש כולו וכל חלק ממנו (לא הי' מורכב משני חלקים – חלק גשמי וחלק רוחני, אלא כל כולו) הי' בית גשמי שהוא מקדש (רוחני) לה' – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁹.

וגם בנין המשכן והמקדש לא הי' באופן כזה שקודם הביאו את הדברים הגשמיים ובנו את המקדש ולאח"כ הם נעשו כלי לרוחניות, אלא כבר בלקיחת תרומת המשכן, "זהב וכסף ונחושת גו'" (וכל י"ג ט"ו) הדברים הגשמיים) היתה צ"ל, כציווי התורה, באופן ד"ויקחו לי תרומה – לי לשמי"²⁰ (רוחניות). וכמו"כ בנוגע לעשיית המשכן: "ועשו לי מקדש – לי לשמי"²¹.

ועאכו"כ לאחרי גמר עשיית המשכן והמקדש שהביאה להשראת השכינה – שאזי הי' בגלוי כיצד כל מציאות המשכן והמקדש היא כפול – גשמי ורוחני גם יחד: בנין גשמי וכלים גשמיים שיש בהם

18) הכוונה בזה בפשטות היא, דכשם שהלקו בכפליים בא כתוצאה מהחטא בכפליים, כמו"כ הנחמה בכפליים באה עי"ז שמקיים מצוות שכפולות הן. אבל צריך ביאור בזה שמלשון המדרש משמע, שהכפל דנחמה קשור בזה שמצוותי כפולות, וגם – מהו הפירוש דמצוותי כפולות, כדלקמן בפנים.

19) תרומה כה, ח.

20) ר"פ תרומה ובפרש"י.

21) פרש"י תרומה כה, ח.

16) וגם לפי פרש"י (ישעי' שם) שהכפל "נחמו נחמו" פירושו – "נחמו אתם נביאי נחמו את עמי" (היינו, שזהו הדיבור לנביאים שינחמו את ישראל) – "אינו מובן מהו ענין הדבור לנביאים שינחמו והלא דבור הנבואה זהו גופא הנחמה, וכשאומר לנביאים נחמו הרי המשמעות שיש איזה נחמה לבד דבור הנבואה עצמה, וצ"ל מהו הנחמה הזאת" (המשך תער"ב שם. סה"מ אידיש שם). וראה לקמן הערה 50.

17) ובפרט שבאיכ"ר שם לא הוזכר ענין זה (דמצוותי כפולות) כלל.

"ושכנתי בתוכם" בגלוי²² [ועד שגם לאחר חורבן ביהמ"ק "בקדושתן הן עומדין", כי "שכינה אינה בטלה"²³]. ועד"ז גם בעבודה במקדש, שעיקרה עבודת הקרבנות, שהיתה ע"י הקרבת בהמות גשמיות "לשמה" – לשם ששה דברים²⁴ כו'.

עפ"ז מובן שחורבן ביהמ"ק הי' חורבן כפול (לקו בכפליים): אין הכוונה לשני שלבים ודרגות בחורבן, אלא חורבן אחד שיש בו תוכן כפול²⁵: חורבן גשמי ורוחני בבת אחת; ולכן גם הנחמה ע"ז היא נחמה בכפליים: "נחמו נחמו", דהיינו, לא שתי נחמות שונות ("נחמו עמי נחמו עמי"), אלא נחמה כפולה – נחמה גשמית ורוחנית בבת אחת, ובלשון המדרש: "נחמה עליונים נחמה תחתונים" יחז"ל. ועד – בשלימות הנחמה בביהמ"ק השלישי, "מקדש אדני כוננו ידיך"²⁶, שיהי' מקדש נצחי²⁷, השלימות דבית כפול – מקדש רוחני שלמעלה (שבנוי ומשוכלל למעלה²⁸) שמתלבש בהמקדש גשמי שלמטה, כך שנעשה מקדש אחר – גשמי ורוחני גם יחד.

ד. הטעם והכח לזה ש"לקו בכפליים" ו"מתנחמים בכפליים" הוא מכיון שבנין וחורבן ביהמ"ק תלוי בעבודת האדם שגם היא כפולה – "מצוותי כפולות" (והעדר קיומם הוא כפול, "חטאו בכפליים"): עי"ז שעבודת בני"ה היא בשלימות נשאר ביהמ"ק בשלימות ו"מפני חטאינו" הוא נחרב; ויתירה מזו: בית המקדש משקף את כללות עבודת האדם – לעשות דירה לו יתברך בתחתונים²⁹, שכל העולם כולו יהי' מקום ראוי להשראת השכינה (בדוגמא ל"ושכנתי בתוכם" במקדש), על-ידי העבודה בתורה ומצוות, שמזככים וממשיכים בגשמיות העולם קדושה ורוחניות, עד שנעשית דירה לו יתברך.

העולם (עוה"ז הגשמי) נברא באופן שהעולם (מלשון העלם והסתר) מסתיר ומעלים אלקות (ז.א. שאלקות הוא כדבר נוסף לעולם), וע"י עבודת בני"ה בתורה ומצוות, המלוכשים בתוך דברים גשמיים, מחדירים אלקות (כח וחיות רוחני) בגשמיות העולם, עד שעושים את העולם (תחתונים) דירה לו יתברך – דירה אחת ויחידה, דירה כפולה, גשמית ורוחנית גם יחד: דירה גשמית (תחתונים), שאלקות (רוחניות) שורה שם בגלוי – עד שהקב"ה עצמו (לו יתברך) נמצא שם בגלוי, בכל עצמותו.

וענין זה נעשה ע"י העבודה דתורה ומצוות, ש"מצוותי כפולות": שלימות קיום המצוות היא כאשר פעולת המצוה היא כפולה, פעולה אחת ויחידה שמכילה בתוכה שתי ענינים: פעולה גשמית עם דבר גשמי (מצוות ה"ה מלוכשים בדברים גשמיים, תפילין בקלף גשמי וכיו"ב, וקיומם הוא בכחות גשמיים), וביחד עם זה – כוונת המצוה, הכוונה רוחנית בידיעה ורגש האדם בקיום המצוה, שיקיימנה לשמה.

וכשם שהעולם בכלל הוא עולם גשמי שצריכים לגלות בו את הנשמה רוחנית (אלקות), כמו"כ הוא גם באדם (עולם קטן זה האדם³⁰), המורכב מגוף ונשמה, ובאופן ששניהם הינם מציאות אחת (ולא יתכן להפריד ביניהם, שחלק זה שייך להגוף וחלק זה – להנשמה).

ועד"ז עבודת היהודי צ"ל עם גופו ונשמתו גם יחד, עי"ז שהוא משתמש בגופו ובכחותיו הגשמיים ככלים להכחות הרוחניים של הנשמה, בכך שמקיים תורה ומצוות, באופן כפול כנ"ל, ועי"ז פועל –

(25) ולפי הפירוש שהלקו (ונחמה) בכפליים קאי על בית ראשון ועל בית שני – ראה לקמן הערה 62.

(26) בשלח טו, יז.

(27) זח"א כח, א.

(28) רש"י ותוס' סוכה מא, סע"א.

(29) ראה תניא פל"ו.

(30) ראה תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, א). ועוד.

(22) ולא כמו שאר דברים גשמיים בעולם, דהגם שיש בהן חיות רוחנית – ה"ז לא בגלוי, ועכ"פ הרוחניות והגשמיות הם לא באותו גילוי, עד שבגלוי – הגשמיות והרוחניות הם כמו שני דברים נפרדים, משא"כ הביהמ"ק הוא בית אחד כפול מרוחניות וגשמיות בגלוי.

(23) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הט"ז.

(24) זבחים מו, ב – במשנה. וש"נ.

שכל מציאותו היא מציאות אחת ויחידה שעובדת את הקב"ה באופן שהוא כפול – בנשמתו וגופו גם יחד. ועי"ז – הוא גם מגלה בגשמיות העולם את "נשמתה", האלקות (והכוונה אלקית) שבעולם, אלקים בגימטריא הטבע³¹.

והפירוש בזה הוא, לא רק שיהודי צריך לעבוד את השם בין בנשמתו ובין בגופו, שבכך אין כל חידוש – כיון ש"אני נבראתי לשמש את קוני"32, והרי ה"נבראתי" כולל הן את נשמתו והן את גופו (ועד"ז בעולם – "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"³³, בראו הן הנשמה והן הגוף); החידוש ב"מצוותי כפולות" הוא – ששלימות עבודת ה' היא, לא בכך שקיימים אצלו שני אופני עבודה שונים (אופן אחד בנשמתו, ואופן אחר בגופו)³⁴, אלא שאצלו ישנה עבודה אחת, שהיא כפולה – בגשמיות ורוחניות גם יחד.

ה. וקיום המצוות בשלימות באופן ד"כפולות" – הוא בשתי הקצוות:

המצוות שעיקר קיומן הוא ברגש הלב וידיעה בשכל (רוחנית) – צריך לקיימם באופן שמשפיע גם על הכלים ואברים גשמיים שבגוף, עד לחלקו (הגשמי) בעולם, ולא רק שעבודתו, המצוה משפיע עליהם, אלא ששניהם יחד (החלק הגשמי וחלק הרוחני של המצוה) נעשים מאוחדים בתור עבודה אחת.

כמו מצות התפלה – שהיא (בעיקר) עבודה שבלב (איזו היא עבודה שבלב זוהי תפלה³⁵), ועד"ז במצוות התלויות בלב, אהבת ה', יראת ה': רגש הלב (ע"ד הרגיל) הוא רגש רוחני, שלא פועל בהכרח שינוי והזזה בגשמיות הלב; השלימות ב"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"³⁶ היא, שנוסף להרגש והכוונה שבלב, שהאהבה תחדור ותפעל שינוי והזזה בבשר לב הגשמי, רגש האהבה להשם הוא גם פיזי – שמרגיש איך שליכו משתוקק ובווער כאש (כרשפי אש) עם אהבה לקב"ה; ליכו דופק בגשמיות עם יראה ופחד מפני הקב"ה. עד שנעשית אהבה אחת ויחידה – רגש רוחני ביחד עם הזזה גשמית של הלב [כולל ונוסף על "בכל לבבך – בשני יצריך"³⁷]: עד שזה משפיע וחודר עד "בכל מאדך – בכל ממונך"³⁷, חלקו בעולם.

ועד"ז במצוות תלמוד תורה, ומצוות התלויות בשכל ומחשבה, שבזה החידוש גדול יותר:

שכל הוא עדין ורוחני יותר מרגש; ריחוק השכל מגשמיות הוא רחוק יותר מאשר ריחוק ההרגש מגשמיות³⁸. כמו שהאדם מבין זאת בפשטות ממנו אישית: כאשר יש לו הרגש בלב אזי הוא חש לפעמים תזוזה ותנועה בליבו (נוסף על זה שהלב הרי מתנענע בתמידות); משא"כ כשהוא מבין סברא אי"ז מביא לתזוזה במוחו הגשמי (המוח הוא "קר", ובכלל אינו מתנענע).

השלימות בלימוד התורה (ומזה נשתלשל גם במחשבה והתעמקות בשכל בכלל) הוא כאשר השכל ומחשבה הם ביגיעה והתעמקות כזאת שפועלת שינוי ותזוזה גם במוחו הגשמי, וכמבואר בספרי רפואה (הובא בחסידות) שעל-ידי העמקה בשכל נעשים יותר קמטים במוח הגשמי, וזה מרחיב את המוח הגשמי ונותן אפשרות להבנה עמוקה ורחבה יותר. ז.א. שנעשית מצוה ופעולה כפולה – השכל והמוח הגשמי ביחד לומדים תורה.

(34) ולהעיר מב' דרגות וסוגים בעבודה – עובדי ה' בנשמתם, עובדי ה' בגופם (ראה המשך תרס"ו ע' קנו ואילך. סה"מ תש"ח ע' 210 ואילך).

(35) תענית ב, א.

(36) ואתחנן ו, ה.

(37) ברכות נד, א.

(38) ראה תניא פל"ז (נד, סע"א).

(31) ראה סד"ה נחמו (בסה"מ אידיש) שהפירוש ב"מצוותי כפולות" הוא – שכל מצוה יש לה פעולה כפולה: זיכוך האדם וזיכוך העולם. וכאן נתבאר, שזיכוך זה עצמו (באדם ובעולם) הוא באופן כפול, של הנשמה וגוף יחד (ולא כמו ב' עבודות נפרדות).

(32) משנה וברייאת סוף קידושין.

(33) אבות ספ"ו.

ויתירה מזו: שלימות לימוד התורה צ"ל באופן ד"ערוכה בכל רמ"ח איברים" (שאו פועלים בלימוד התורה שהיא "משתמרת"³⁹). וכמנהג ישראל – שבעת לימוד התורה, ועד"ז בעת התפלה⁴⁰, מנענעים א"ע (את הגוף הגשמי) "על שם כל" עצמות⁴² תאמרנה⁴³, אע"פ שלכאורה תנועת הגוף מבלבלת להתעמקות ולהתעסק בדבר שכל, ויתירה מזו: אפילו תלמידים לפני רבם מתנענעים, אע"פ ש"מורא רבך כמורא שמים"⁴⁴, ועד"ז בשעת התפלה כשעומדים כעבדא קמי' מרא [ומאן דמחוי במחוג קמי מלכא כו' ה"ז מרידה במלכות⁴⁵, ועאכו"כ לעמוד לפני מלך ולהתנענע...] – כיון שהשלימות בלימוד התורה ועבודת התפלה היא כאשר העבודה חודרת ופועלת גם בגוף הגשמי (עד – ע"ד מנפשי' כרע⁴⁶).

ועד"ז גם לאידך גיסא: המצוות (רוב המצוות) שעיקר קיומן הוא בגשמיות, במעשה בפועל – השלימות בהם הוא כשישנה בהם גם כוונת המצוה לשמה. כמו במצות הצדקה – כללות כל המצוות: אע"פ שעיקר המצוה היא נתינת הצדקה במעשה בפועל, שזה עושה את "החיית נפש העני", שבזה לא חשובה כוונת הנותן, הידיעה והרגש שלו שבזה, ועד שהמאבד סלע ומצאה עני כו' הרי המאבד קיים מצות צדקה⁴⁷, אע"פ שאין לו בזה שום כוונה ודעת (ואדרבה – יתכן שאם הי' יודע מזה הוא לא הי' מעוניין לתתו לצדקה) – מכל מקום, שלימות מצות הצדקה היא כשישנה בזה הכוונה, הידיעה ורגש האדם שבזה, בסבר פנים יפות וכו', כמבואר בהלכה הדרגות במעלת הצדקה⁴⁸.

ו. ומזה מובן, ש"חטאינו" (שבגללם הרי "גלינו מארצנו") היינו חטא כפול – חסרון (חטא מלשון חסרון⁴⁹) הן ברוחניות והן בגשמיות, ולכן גם החורבן והגלות (תוצאת החטא) כפולים – "לקו בכפליים", הן ברוחניות והן בגשמיות (בין באדם ובין בעולם³¹), בין בכניי – שנשלחו לגלות, ובין באלקות כביכול – שהקב"ה נמצא כביכול בגלות⁵⁰;

ועי"ז שיש בכניי קיום המצוות, "מצוותי כפולות", נעשה נחמה בכפליים – "נחמו נחמו עמי", נשמה בגוף, בגשמיות וברוחניות גם יחד, "נחמוה עליונים נחמוה תחתונים", עד להשלימות בזה – בכניי בביהמ"ק הכפול, כנ"ל.

ז. ובעומק יותר – יש לומר:

הנחמה שקשורה עם גשמיות (תחתונים), שנפעלת ע"י החלק הגשמי שבמצוה (שאינן בה טעם ודעת) – שורשה הוא ממקום שנעלה יותר מנחמה רוחנית (עליונים) שבאה מהחלק הרוחני שבמצוה (כוונת המצוה שיש בה טעם ודעת) – מדרגא שלמעלה מטעם ודעת, ולכן היא מתבטאת בקיום המצוה במעשה (אפילו ללא כוונה), מצד הביטול שלמעלה מטעם ודעת; רק בכדי שהדבר יהי' בשלימות, צ"ל בזה גם ההמשכה בטעם ודעת – הכוונה (רוחניות) של המצוה.

ויש לומר, שזהו הטעם פנימי לכך שהמאבד סלע ומצאה עני ה"ה מקיים מצות צדקה אע"פ שאין

(39) עירובין נד, רע"א.

(40) שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס מת. ושם הובא זה גבי קריאת התורה ותפלה. ובכ"מ הובא מנהג זה גם גבי לימוד.

(41) תהלים לה, יו"ד.

(42) להעיר, שבהגוף ג' ענינים בכלל: גידים, שבהם הדם הוא הנפש; למטה יותר – בשר שהוא רך; ולמטה יותר – עצמות שהם קשים שבהם מודגש יותר ה"גשמיות" שבהם. והחידוש דכל עצמותי תאמרנה, שהאמירה דתורה ותפלה פועלת גם בהעצמות.

(43) שו"ע אדה"ז שם גבי תפלה. ולהעיר שבתניא שם הובא כתוב זה גבי תורה.

(44) אבות פ"ד מי"ב.

(45) חגיגה ה, ב.

(46) ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. תוד"ה עיון – שבת קיח, ב.

(47) ספרי תצא כד, יט.

(48) רמב"ם הל' מתנות עניים פרק י'.

(49) לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ.

(50) ראה ד"ה נחמו בסה"מ אידיש שם. תרכ"ו והמשך תער"ב

שם.

ובמ"א נתבאר (אוה"ת פרשתנו ע' ב"ר ואילך. נ"ך ע' א"רטו.

ד"ה נחמו תרס"ט, עת"ר תער"ב) שהכפל "נחמו נחמו" קאי על

בחי' מקיף ופנימי והתחברות שניהם, עיי"ש. ובהמשך תער"ב

שם מבאר בזה דברי רש"י דלעיל הערה 16.

לו בזה כוונה כלשהי (ואדרבה – אפשר שכוונתו להיפך כנ"ל) – כי המצב של המאבד סלע (לגריעותא) למטה מטעם ודעת, מקורו בשרש הענינים הוא מעבודה שלמעלה מטעם ודעת. אלא שמזה נשתלשל הענין דהמאבד לגריעותא, ע"ד איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו⁵¹.

ויש לומר, שהמעלה בזה (קיום המצוה באופן שלמעלה מטעם ודעת) נראית גם בגלוי במצות הצדקה הנ"ל (כללות כל המצוות) – שהשלימות במצוה היא כאשר הנותן אינו יודע מי הוא המקבל⁵². ויתירה מזו: עי"ז יש לו את שתי המעלות במצוה – הכוונה ברצון שהוא לא יראה מי הוא המקבל, וביחד עם זה – המעלה שלמעלה מטעם ודעת, נוסף על המעלה העיקרית בקיום המצוה בגשמיות. ומעין זה הוא גם בכל המצוות, שקיום המצוה בפועל (בגשמיות) קשור עם קבלת עול שלמעלה מטעם ודעת, והידיעה באופן קיום המצוה וכוונת המצוה – היא ההמשכה בטעם ודעת.

עפ"ז נמצא שהפירוש ב"מצוותי כפולות" הוא לא רק שזה כולל ענין כפול, גשמיות ורוחניות, אלא גם השלימות שלמעלה מטעם ודעת. בסגנון אחר: הכפל במצוות כולל לא רק שתיים, אלא ריבוי עד א"ס (ע"ד הפירוש ב"כפליים לתושי"ם⁵³), ז.א. שזו נקודה אחת שכוללת כל הקוים וכל המעלות והשלימות: גשמיות, רוחניות, טעם ודעת, למטה מטעם ודעת, למעלה מטעם ודעת, חיבור שניהם יחד וכו'.

ויש לומר שהטעם לכך הוא, כי כפל זה מראה שזה קשור עם העצם, עצמותו ומהותו ית', שלמעלה מכל גדרי גשמיות ורוחניות וחיבור שניהם, ולכן נכללים כולם, בלי חילוק כלל, בכפל.

ח. עפ"ז מובן גם הכפל ד"נחמו נחמו" – שזה, בעצם, נקודה אחת, לשון יחיד ("עמי") הכוללת כל מיני שלימות, כפי שזה מתבטא בכל הקוים:

"כל אלה הנחמות (מ"נחמו נחמו עמי") עתידה לימות המשיח"⁵⁴. משיח הוא בחי' יחידה הכללית⁵⁵, הקשורה עם יחידה לייחדך, עצמותו ית', הכולל שלימות כל הקוים וכל הענינים: גם השלימות שלמעלה מטעם ודעת – כידוע שמישח בא בהיסח הדעת, שנאמר⁵⁶ מצאתי דוד עבדי⁵⁷, וביחד עם זה – שלימות דטעם ודעת, כידוע שמישח יהי' רב (נוסף להיותו מלך)⁵⁸, המלמד תורה לכל העם כולו, תורתו של משיח. וכיון שכן, צ"ל ההכנה לקבלת המשיח ע"י לימוד (בטעם ודעת) המעיינות, תורתו של משיח, "יפוצו מעיינותיך חוצה".

וכך גם אצל הקב"ה כביכול: הקב"ה אומר ש"מצאתי דוד עבדי"⁵⁹, באופן של מציאה בהיסח הדעת, למעלה מטעם ודעת שלמעלה כביכול; וביחד עם זה אנו מוצאים שהבחירה בדוד עבדי באה דרך סדר השתלשלות, שמשתי האזיות רות וערפה, נשארה רות עם נעמי [שזה מורה על גילוי הבחירה בין שני שוים, רות וערפה], וכתוצאה מכך יצא ממנה ישי, וישי הוליד את דוד⁶⁰, ובחיי דוד עצמו הקב"ה בחן אותו בצאן⁶¹ כו', עד שבחר בו להעמיד את מלכות בית דוד.

ומזה מובן, שה"נחמו נחמו" בכפליים (שקאי בעיקר על ימות המשיח) מדגיש את נקודת היחידה של משיח בן דוד, שכולל את כל הקוים והשלימות, עד א"ס, כמבואר במדרש הנ"ל (ס"א) – נחמוה עליונים נחמוה תחתונים, עולם הזה עולם הבא וכו'⁶².

(59) ועפ"ז יומתק מ"ש "מצאתי דוד עבדי", כי בכתוב זה קאי על מעלת דוד (מלכא משיחא) בתור עבדי, שמורה על הביטול שלמעלה מטעם ודעת. ולכן הוא באופן של "מצאתי", מציאה הבאה בהיסח הדעת.

(60) רות א, יו"ד ואילך.

(61) שמו"ר פ"ב, ג.

(62) ועפ"ז מובן שגם הכפל דנחמו על בית ראשון ועל בית שני קאי על שלימות שיש בשני בתי מקדשות אלו (עבודת

(51) חגיגה ג, סע"ב. וש"נ.

(52) רמב"ם שם ה"ח.

(53) שמו"ר פמ"ו, א.

(54) פי' הרד"ק עה"פ.

(55) רמ"ז לזח"ג רס, ב. ועוד.

(56) תהלים פט, כא.

(57) סנהדרין צז, סע"א.

(58) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך.

ט. ויש לקשר זה עם פרשת ואתחנן: "ואתחנן אל ה' גו' אעברה נא ואראה את הארץ הטובה גו' קאי על תפלת משה להיכנס לארץ-ישראל, אשר, באם תפלת משה היתה מתקבלת והי' מכניס את בני" לארץ ישראל ובונה את בית המקדש, אזי לא הי' המקדש חרב והיתה זו גאולה נצחית⁶³.

תפלת משה כוללת בה הרבה מעלות – כמאחז"ל⁶⁴ ש"משה התפלל תקט"ו תפלות כמנין "ואתחנן". ומבואר בכ"מ⁶⁵ שתקט"ו רומז על ההמשכה דט"ו, בחי' י"ה, שלמעלה מסדר השתלשלות, בת"ק – מהלך ת"ק שנה בין רקיע לרקיע כו', עד ט"ו פעמים ת"ק⁶⁶ – שלימות סדר ההשתלשלות.

ולאחר מכן באים לפ' עקב – "והי' עקב תשמעון", שמדגיש גם את השלימות שלמעלה מסדר השתלשלות וטעם ודעת – עקב שמורה על קבלת עול, ותשמעון בפירושו שמיעה וקבלת עול, וביחד עם זה – "תשמעון", מלשון שמיעה והבנה, טעם ודעת, וזה נמשך בכל הדרגות דסדר ההשתלשלות, עד לבחי' עקב, העקביים וסוף דכל הדרגות, בזמן ובמקום.

ואח"כ – "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך": הן המעלה ד"את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", שהאבות הן הן המרכבה – מעלת הביטול שלמעלה מטעם ודעת, כפי שזה קודם מתן תורה, קודם למעלותא – ביטול שלמעלה מטעם ודעת שבתורה; ואיך שזה נמשך לבני" לאחרי מתן-תורה, כפי שהתורה ניתנת בטעם ודעת בזמן ובמקום דעולם הזה הגשמי.

י. ע"פ הנ"ל ישנו גם קשר בין שבת נחמו וחמשה עשר באב (שמתברך משבת נחמו, ולפעמים חלה קביעותו בשבת נחמו עצמו), וכן ביאור בענין שקשור עם חמשה עשר באב:

הגמרא אומרת (בסוף מס' תענית), ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה כו' מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", ופרש"י: "מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". וענין זה מובא גם להלכה: "ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך". "מט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט"⁶⁷.

וצריך להבין: מדוע מוסיפים גם שהשכר שניתן עבור הוספה בעסק התורה (מט"ו באב ואילך), הוא "יוסיף חיים על חייו"? ויש לומר: שמזה למדים שהשלימות בלימוד התורה היא כאשר הלימוד הוא באופן של כפל – שנכללים בו כל המעלות והשלימויות, הן רוחניות והן גשמיות, שנוסף על המעלה ברוחניות (קיום מצות תלמוד תורה) יש בה גם המעלה, שהיא משפיע בגשמיות, במצב של "חינו ואורך ימינו", "כדכתיב⁶⁸ הוא חיך, וכתיב⁶⁹ אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך"⁷⁰, שע"י ההוספה בלימוד התורה ניתוסף גם בחיים גשמיים, באריכות ימים בפשטות.

עד חג השבועות שאומרים שכבי, קומי, חייב לקום קודם אור הבוקר כו' ללמוד, כיון דהלילות ארוכים". ועפ"ז ה"ז מס' באב*. ויש לומר שהוא ע"ד שבהטעם דבטלה גזירת מתי מדבר קבעו ה"ו"ט, כמו שהי' בפעם הראשונה, ביום שנתברר – ט"ו באב (תענית ל, ב וברש"י ותוס' שם. איכ"ר פתיחה לג), אף שנתברר שבטלה בט' באב שלפניו (ראה מת"כ לאיכ"ר שם). וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 447 בהערה. חכ"ד ע' 273 הערה 25. (68) ס"פ נציבים. (69) משלי ג, ב. (70) רשב"ם ב"ב קכא, ב.

הצדיקים ועבודת התשובה) – ראה סד"ה נחמו עת"ר. לקו"ש ח"ט ע' 61 ואילך. (63) ראה מגלה עמוקות אופן קפה (הובא בילקוט ראובני פרשתנו). אלשיך אוה"ח ועוד ריש פרשתנו. אוה"ת פרשתנו ע' סה. צג. (כרך ו') ב'רא. ועוד. (64) ראה דב"ר פ"א, ט. (65) אוה"ת פרשתנו ע' קטז. (66) תוס' וחדא"ג מהרש"א – חגיגה יג, א. (67) וראה גם ב"ח לטור או"ח סרל"ח: "האחרונים קבלו לומר משכבי כו' ומקומי עד שכבי קומי. . מט' באב שאומרים קומי

(* ולהעיר ממנהג ישראל לקדש הלבנה במוצאי תשעה באב, די"ל שלאחרי שנתברר בט"ו באב שבטלה הגזירה בתשעה באב, יש מקום לקדש הלבנה תיכף במוצאי תשעה באב, שקידוש לבנה מורה על קידוש ועלי' בלבנה, ובישראל הדומין ומונין ללבנה. ולהעיר מהמובא בספרים שקידוש לבנה הוא סגולה לאריכות ימים ולנסיעות כו' (וי"ל הטעם ע"פ מ"ש בפנים בנוגע להוספה באריכות ימים הבאה ע"י הוספה בלימוד התורה מט"ו באב ואילך).

ולהוסיף, שעיי"ז שמנצלים את ההוספה באריכות הלילה ללימוד התורה – מגלים בעולם את הנשמה והפנימיות של הלילה (ואריכות הלילה), ש"לא איברא ליליא אלא לגירסא"⁷¹.

וענין זה (הוספה בלימוד התורה מט"ו באב ואילך) מרומז גם בפרשתנו שבה מדובר אודות קניני קניזי וקדמוני, וכידוע⁷² שבעבודת האדם הרי קניני קניזי וקדמוני הם כנגד הג' מוחין, שעיקר עבודתם הוא – בלימוד התורה, בהבנה והשגה.

יא. ובנוגע לפועל:

כדאי ונכון לפרסם ולהכריז בכל מקום ומקום את הוראת חז"ל ש"מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו",

החל מה"הכרזה ופרסום" בעצמו, שזה יעורר אצל כל אחד הוספה בלימוד התורה, בכמות ואיכות, וכמו"כ לפרסם ולעורר את בני ביתו, וכל יהודי שיכול להשפיע ולעורר אותו.

ההוספה בלימוד התורה עצמה יש בה מעלה נוספת כאשר מצטרפים לשיעור בתורה ברבים (ולא "בד בבד"⁷³), "שנים שיושבים ועוסקים בתורה", עד "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה"⁷⁴. ולכן כדאי לנצל את ההוראה מחמשה עשר באב – להוסיף במיוחד בשיעורי תורה ברבים, ע"י יסוד שיעורים חדשים במקומות שעדיין לא קיים בהם שיעור, ולחזק ולהרחיב השיעורים שכבר קיימים.

וההוספה בלימוד התורה – תביא בודאי להוספה בתלמוד גדול שמביא לידי מעשה⁷⁵, הוספה בקיום המצוות בהידור, ובאופן של "מצוותי" כפולות, כנ"ל בארוכה.

וכאמור, ההכרזה ופרסום בנוגע להוספה בלימוד התורה צ"ל בהדגשה – עם הוספה שעיי"ז "יוסיף חיים על חייו", היינו שישנה ההבטחה דתורתנו הקדושה, תורת אמת, שעיי"ז יתוסף אריכות ימים בפשטות אצל המוסיף בלימוד התורה!

אשר, עצם הידיעה בזה, מחזקת יהודי לקבל החלטה טובה להוספה בלימוד התורה, ולהתעלות מעל הבלבולים, דאגות הפרנסה וכיו"ב, ולהעמיד א"ע במצב של "אוכלי המן" (ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן"⁷⁶), עכ"פ בשעת הלימוד, ולהתמסר ללימוד התורה, באופן ד"כל עצמותי תאמרנה", בהתעמקות ונעימות ("געשמאק") (כנ"ל), ביודעו שהקב"ה מספק לו כל צרכיו וצרכי בני ביתו, ואפילו אם ישנה דאגה – ה"ה מקבל החלטה שהדבר לא יפריע לו, וע"י עצם ההחלטה בזה – הקב"ה מברך אותו, שמלכתחילה לא יהי' לו דאגות (ובפרט שכך צ"ל ע"פ דין שכל יהודי ראוי לקבל ע"פ דין והלכה "כסעודת שלמה בשעתו", ואף יותר מכך⁷⁷), ולומד תורה במנוחת הנפש ומנוחת הגוף, באריכות ימים ושנים טובות, מתוך בריאות הגוף והנשמה.

עד שזוכים – כל יהודי וכל בני" בתוך כלל ישראל, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"⁷⁸ – לגאולה האמיתית והשלמה, ועוברים, בלי הפסק כלל מחיינו עתה, לחיים נצחיים, ולקיום היעוד בסיועם וחותם מסכת תענית: "בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו", "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

(75) קידושין מ, ב. וש"נ.

(76) מכילתא ר"פ בשלח. שם טז, ד.

(77) ב"מ רפ"ז.

(78) בא י"ד, ט.

(71) עירובין סה, א. טשו"ע או"ח סרל"ח.

(72) ד"ה אל תצר את מואב לאדמו"ר האמצעי.

(73) וסיום הכתוב (ירמי' ג, לו) ונואלו (כדרז"ל ברכות סג, ב.

וש"נ).

(74) אבות פ"ג מ"ו.

השלמות לשיחות דלעיל

בס"ג, חיבור גשמיות ורוחניות בביהמ"ק:

ולהעיר גם מחיבור ב' הקצוות שבביהמ"ק – קדש הקדשים, המקום הכי מקודש שלמעלה מכל העולם כולו, וביחד עם זה, שייך גם לכל העולם, כמודגש ב"אבן שתי" ע"ש ש"ממנה הושתת כל העולם"¹, ועד שבמזבח שבביהמ"ק היו השיתין שיורדין עד התהום², תחתון שאין תחתון למטה ממנו.

שם, י"ג (ט"ו) דברים שמהם נעשה המשכן:

ולהעיר מהשייכות לשבת נחמו (נחמה בכפליים של בית ראשון ובית שני שמרומזים ב"משכן משכן", "שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין"³) – שקביעותה בשנה זו ביום י"ג (בגימטריא אחד) מנחם-אב, וממנה מתברך יום ט"ו באב, דיש לומר, שבזה מרומזים י"ג וט"ו הדברים שמהם נעשה המשכן (ועד"ז המקדש).

בס"ה, "בכל מאדך" – "בכל ממונך":

ולהעיר ממארוז⁴ "התורה חסה על ממונן של ישראל", שבזה מודגשת השייכות דהממון לישראל⁵ [ובזה גופא – כפי שנקראים בשם המעלה "ישראל", ע"ש "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"⁶], עד שמתאחד עם המציאות ד"ישראל", שאז אין צורך בביאור והסבר על זה ש"התורה חסה על ממונן של ישראל".

בס"ז, החיבור דלמעלה מהדעת עם גשמיות דוקא:

וי"ל דוגמא לדבר בשמחת פורים – שהשמחה היא למעלה ממדידה והגבלה, למעלה מטעם ודעת, "עד דלא ידע"⁷, וביחד עם זה, השמחה היא ביין גשמי, "מחייב איניש לבסומי (ביין) בפוריא עד דלא ידע", ולא עוד אלא שהרמב"ם⁸ מוסיף חידוש ב"חובת סעודה זו שיאכל בשר כו", לא רק שתיית יין, אלא גם אכילת בשר.

בס"ח, "מצאתי דוד עבדי":

ולהעיר, שפסוק זה הוא במזמור תהלים השייך לשנה זו, שיש בה גם השלימות דארבעים שנה ש'נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"⁹, ג' המוחין, שע"ז נעשית ההכנה לגילוי והמשכת ג' המוחין (ארץ קיני קניזי וקדמוני) לעתיד לבוא.

ולהעיר גם מהמשך וסיום המזמור בתהלים – "ברוך ה' לעולם אמן ואמן", שמורה על ההמשכה והגילוי בכל העולמות.

ובהמשך לזה באים למזמור שלאחריו, "תפלה למשה" – ששייך גם לכאו"א מישראל שיש בו ניצוץ מנשמת משה רבינו¹⁰, ועי"ז נעשה באופן של חיבור ("תפלה למשה", מלשון חיבור¹¹), כמודגש גם בשמו של משה, ע"ש "כי מן המים משיתיהו"¹², שגם בהיותו למטה נרגש בו בגילוי החיבור לשרשו ומקורו בעלמא דאתכסיא¹³.

(8) הלי מגילה פ"ב הט"ו. וראה לקו"ש ח"א ע' 336 הערה

.5

(9) תבוא כט, ג.

(10) תניא רפמ"ב.

(11) תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ.

(12) שמות ב, י"ד.

(13) ראה תו"א משפטים עו, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

(1) יומא נד, ב.

(2) סוכה מט, א.

(3) ר"פ פקודי ובפרש"י.

(4) ר"ה כז, א. וש"נ.

(5) ראה כש"ט סרי"ח. או"ת להה"מ קא, ד.

(6) וישלח לב, כט.

(7) מגילה ז, ב.

ולהעיר מהשקו"ט במפרשי התורה¹⁴ בנוגע לקריאת שמו של משה ע"ש "כי מן המים משיתיהו" – כיון שמדובר אודות מאורע שהי' ע"י בת פרעה, "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור גו' ותרא את התבה גו' ותשלח את אמתה (שפחתה, נערה מצרית) ותקחה"¹⁵, איך יתכן שנקרא על שם מאורע זה (לא כפי שנקרא בלשונה של בת פרעה, לשון מצרי, אלא) בלשון הקודש?! – ולאחרי כל התירוצים נשאר הדבר בדוחק.

ויה"ר שמדוחק זה נבוא לדוחק הקץ, ובפרט שאין צורך "לדחוק את הקץ"¹⁶, כיון שלפני ריבוי שנים כבר "כלו כל הקיצין"¹⁷, ועאכו"כ בעמדנו בסוף "שני אלפים ימות המשיח"¹⁸, בשנת ה'תש"נ, רביע האחרון דאלף הששי, והכל כבר מוכן לסעודה – סעודה דליתן ושור הבר דלעתיד לבוא¹⁹.

בס"ט, בהשייכות לפ' ואתחנן:

ולהעיר, שהתחלת הלימוד דפ' ואתחנן (בשיעורי חת"ת) היא לעולם ב"תלתא דפורענותא" [ואפילו כשתשעה באב חל בשבת, מתחילים לקרוא פ' ואתחנן בתפלת מנחה דתשעה באב שחל בשבת, ולומדים התחלת פ' ואתחנן ביום ראשון (עשירי באב) שבו מתענין התענית דתשעה באב נדחה] – דיש לומר, שבזה מרומז שהתוכן הפנימי ד"תלתא דפורענותא" הוא למעליותא, שקשור עם גילוי והמשכת המוחין, בחי' י"ה, כמרומז בהגימטריא דתקט"ו.

ויש להוסיף, שבפ' ואתחנן ישנה גם פרשה ראשונה דק"ש, "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"²⁰ (ותיכף ומיד לאח"ז²¹) "ואהבת את ה' אלקיך גו"²² – שעיקר העבודה בזמן הזה היא עבודת המדות, שזהו"ע ד"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך"²³, ואילו הענין ד"שמע ישראל", עבודת המוחין, אינה אלא בתור הכנה והקדמה לעבודת המדות, ורק לעתיד לבוא תהי' שלימות עבודת המוחין, מוחין בפ"ע.

ועד"ז בפ' עקב שמתחילין לקרוא במנחה – "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע גו"²⁴, דיש לומר, שג' הענינים דברית חסד ושבעה הם כנגד ג' המוחין.

בס"י, "יוסיף חיים על חייו", אריכות ימים:

ובפשטות – שגם כשהגיע לגיל ק"כ שנה, הרי, ע"י ההוספה בלימוד התורה ניתוסף אצלו אריכות ימים ושנים טובות – עד ק"פ שנה, כשנות חייו של יצחק²⁴, שזהו מספר השנים הראוי להאבות (ועל ידם – לכל בני"), כמ"ש ביעקב "מעט גו' ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי גו"²⁵ (קמ"ז שנה במקום ק"פ), ועד"ז באברהם ש"קיצר הקב"ה ה' שנים משנותיו"²⁶ (קע"ה במקום ק"פ), ויתירה מזה – "כימי העץ ימי עמי"²⁷, עד לחיים נצחיים דעולם התחי' (ללא הפסק בינתיים).

שם, הערה 67, ההוספה בלימוד התורה מתשעה באב:

כלומר, נוסף על המבואר לעיל²⁸ שגם בתשעה באב חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע, אלא שהלימוד צ"ל בחלקי התורה שמותר ללמדם בתשעה באב [ודלא כ"ההמצאה המשונה" שבתשעה באב אין חיוב דלימוד התורה, אלא שישנם דברים המותרים ללמוד, היינו, שזה שכבר גמר ה"קניות" וכו']

(23) ובהמשך הפרשה נכלל גם הפעולה דעבודת המדות בנוגע למעשה בפועל, עד להשפעה בחוץ, שזהו"ע "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך".
(24) וישלח לה, כח.
(25) ויגש מז, ט.
(26) פרש"י תולדות כה, ל.
(27) ישע"י סה, כב.
(28) קונטרס משיחות י"ז תמוז וש"פ פינחס ס"י.

(14) ראה ראב"ע, אוה"ח (ועוד) עה"פ.
(15) שם, ה ובפרש"י.
(16) ראה כתובות קיא, רע"א ובפרש"י.
(17) סנהדרין צז, ב.
(18) שם, סע"א.
(19) ראה ויק"ר פי"ג, ג.
(20) ו, ד.
(21) ללא ההפסק ד"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".
(22) שם, ה.

ואינו יכול להרדם... "התירו לו" לעסוק בתורה בדברים מסויימים] – יש לומר יתירה מזה, שבתשעה באב מתחיל החיוב להוסיף דלימוד התורה בלילה, "קומי רוני בלילה לראש אשמורות".

בסי"א, סעודת שלמה בשעתו:

ולהעיר מהדיוק ד"סעודת שלמה בשעתו" – בהיותו במעמד ומצב של שלימות, כשנאמר עליו "וישב שלמה על כסא הוי"י"²⁹.

ולהעיר גם מהשייכות להגאולה – כמ"ש הרמב"ם³⁰ שמלך המשיח הוא "מבית דוד ומזרע שלמה".

שם, "הנה אלקינו זה":

ולהעיר, ש"זה" בגימטריא י"ב – שרומז על י"ב השבטים, הן יהודה ובנימין, והן עשרת השבטים³¹ שגלו מעבר לנהר סמבטיון³².

[ולהעיר מהשייכות ליום השבת – שהרי "סמבטיון" הוא כמו התרגום של "שבתון" בלשון ארמית]. וכולם יחדיו באים לארץ ישראל, ובאופן ד"כל יושבי" עלי"י³³, השלימות דכל בני"י בארץ ישראל בשלימותה, הן ארץ שבע אומות, והן ארץ ג' אומות (קיני קניזי וקדמוני), ארץ עשר אומות, השלימות דעשר, "העשירי יהי" קודש"³⁴.

*

יב. בשבת זו לומדים פרק רביעי דמסכת אבות:

בהתחלת הפרק נאמר "איזהו חכם כו' איזהו גיבור כו' איזהו עשיר כו' איזהו מכובד כו'" – ד' מעלות ששייכים לכאו"א מישראל³⁵ (כמוכן גם מהפסוקים שמהם מביא התנא ראי' והוכחה לד' מעלות אלו), ועל ידם נעשית השלימות דכאו"א מישראל.

ויש להוסיף, שגם השלימות דכלל ישראל קשורה עם מספר ארבע – שהרי י"ב השבטים דכלל ישראל מתחלקים לארבע דגלים, כמודגש בסדר חניית בני"י במדבר מסביב למשכן.

ומזה באים לפרק חמישי שהתחלתו "בעשרה מאמרות נברא העולם" – שנוסף על השלימות דישראל עצמם (ד' המעלות שבפרק רביעי), נעשית גם השלימות בעבודתם בעולם, שיהי' ניכר בגלוי במציאות העולם שנברא בעשרה מאמרות (ע"ד שהמגיד הכיר בהכלי כחו של האומן שעשה הכלי³⁶, ועאכו"כ בנוגע לכח האלקי שמהוה העולם מאין לישי), כפי שיתגלה בתכלית השלימות לעתיד לבוא.

יג. ובהמשך לזה – יש להזכיר גם אודות אלו שהכינו משקה עבור התועדויות ומסיבות בקשר לענייני יהדות, תורה ומצוותי', בכל ג' הקוין דתורה עבודה וגמ"ח שעליהם העולם עומד³⁷.

וכרגיל בכגון-דא – יעלו מלמטה למעלה ויכריזו פרטי הדברים, ומהם יראו וכן יעשו.

ויה"ר והוא העיקר – שפעולות אלו ימהרו ויזרזו עוד יותר ויביאו בפועל ממש את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש.

[לאחרי חלוקת המשקה – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות לאביו הרלווי"צ ז"ל. אח"כ התחיל לנגן "ניעט ניעט ניקאוואָ". ואח"כ הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה].

(34) בחוקותי כו, לב.

(29) דה"א כט, כג.

(35) דלא כמו כהונה או מלכות שאינם שייכים לכאו"א מישראל.

(30) סהמ"צ מל"ת שסב. פיה"מ סנהדרין ר"פ חלק יסוד הי"ב.

אגרת תימן.

(36) שער האמונה ספכ"ז, ועוד.

(31) כדברי המדרש הנ"ל (ס"א).

(37) אבות פ"א מ"ב.

(32) ב"ר פע"ג, ו.

(33) ערכין לב, סע"ב.

לקוטי שיחות פרשת ואתחנן (כרך ב)

מתורגם ללשון הקודש

כהפסק - לא היה רוצה שיפריעו לו גם במחשבתו בין נטילת ידים לבין ברכת המוציא.

בשנים תרנ"ד-ה⁵ גילו חכמי הרפואה עורק חדש במוח, המסייע לזכרון ולהעמקה. אחד מבני הבית⁶ סיפר זאת בהתרגשות גדולה להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק (מוהרש"ב) בסעודתו. כ"ק אאמו"ר הרה"ק האזין ולא אמר דבר. לאחר ברכת המזון ביקש להמתין רגע קט, נכנס לחדרו והביא משם כרך קטן של כתב יד הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי בתורת החסידות, והראה שבשש-שבע שורות שם מדובר בעורק זה. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי מסביר שם שקיים במוח וריד שהוא מלא אדים ומתנענע לכאן ולכאן והוא מסייע לזכרון ולהעמקה, כשהוריד נע לכיון מוח החכמה והבינה⁷ הוא מסייע לזכרון, וכשנע לכיון מוח הדעת הוא מסייע להעמקה. לפיכך אנו רואים שבשעה שאדם רוצה להיזכר דבר-מה מרים הוא את ראשו, וכשהוא רוצה להתעמק בדבר - מכופף הוא את ראשו.

שאלו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אם כן - היה הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי פרופסור גדול? השיב על כך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: הוא ידע זאת משום שלמעלה, באדם העליון, ישנו הדבר, וממילא ישנו ודאי גם באדם למטה.

- כל שכן הענינים שבתורה, ודאי שאפשר להשיגם בדרך "מלמעלה למטה", כלומר: לקלוט את הענינים כפי שהם ברוחניות, ומכך להסיק לגבי גשמיות, כפי שנאמר ב"אגרת הקדש"⁸ בקשר ללימוד ההלכות לעתיד לבוא - שמרוחניות הענינים נדע גם את הענינים בגשמיות.

ברם, מאחר שאין זוכים לכך - יש להשיג את הדברים מלמטה למעלה, לראות אותם כפי שהם בגשמיות, ומכך להסיק לגבי הרוחניות.

ד. כדרך שבגשמיות סייעו ערי המקלט לא רק להורג נפש בשגגה, כי אם גם להורג נפש במזיד, שכן גם ההורג נפש במזיד היה צריך לנוס לערי מקלט⁹ עד החקירה והדרישה שגואל הדם לא יהרגוהו בינתיים - כך גם ברוחניות קולטים דברי תורה גם את ההורג נפש במזיד, כלומר את העובר עבירה בודון.

א. [בפרשת השבוע נאמר בדבר ערי המקלט: "אז יבריל משה שלש ערים וגו' לנוס שמה רוצח וגו'"].

הדרכים שהובילו לערי המקלט היו מתוקנות, הן היו רחבות שלשים ושתים אמה, ובכל פרשת דרכים היה קבוע שלט: "מקלט, מקלט", כדי להורות את הדרך לערי המקלט¹.

מאחר שכך הוא הדבר בגשמיות - מובן שאף בערי מקלט הרוחניים - הם דברי תורה שעליהם נאמר²: "דברי תורה קולטין" להורג נפש ברוחניות, כפי שדובר ב"מאמר"³ - קיימים אותם פרטים.

ב. לאמתו של דבר - הפוך הסדר: לא משום שהענין ישנו בגשמיות הוא קיים גם ברוחניות, כי אם, אדרבה, עיקרו של כל ענין הוא בבחינתו הרוחנית, ומאחר שהוא קיים ברוחניות - מתבטא הוא בהשתלשלותו גם בגשמיות.

כפי שמוסבר בשל"ה⁴ - לגבי האמור: "התורה מדברת בתחתונים ורומזת בעליונים" - שלאמתו של דבר מדברת התורה בעליונים ואנו קולטים רק את הרמז הנוגע לתחתונים.

וכשם שהדבר בכל הענינים שבתורה - כך גם בענין ערי מקלט: כל פרטי הדברים הקיימים בערי מקלט בגשמיות - נמצאים בערי המקלט הרוחניות, ואדרבה - עיקר הענינים ברוחניות ורק ע"י השתלשלות הם באים גם בגשמיות.

ג. אילו זכינו - היינו משיגים כל ענין "מלמעלה למטה", כלומר: היינו מבינים את הענין ברוחניות ומאליו היה מובן שמאחר שהוא קיים ברוחניות הוא קיים גם בגשמיות.

כל הענינים שבעולם ניתנים להשגה בדרך של מלמעלה למטה, היינו: לראותם כפי שהם ברוחניות ולהבין שכן הם ודאי גם בגשמיות.

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שאביו הרבי נ"ע לא היה סובל שיפריעו לו בין נטילת ידים לסעודה לבין ברכת המוציא. למרות שלפי ההלכה נחשבים רק דבור או זמן

וראה אודותיו ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש עמוד 22.

(7) לכאורה מוזכר כאן מוח הבינה רק בדרך ממילא, וכידוע שמוח הזכרון הוא בחינת חכמה שלמעלה מהבינה (לקוטי תורה שיר השירים ביאור על הפסוק באתי לגני סוף פרק א), אבל יש לחלק בין פנים ואחוריים, עיין במקומות המובאים ביי"ג על מאו"א מע' זכור ומע' שכחה.

(8) סוף סימן כו.

(9) מכות ט, ב.

(1) בבא בתרא ק, ב. רמב"ם פרק ח מהלכות רוצח ושמירת נפש הלכה ה. מכות י, ב. במדבר רבה כג, יג. תנחומא מסעי, יא.

(2) מכות י, א.

(3) ראה ליקו"ש כרך ב ע' 308.

(4) הקדמת בית ישראל יד, א.

(5) ספר המאמרים השי"ת עמוד 140.

(6) ה' מנחם מענדל ז"ל (נולד ו' אדר תרכ"ז), אחי אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע,

יורדת לעולם וחייה שבעים-שמונים שנה כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות, ובפרט ברוחניות". כדאי, איפוא, לעמוד כל העת בפרשת דרכים, כדי להורות פעם אחת ליהודי את הדרך המובילה למקלט-תורה.

ו. כתוצאה מכך ידריכהו הקב"ה בדרך המובילה לחיים וטוב.

אדם בא לפרשת דרכים ומתיצב כשלט וקורא: "מקלט, מקלט", מבלי לדעת אם משהו יציית לו, ואף מבלי לדעת אם איש מקשיב בכלל לדבריו. אין הוא רואה כלל בני אדם ובכל זאת לא איכפת לו הדבר, הוא אינו אלא שלט העומד על פרשת דרכים ומורה את הדרך למקלט, דרך המשמשת מקלט מיצר הרע, מקלט מן השטן,

- למרות שיתכן שאדם זה לא הועיל כלום, אך מאחר שביצע את תפקידו, ועמד על פרשת דרכים להורות לבני ישראל דרך למקלט - יורה לו הקב"ה את הדרך של "ובחרת בחיים", כך שלמרות שאינו אלא עובד אלקים ועדיין לא עבד הוי', כלומר: הוא עדיין בעיצומה של עבודתו, כיון שיש לו עדיין יצר הרע, ולא זו בלבד שלא השיג בעבודתו שום חלישות ביצר הרע שהוא עדיין כתולדתו "ואדרבה - נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתייה ושאר עניני עולם-הזה"¹⁷, ומשום היצר הרע עלול הוא ח"ו לבחור במות ורע - יורה לו הקב"ה את הדרך לחיים וטוב, "הקב"ה עוזרו - להושיעו משופטי נפשו".

ז. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם שההבדל בין הבעש"ט לבין גדולי הנגלה שבתורה שהיו אז הוא בכך שלגבי גדולי הנגלה שבתורה היה הנהוג שתלמידיהם היו באים אליהם ללמוד ואילו הבעש"ט ותלמידיו לא היו ממתנינים עד שיבואו אליהם, אלא היו נוהגים לנסוע בערים ומושבים בהם מצויים בני ישראל.

- ישנו הסבר של אדמו"ר הזקן ושל אדמו"ר האמצעי על הבדל זה בין גדולי הנגלה שבתורה לבין הבעש"ט, וכבר בא בדפוס¹⁸ -

וכדוגמת ההבדל בין גדולי הנגלה שבתורה לבין הבעש"ט כך גם בתוכן ערי המקלט, כפי שהוסבר לעיל, קיים הבדל בין הדבר כפי שהוא על-פי הנגלה לכפי שהוא על-פי החסידות.

על-פי הנגלה - עמוד, אבן או דומה להם היה קבוע

וכשם שבגשמיות הרי נוסף לכך שהדרכים לערי המקלט היו מתוקנות ורחבות כדי להקל על הרוצח להמלט לערי המקלט - היה קבוע בכל פרשת דרכים שלט להורות את הדרך להמלט, משום שעצם הדבר שהדרך מתוקנת ורחבה אינו מספיק כשהרוצח אינו יודע לאיזה כיוון לברוח,

- כך גם ברוחניות: נוסף על כך שהדרך לדברי תורה היא קלה ורחבה - מדריך הקב"ה לאיזה כיוון ללכת, שכן כיון שניתנה בחירה חפשית, ככתוב¹⁰: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע", הרי אם לא תינתן הדרכה מתאימה עלול האדם ח"ו לפנות שמאלה, לבחור במות וברע. לפיכך עומד, כביכול, הקב"ה בשלט הקורא: "מקלט, מקלט", הוא מזהיר לצעוד בדרך הימנית, ככתוב¹¹: "ובחרת בחיים", וזהו ענין "הקב"ה עוזרו"¹².

משום הבחירה החפשית שניתנה לכל אחד, האפשרות לבחור ח"ו גם ברע, חייב כל אחד להזדקק לעזר מלמעלה, שהקב"ה יורה לו: "מקלט, מקלט". לך בדרך המובילה לחיים וטוב". הרי אפילו רבן יוחנן בן זכאי אמר¹³: "איני יודע באיזו (דרך) מוליכין אותי", כל שכן - אחרים, וכל שכן - השוריים בזמן של חשך כפול ומכופל ודאי שאינם מסוגלים לדעת באיזו דרך הם צועדים, וזקוקים הם לעזר שלמעלה, שהקב"ה ידריכם באיזה כיוון ללכת.

ה. אך כשאדם רוצה שהקב"ה יורה לו את הדרך ללכת - חייב הוא עצמו לעשות כן. "מדתו של הקב"ה - מדה כנגד מדה"¹⁴.

הכרח לצאת לפרשת דרכים, ליהודים שעומדים ואינם יודעים לאיזה כיוון עליהם ללכת, יש לבוא אליהם ולקרוא: מקלט, מקלט, פנו ימינה אל הדרך המובילה למקלט, מקלט מגואל הדם, מן השטן ה"יורד ומסטיין עולה ומקטרג"¹⁵, אל נא תלכו בדרך השמאלית, המובילה לשאול ואבדון.

וזה התפקיד המוטל על כל אחד: להתיצב בפרשת דרכים ולקרוא "מקלט, מקלט", להורות את הדרך ללכת בה. למרות שמתוך כך הוא נמצא כל העת בפרשת דרכים, במקום בו קיימת דרך המובילה לצד שמאל, אין לו להתרשם מכך, שכן דוקא ע"י כך הוא מבצע את התפקיד המוטל עליו.

כמאמר¹⁶ ר' מרדכי הצדיק בשם הבעל שם טוב: "נשמה

15) בבא בתרא טז, א. ובעין יעקב שם. ראה ספר המאמרים היש"ת עמוד 159.
16) היום יום ה' אייר.
17) תניא פרק יג.
18) ליקוטי דיבורים עמוד 890.

10) דברים ל, טו.
11) שם יט.
12) ראה תניא ריש פרק יג.
13) ברכות כח, ב.
14) סוטה יא, א.

כי עליו לדעת שבכל מצב בו הוא נמצא הריהו בבחינת "שקול", ואף אם הלה בעל-עבירה גדול מסוגל הוא בפעולה אחת, בשעה אחת וברגע אחד, להכריע את מצבו לגמרי לטוב. מצד שני - כך יסביר לו - עליו לדעת שבפעולה אחת עלול הוא להכריע את המצב לצד שלעומת זה, חס ושלום. משום הבחירה החופשית שניתנה לאדם עלול הוא לבחור ח"ו ברע, ולכן צריך הוא להישמר ולעשות את המביא לחיים וטוב, והוא - התלמיד - יורה לו את הדרך של "ובחרת בחיים".

ט. יש כאלה הסוברים שאינם מועילים כלום. לאמתו של דבר - אין זה קובע כלל, אם מביאים הם תועלת או לאו.

הלכה היא לגבי ביעור חמץ, שהבודק שחיפש היטב בכל מקום אם נמצא בו חמץ, אף אם לא מצא חמץ כלל, הרי ברכתו ברכה גמורה. הוא עשה את המוטל עליו, ואף שלא הועיל, לכאורה, כלום, קיים את המצוה כתיקונה²².

נכון שאין לו במה להתגאות: היה ער כל הלילה, לא למד ולא ישן, הפך את הבית ולבסוף לא הועיל כלום. ברם, את המצוה המוטלת עליו - קיים.

כך גם בבדיקת חמץ ברוחניות: אותו צעיר שנסע וחושב שלא הועיל כלום, הוא בילה זמנו לא במקום מושב כי אם אי שם בפרשת דרכים, במקום בו קיימת סכנה לפנות שמאלה ח"ו, ולאחר כל זאת לא הביא כל תועלת - הרי אין לו אמנם במה להתגאות, אך את המוטל עליו - עשה, ושכר מצוה - מצוה²³ מלשון צוותא, התחברות.

י. יתר על כן: למרות שהוא חושב שלא הועיל כלום, הוא עיין ויגע בחזרו הביתה יוטחו כלפיו טענות, והחברים ילעגו ממנו - הרי נוסף על כך שהעיקר, כאמור, הוא עצם העשיה - הרי לאמתו של דבר הביא תועלת, אלא שהוא עצמו אינו יודע על כך. מאחר שעשה - ודאי הועיל בפעולתו, כפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר מספר פעמים בשם אביו²⁴: חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם.

יא. אחת התוצאות הטובות לפעולתו היא:

נוסף על כך שבהליכה או הריצה בשליחות מצוה מוכן האדם את האבן עליה הוא צועד, ומטהר את האויר במקום זה

- אלא שדבר זה אינו נראה בגלוי, וגם לא יירשם ע"י השליח בדו"ח שיגיש, ואילו רצונו הוא לעשות בשליחות

ועליו כתוב: "מקלט, מקלט", העמוד לא פנה אל הזולת, אלא שהאדם שעבר עליו והתבונן בכתוב וידע לפחות לקרוא - מצא את הדרך בו הוא צריך ללכת.

וכך גם מבחינה רוחנית: יש כזה הנוסע ממקומו ומגיע אל פרשת דרכים, כלומר: בין יהודים העומדים בפרשת דרכים, ובהיותו שם הוא מוכן לכך שכשישאלהו משהו, היודע לפחות "לקרוא", יורה לו את הדרך אל המקלט.

אמנם הפגין זה מסירת נפש בכך שנסע לפרשת דרכים, אבל אין הוא זו ממקומו, הוא בבחינת עמוד עומד, דומם.

- על שעון היו אומרים: הוא צועד הלך ושוב, הוא הולך ללא הרף, אך אינו זו ממקומו... -

ברם, לפי ביאור החסידות אסור לו להיות דומם, כי אם חייב הוא להיות בבחינת מהלך, אדם בעל רוח חיים ובעל חמימות, ואין לו לחכות עד שיבוא מי לשאול אותו. דרושה חיוניות וריונות. מיד בראותו במקום כלשהו יהודי שיתכן שמסוגל הוא להיות לו לעזר, צריך הוא לרוץ אליו ולהורות לו הדרך למקלט.

זו המשימה שכ"ק מו"ח אדמו"ר הטיל במיוחד על התלמידים - לנסוע לשבועות מספר ולקרוא: "מקלט, מקלט", להורות הדרך לחיים וטוב, להיות שלטים מורי דרך אך שלטים חיים, ולא שלטי-אבן התקועים במקום, ללכת בחיוניות ולהורות לכל אחד הדרך למקלט.

ח. נאמר בגמרא¹⁹, והרמב"ם²⁰ פוסק להלכה: לעולם יראה אדם עצמו שקול והעולם שקול. יש לראות את כל אדם כנתון במצב שקול, כך שהפעולה שיבצע ברגע זה תכריע אותו לכף זכות או להיפך. יתר על כן: יש לראות את כל העולם כנתון במצב שקול, ופירוש הדבר שהוא וכל הדורות העתידיים וכל דורות עברו - כולם שקולים ובפעולה שיבצע עתה תלוי כל העולם.

כשאותו צעיר, הנוסע²¹ לפרשת דרכים להורות הדרך לקרב לב בני ישראל לאביהם שבשמים יתבונן בעובדה שכל העולם, כל הדורות שהיו ושיהיו נתונים במצב שקול, וכל פעולה טובה שלידי ביצועה יביא איש מישראל, עתידה להכריע את העולם כולו - לא יהיה אז שלט דומם, כי אם שלט חי, הוא ילך וירוך בחיוניות, שמא יצליח להשפיע במשהו על יהודי, כך שיכריע בזה את העולם כולו.

- יתרוצץ ממקום למקום, וכשייפגש ביהודי יסביר לו

ולבצע שליחויות שונות אחרות בחיזוק היהדות והחינוך הכשר.

(22) שלחן ערוך אדמו"ר הוקן סוף סימן תלב.

(23) אבות פרק ד משנה ב.

(24) היום יום, יב תשרי.

(19) קידושין מ, ב (בשינוי לשון).

(20) הלכות תשובה פרק ג הלכה ד.

(21) בשליחות ה"מרכז לעניני חינוך" (ובמיוחד בימות החופש) מעיר לעיר להכיר מקרוב את מצב היהדות בכלל ומצב החינוך בפרט, לעורר ולחזק זקן ונער, להפיץ את הספרים והחברות היוצאות לאור ע"י המרכז לעניני חינוך.

לתלמידים דברים מעניינים - סיפר להם שישנם יהודים הנקראים "חסידים", והחל לתאר לפנייהם את אורח חייהם של החסידים: הם לומדים לפני התפילה, ולאחר מכן מתפללים באריכות, ושוב מקיימים שעורי למוד - ורק אז הם נגשים לארוחתם.

הילדים האזינו בתשומת לב ושאלו אם המדובר באנשים שחיו בתקופה קודמת או באירופה. הראב"י ענה כי הם נמצאים גם היום ובאמריקה. הילדים לא האמינו שבאמריקה ימצאו בתקופתנו אנשים כאלה.

הראב"י חיפש דרכים כדי לאמת את דבריו בעיני הילדים, ונזכר באחד ממכיריו, אברך חסידי - זה שסיפר לי את הדבר - מיד נסע אליו, סיפר לו את העובדה והזמינו לבקר בבית ספרו: "אין לך לעשות דבר, כי אם רק להראות את עצמך". האברך נענה בחיוב.

כשאברך זה - בעל זקן גדול - נכנס לבית הספר, פנה הראב"י אל הילדים ואמר: זכור לכם כי סיפרתי על חסידים? ובכן, הביטו וראו - אברך זה הוא אחד מן החסידים!

הילדים התבוננו במראהו בתשומת לב רבה, ושאלוהו אם אמנם הוא חסיד, וכשהשיב בחיוב החלו לשאול שאלות שונות אודות דרכי החסידים וכו'. במשך היום סיפרו הילדים בהתרגשות בכתיהם על מה שאירע, והציגו שאלות להוריהם וכו' וכו'.

(משיחת ש"פ מטור"מ, תשי"ב)

שבה נשלח, לקרב לב בני ישראל לאביהם שבשמים - הרי לאמתו של דבר הביא תועלת גם במטרת שליחותו:

כאשר יהודי יושב בביתו ורואה דרך החלון צעיר בעל-זקן רץ ברחוב, הוא נזכר שגם אביו נראה כן, ואביו ציוה עליו: בכל יום, עם הקימה, עליך לומר "מודה אני", ובשכבך לישון אמור "שמע ישראל". תוך כדי כך חוזר יהודי זה במחשבתו או בפיו על הפסוק שמע ישראל ומודה אני, והוא בא לידי התעוררות.

כאשר ילד בא הביתה ומספר שפגש צעיר בעל-זקן מפייץ חוברות "טאקס ענד טיילס" ("שיחות לנוער" - אנגלית) שניסה לתקוע לו חוברת ואילו הוא התחמק ממנו - הרי תוך כדי סיפור הדברים לאביו ולאמו נזכרים הם בהוריהם, "ובשעתא חדא ורגעא חדא" וכו'.

יב. אמנם צריך הצעיר להיות בעל לב נשבר ונדכה על כך שאין פעולותיו ניכרות, שכן לו היה זוכה היה מביא לידי פועל פנימי-ממשי, ולא לידי פעולות בדרך "מקיף" בלבד, ברם, אינו יכול לומר שלא הועיל דבר, שהרי עובדה זו עצמה שצעיר בעל-זקן נראה נוסע ממקום למקום לעורר בני ישראל ליהדות - היא עצמו מועילה ודאי, "בדרך מקיף", לפחות.

יג. אברך מן התמימים סיפר לי על ראב"י קונסרבטיבי שנוכח כאן בהתועדות חסידית. אמנם לחסיד לא נהפך, אבל הדבר מצא חן בעיניו והחל להתעניין בחסידים. ראב"י זה הוא מורה או מנהל בית-ספר, ומאחר שהוא צריך לספר

יום ראשון ה' מנחם-אב

תעבד בו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך" ויקרא - שכל השבת צריך להיות לה' אלקיך, לענינים של ה' אלקיך, שלא כמו ביום טוב שנאמר בו גם "לכם", שצריך להיות גם לכם, ואילו בשבת צריך להיות בלז' לה', - למסור הכל לענינים של ה' אלקיך. מכיון שכל זה הוא מפני שזה בא אחרי "ששת ימים תעבוד", אחרי שבששת ימי החול עובדים בענינים גשמיים, הרי בבעלי עסקים וכדומה, שבכל ימי השבוע הם עוסקים ב"תעבוד", בעבודה בענינים גשמיים, בודאי שצריך להיות אצלם שכל השבת תהיה לה'. ולזאת - ולכן, גם הם - בעלי העסקים, ירדו לפני התבה הפעלי עסקים שיוכלו לזאת טוב, על פי הגורל -

אגרת הקדש

ועתה הפעם הנני יוסף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיוכלו להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ רצונו הרוב. והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בכל ישונה נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוננת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד בו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצונו הרוב כמ"ש אשתקד: וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין בתפלה - להתפלל באריכות ומתוך כוונה, ומתעצל - יהיה נדון ברחוק מקום, להיות נדחה בשתי ידים ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

ועתה הפעם, הנני יוסף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיוכלו להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ רצונו הרוב. והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בכל ישונה נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוננת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד בו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצונו הרוב כמ"ש אשתקד: וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין בתפלה - להתפלל באריכות ומתוך כוונה, ומתעצל - יהיה נדון ברחוק מקום, להיות נדחה בשתי ידים ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

ועתה הפעם, הנני יוסף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים לקיים עליהם, - ולהנהיג ביניהם, שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ, רק אותם שיש להם פנאי, - ירדו לפני התיבה, או המלמדים, או הסמוכים על שולחן אביהם, שיוכלו להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול, מהם יהיה היורד לפני התיבה, על פי הגורל, - שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, או על פי רצונו הרב. - של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל תפלה. והוא - הבעל תפלה, יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם, או המלמדים שיוכלו להאריך - בתפלה, כמוהו, - שיעמדו סביבו, כדי שלא יבלבל אותו מי שממחר, ככל ישנה - שלא ישנו את הדברים אלא, כך ייעשה, נא ונא:

ועתה הפעם הנני יוסף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיוכלו להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ רצונו הרוב. והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בכל ישונה נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוננת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד בו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצונו הרוב כמ"ש אשתקד: וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין בתפלה - להתפלל באריכות ומתוך כוונה, ומתעצל - יהיה נדון ברחוק מקום, להיות נדחה בשתי ידים ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

ועתה הפעם, הנני יוסף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים לקיים עליהם, - ולהנהיג ביניהם, שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ, רק אותם שיש להם פנאי, - ירדו לפני התיבה, או המלמדים, או הסמוכים על שולחן אביהם, שיוכלו להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול, מהם יהיה היורד לפני התיבה, על פי הגורל, - שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, או על פי רצונו הרב. - של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל תפלה. והוא - הבעל תפלה, יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם, או המלמדים שיוכלו להאריך - בתפלה, כמוהו, - שיעמדו סביבו, כדי שלא יבלבל אותו מי שממחר, ככל ישנה - שלא ישנו את הדברים אלא, כך ייעשה, נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים, שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר - היא או, להאריך בתפלתם בכוננת לבם ונפשם לה', ואדרבה עליהם - על בעלי העסקים, מוטל ביתר שאת ויתר עז, - להאריך בכוננת תפלת שבת, כמו שכתוב בשולחן ערוך ארץ חיים, - שעל בעלי העסקים העוסקים כל השבוע, להקדיש בשבתות זמן רב יותר לתורה ולתפלה, וכמו שכתוב בתורת משה: "ששת ימים

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולחעיר מזח"א סב, ב ובמפרשי שם. ואגה"ק בס' מאה שערים ב, ב ובהנמסן שם. וראה מאה שערים ט, ב".
 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ומש"כ (ברכות לב, ב) דאפילו חסידים הראשונים היו מאריכים בתפלה עצמה שעה אחת - שם הכוונה לתפלת העמידה".
 3. סר"צ ס"ב בהגהה. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תו"א ד"ה מי יתנן".
 4. יתרו כ, ט.

יום שני ו' מנחם-אב

אחר ביאתו מפטרבורג

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפטרבורג, (שם היה כלאו במאסר כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסומו תורת ושיטת החסידות. שחרורו מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה להתפשטות תורת החסידות.

כיוון שהמאסר היה הרי (במאמר הרביים⁵) תוצאה 206

מקטרוג למעלה על שיטתו של רבנו הזקן, "להוריד" את תורת החסידות בשכל ובהבנה, כפי שהדבר מתבטא בחסידות חב"ד, ולהפיצה באופן שתיגע אל כל אחד מישראל,

הרי מובן, שהשחרור למטה בא כתוצאה מביטול הקטרוג

למעלה, ואדרבה – ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את תורת החסידות לפי שיטתו של רבנו הזקן) –

או כתב רבנו הזקן אגרת קודש זו סימן ב.

דבר המרמו, שאז החלה התקופה השנייה בהתפשטות תורת ושיטת החסידות. מעניין לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצויין שזה נכתב "אחר ביאתו מפ"ב".

בסימן כ"ז של "אגרת הקודש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת, הקדמה (המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת), כתוב בתחילה "סימן כ"ז", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת שלפנינו מובאת בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב", וזאת מפני שסימן ב' – התקופה השנייה (או בלשון החסידות "גדלות שני") החלה אחרי ביאתו מפטרבורג.

"קַמְנֵתִי מִכָּל הַחֲסִידִים וּמִכָּל כּוֹ" – מילים אלו אמר יעקב אבינו בתור הקדמה לבקשתו, שהקב"ה יציל אותו מעשו. למרות שהקב"ה הרי הבטיח לו⁸ "והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך", הרי שלא היה לו ממה לפחד? אלא כיוון ש"קטנתי מכל החסידים" – בגין כל החסידים שעשה אתו הקב"ה, נעשה יעקב קטן יותר והוא מפחד שהוא נתון במצב שהוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה יציל אותו. ומה שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "מכל החסידים", ואת המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירושו, רק המלה "ומכל" ו"וגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש רש"י, הכוונה ב"חסידים" היא שהקב"ה עשה אתו חסידים שלא הבטיח לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם "חסידים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן – הרי לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו. לכן אין רבנו הזקן מביא בפירושו "ומכל" האמת". ומה שהוא מביא את המלה "ומכל" וגם מרמו על ה"אמת" ב"גו", הרי זה מפני שלאמיתו של

דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד מישראל ההולך בדרך התורה והמצוות, ש"אם בחוקתי תלכו" יחולו עליו כל הברכות הכתובות לאחר מכן בפרשה⁹, ובמיוחד לנשיא בישראל המוסר נפשו לפרסם שיטת החסידות. אלא, כיוון שלא היתה זו הבטחה מפורשת לרבנו הזקן בפרט, הרי ביחס אליו בפרט, ההבטחה היא באופן של העלם (לא בגלוי, שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמו זאת באופן של העלם במלה "וגו". פירוש, – שהרי רש"י¹⁰ מפרש, שה"קטנתי" בא כתוצאה מכל החסידים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו זכויותי

אגרת הקדש

אחר ביאתו מפ"ב.

ב קטנתי מכל החסידים ומכל כו'. פי' שבכל חסד וחסד שהקדוש ב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד. כי חסד דרועא ימינא. וימינו תחבקני. שהיא בחי' קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים. וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והגבה למעלה מעלה. צריך להיות יותר שפל רוח למטה מטה כמו"ש מרחוק ה' נראה

על ידי החסידים והאמת שעשית עמי". על כך אומר הרמב"ן "ואינו נכון בלשון הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קטנתי", אני נעשיתי קטן יותר ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות ולא מיעוט בכמות¹¹, והרמב"ן מפרש באופן אחר¹² את ה"קטנתי", שאני קטן מדי לקלוט את כל החסידים והאמת. בהתאם לפירושו זה של הרמב"ן, הרי ה"קטנתי" אינו תוצאה מהחסידים והאמת, כי אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי לכל החסידים והאמת. ברם, רבנו הזקן מפרש בפירושו רש"י, שה"קטנתי" הוא תוצאה מהחסידים והאמת, כפשוטו הפסוק "קטנתי מכל החסידים", שמהחסידים והאמת נעשה "קטנתי". אלא שרבנו הזקן יפרש זאת באופן שה"קטנתי" מוסב אכן על האדם עצמו, שהוא עצמו התקטן כתוצאה מריבוי החסידים והאמת (ולא שהזכויות נתקטנו ונתמעטו ובגלל כך נתקטן גם הוא¹³, אלא שה"קטנתי" הוא תוצאה ישירה מהחסידים והאמת). זה מה שרבנו הזקן אומר "פירוש", כלומר, "קטנתי" מוסב אכן על האדם, ובכל זאת זה בא כתוצאה מהחסידים והאמת, ש"בכל חסד וחסד שהקדוש-ברוך-הוא עושה לאדם צריך" – האדם לעצמו, להיות שפל רוח במאד. – להחזיק עצמו נמוך ביותר כתוצאה מהחסד שעשה אתו הקב"ה, כי חסד – למעלה, בספירות העליונות, דרועא ימינא, – הוא הבחינה של זרוע הימין, ענין של ימין וקירוב, "וימינו תחבקני"¹⁴, – הימין שלמעלה מקיף את האדם, שהיא בחינת קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים, – בחסד שעושה הקב"ה עם האדם, נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה לפני שנעשה אתו החסד, וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והגבה למעלה מעלה – צריך להיות – בתוך עצמו, יותר שפל רוח למטה מטה, – עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, כמו שכתוב¹⁵: "מרחוק ה' נראה לי". – כשהקב"ה נראה לאדם על ידי החסד שהוא עושה אתו – צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה

5. ראה לקוטי ישיבות ח"א ע' 74. 6. ראה אור התורה במדבר ע' שסו ואילך. 7. וישלח לב, יא. 8. ויצא כח, טו. 9. בחוקתי כו, ג. 10. הערת כ"ק אדמור" שליט"א: "מיוסד בש"ס שבת לב, א". 11. הערת כ"ק אדמור" שליט"א: "ראה חדא"ג שם". 12. הערת כ"ק אדמור" שליט"א: "וכן הוא בב"ר כאן". 13. הערת כ"ק אדמור" שליט"א: "ככתבדא"ג שם". 14. שיר השירים ב, ו. 15. ירמיה לא, ב.

של סדר ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי הטבע, וישנו חסד שלמעלה מהשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני", שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא

ימינא" הוא חסד של הספירות העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו זרוע שהוא חיות וכוח באבר, ו"ימינו תחבקני" הוא ימין וחסד עליון שלמעלה מהשתלשלות, שמחבק (סובב) בלבד את האדם באופן של מקיף (ואינו מתלבש בפנימיות כמו חיות הזרוע באבר). מפני שזה למעלה מהתלבשות אורות בכלים. מה שאין בן פנה לעצמת זה, - הצד הנוגד לחסד של קדושה, הוא ישמעאל חסד דקלפה, - שכן, הניגוד לחסד של

קדושה, לאברהם, הוא ישמעאל, חסד של "קליפה"; והניגוד ליצחק, גבורה של קדושה, הוא עשו, גבורה של קליפה, שלגביו, אצל מי שהוא בבחינת ישמעאל - כל ששהחסד גדול - הוא הולך וגדל בגובה ונספות הרוח ורחב לבו. - ועל יהודי להישמר ולהיזהר מאופן חסד זה של ישמעאל, שחסד זה לא יפעול ח"ו עליו גדלות וגסות הרוח, אלא עליו להשתדל שהחסד יהיה אצלו באופן של חסד של קדושה, כמו שהיה אצל אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. ולזאת - ולכן, באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנשי, - לכל החסידים, על רבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו, - שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי שהן מנויות בפסוק²⁰: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה ב"הגדולה" היא למדת החסד), וגדולה מבטאת מדריגה גבוהה יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל ה' לעשות עמנו", החסד הגדול שעשה ה' אתנו - חסידים - בגאולתו של רבינו הזקן - יפעול חסד זה לא אחז במדותיו של יעקב - "שאר עמו" ו"שארית ישראל", - בני ישראל נקראים הרי "שאר עמו"²¹ ו"שארית ישראל"²², שיש בהם המדה של "שאר" ושל "שארית", שמשום עצמו - ומחזיק עצמו, כשירים ומותרות²³ - דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שיריים מדבר שהוא מיותר, ממש שאין בו שום צורך, לכלתי רום לכבם מאחיהם בו, - המנגזים שגרמו למאסרו של רבינו הזקן, ולא להרחיב עליהם פה, - שלא לדבר אליהם ברחבות ובתנועה של

של "מרחוק", להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא, שהכלי לקלוט את "ה' נראה לי" - הוא כשהאדם מחזיק עצמו "מרחוק" ובנמיכות. וכבוד, דבלא קמיה" דיקא - בלא חשיב, - וכידוע שהכל נחשב לגביו דוקא ככלום, אפילו המדריגה הנעלית ביותר, להיות "קמי", להיות לפניו, קרוב אליו יתברך, היא "כלא חשיב", היא בטלה וכאילו איננה קיימת כלל (שכן, לגביו לא נחשב ולא קיים שום דבר). ואם בן כל שיהא "קמיה" יותר - כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר אליו יתברך, הוא יותר בלא ואין ואפם. - כל אחת משלש המילים - "כלא", "אין" ו"אפס" - מבטאת אופן התבטלות מיוחד הבא מצד ה"קמי", מצד הקירוב אליו יתברך, וזו - היא בחינת ימין שפקדושה וחסד - הנמשך לאברהם, - כלשון הפסוק²⁴: "תתן אמת ליעקב

אגרת הקדש

ל. וכנודע דכולא קמי' דווקא כלא חשיב. וא"כ כל שהוא קמי' יותר הוא יותר כלא ואין ואפם וזו בחי' ימין שבקדושה וחסד לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר. וזו היא ג"כ מדתו של יעקב. ובזאת התנצל על יראתו מפני עשו ולא די לו בהבטחתו והנה אנכי עמך כו'. מפני היות קמן יעקב בממד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'. ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו'. וכמארו"ל שמא יגרום החטא שנרמה בעיניו שחטא. משא"כ בולע"ז הוא ישמעאל חסד דקליפה. כל שהחסד גדול הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו. ולזאת באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנשי על ריבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו לאחוז במדותיו של יעקב שאר עמו ושארית ישראל שמושים עצמו כשיריים ומותרות ממש שאין בו שום צורך. לבלתי רום לכבם מאחיהם כו' ולא להרחיב

חסד לאברהם" הרי זה בבחינה ובאופן של ביטול. שאמר²⁷: - אברהם אבינו: "ואנכי עפר ואפר". - החסד "פעל" על אברהם אבינו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו ל"עפר ואפר", שכן, כיוון שהימין שבקדושה למעלה הוא כך - שענין החסד הוא ביטול - לכן פועל הדבר גם במי שנמשך אליו החסד - ענין ההתבטלות. וזו היא גם בן מדתו של יעקב. - שהחסד פעל בו תכלית ההתבטלות. ובזאת התנצל - יעקב, על יראתו מפני עשו, ולא היה, די לו בהבטחתו²⁸: - של הקב"ה אליו: "והנה אנכי עמך כו'", - "ושמרתך בכל אשר תלך", מפני היות קמן יעקב בממד מאד בעיניו, מחמת רבוי החסדים - כפי שאמר²⁹: "כי במקלי כו'", - "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", וסבר ש- ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו', וכמאמר רבותינו וקרונם לברכה³⁰: - שיעקב פחד, "שמא יגרום החטא", - שלא ינצל, שנרמה בעיניו שחטא. - עד כדי כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של חוטא. זה פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד שמא חטא, וזקוק הוא לכן לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח לו "והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה מהאמור לכל אחד מ"ישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך. מה שרבינו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד

16. מיכה ז, ב. 17. וירא יח, כז. 18. וישלח שם. 19. ברכות ד, א. 20. דה"א כט, יב. 21. ראה ישעי' יא, יא. 22. ראה ירמי' ו, ט, לא, ו. ועוד. 23. ראה ר"ה יז, א.

אגרת הקדש

משיב חמה, "ורוח נכאה כו"²⁴, וכלי האי ואולי – ועל ידי כל זה, ואולי יתן ה' פלב אחיהם – המנגדים, "כמים הפנים וגו"²⁵ – שזה יבטל התנגדותם וגם הם יתנהגו באופן כזה.

עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר באזהרה גוראה רק להשפיל רוחם ולבם כמדת אמת ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב קד חימה, ורוח נכאה כו'. וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו':

ניצחון, או לשרק עליהם הם ושלום, הם מלהזכיר פאזהרה נוראה, – שלא לעשות זאת, רק להשפיל רוחם ולבם, כמדת אמת ליעקב, מפני כל אדם, בנמיכות רוח, ומענה רך

יום שלישי ז' מנחם-אב

הצדקה מגינים עליהם? פי גדולה צדקה מכל המצות, שמתן – מהמצוות בכלל, נעשים – נוצרים, לבושים להנשמה²⁶, – כדי שהנשמה תוכל לקבל את הגילוי של גן עדן ושלא תתבטל, היא זקוקה ללבושים שבאמצעותם תוכל לקבל את הגילוי. לבושים אלה

מתהווים ממעשה המצוות, הנמשכים – הלבושים נמשכים, מאור-אין-סוף פרוף-הוא – ומכיוון שהם באים ממקום שהוא אין סוף, לכן אפשר לקבל על ידם הגילוי של גן עדן שהוא גילוי של אין סוף ובלי גבול, מפחינת "סובב כל עלמין" – שהוא אור שאינו מצומצם לפי ערך הנבראים, להתלבש בפנימיות גלויה בהם, כי אם בחינה של סובב ומקיף מעליהם, ואור זה פועל בהם בחיותו למעלה מהם, (כמבאר הפרוש –

של, "ממלא כל עלמין" ו"סובב כל עלמין" פלקופי אמרים²⁷, – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ענין שם) – לבושים אלה שמבחינת "סובב כל עלמין", מתהווים פאתערותא דלתתא, – בהתערורת שמלמטה, היא מצות ה' ורצון העליון פרוף-הוא. – שכיוון שהמצוה היא רצון העליון, הבחינה של רצון (שהוא כח מקיף) וסובב – לכן נמשכים על ידה לבושים מבחינת "סובב כל עלמין". ועקר המושבה זו מאור-אין-סוף פרוף-הוא, הוא לבוש ו"אור מקיף" ל" ספירות – של ארבעת העולמות, דאצילות-בריאה-יצירה-עשיה, המשתלשלות – עשר הספירות של ארבעת העולמות, משתלשלות מעלה לעלה וממדרגה למדרגה כו', הנקראות – הספירות נקראות, בשם "ממלא כל

ג. "וילבש – לבוש של צדקה כשרון, – המגין על הגוף, וכובע ישועה בראשו"²⁶. – למרות שהפסוק מוסב כלפי הקב"ה, שהוא ילבש לבושים של צדקה וישועה לבני ישראל, ולבושים של נקמה (כפי שהוא מסיים בפסוק) כלפי אומות העולם, אך כיוון שהכלי

לקליטת (או להתהוות) הענינים שלמעלה²⁷ – נוצר מן הענינים שבני ישראל עושים למטה מעין ודוגמה מהם, הרי הכוונה היא (גם), שבעבודת הצדקה של בני ישראל ישנו הענין שצדקה היא לבוש, כמו שריון המגין על הגוף, וכובע ישועה בשביל הראש, ודרשו רבותינו וקראנו לברכה²⁸: מה שריון זה כל קלפה וקלפה – מדון מורכב השריון, מצטרפת לשריון גדול, אף צדקה – כל פרוטה ופרוטה – שנותנים

לצדקה, מצטרפת להשבון גדול. – לכאורה, אותו דבר שמוכן במשל מובן מאליו גם בנמשל: בשם שבריון מתהווה מפרטים רבים – ענין גדול אחד, כך בנמשל, מתהווה מהרבה פרטים ענין וחשבון אחד גדול, מה מוסיף, איפוא, המשל, שבלעדו לא היו מבינים את הדבר בנמשל? אלא הפירוש הוא: פרוש, ששריון עשוי קשקשים – כעין קשקשי הדג, על נקבים, והם – הקשקשים, מגנים שלא יכנס חץ בנקבים, וככה הוא מעשה הצדקה: – שגם בצדקה ישנו הענין של נקבים וקשקשים המגינים על הנקבים, כפי שיסביר להלן, את זה מוסיף המשל על הנמשל, שישנו ענין של נקבים, והקשקשים – הפרוטות – מגינים על הנקבים.

וכאור הענין, – מהו ענין ה"נקבים" שה"קשקשים" של מעשה

24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: (1) מה מוסיף בזה. (2) למה מרמז בכתבו ג'ו' דכל ג'ו' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרבא אינם לטוב). (3) לפני זה בהכתוב מענה ג'ו' מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גו". ו"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס (ב"ר ספ"ז. ו"ג וכן גם באדר"נ פ"ט – עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיוס הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו". 25. משלי כז, יט. 26. ישע"י נט, יז. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכפי' אדה"ז דע מה למע' – ממך (היום יום י"ג באייר)". 28. ב"ב ט, ב. 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמשנת' לקמן סכ"ט". 30. פרק מ"ח.

עלמין". - המשכה מאור אין סוף ברוך הוא וסובב כל עלמין הנמשכת על ידי המצוות, נעשית בעיקר לבוש ומקיף להשתלשלותן של הספירות. ברם, לכאורה, כיוון שהספירות עצמן הן הרי אלקות - האלקות - של העולמות, מדוע, איפוא, נדרשת המשכה מאור אין סוף כלבוש לספירות?

העולמות, ומהארה דהארה מ"אור מקיף" הנזכר לעיל, על ידי צמצום רב, נעשה לבוש לבחינות נפש-רוח-נשמה של האדם כגון ענין התחתון והעליון, שיוכלו - הנפש - רוח - נשמה של האדם, ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור-אין-סוף

אגרת הקדש

פי' כי אור א"ס ב"ה מתלבש ומאיר בתוך כל השתלשלו' הע"ס דאבי"ע והוא המאציל הע"ס דאצילות המשתלשלו' לבי"ע ע"י צמצום עצום המכואר בע"ה ונקרא אור פנימי. וע"י קיום המצות נמשך אור מקיף הנ"ל ומאיר תוך הע"ס דאבי"ע ומתייחד עם האור פנימי ונקרא יחוד קוב"ה ושכינתו כמ"ש במ"א. ומהארה דהארה מאור מקיף הנ"ל ע"י צמצום רב נעשה לבוש לבחי' נר"ן של האדם בג"ע התחתון והעליון שיוכלו ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור א"ס ב"ה כמ"ש במ"א. וזה שאמרו רז"ל שכר מצוה כהאי עלמא ליכא. כי בעוה"ז הגשמי ובעל גבול וצמצום רב ועצום מאד מאד א"א להתלבש שום הארה מאור א"ס ב"ה כ"א ע"י י"ס הנקראים גופא בווה"ק. חסד לדוועא ימינא כו'. לפי שכמו שאין ערוך לו להגוף הגשמי לגבי הנשמה כך אין ערוך כלל ל"ס דאצילות לגבי המאציל העליון א"ס ב"ה. כי אפי' ח"ע שהיא ראשיתו היא בבחי' עשיה גופנית לגבי א"ס ב"ה כמ"ש בלק"א. ואי לואת במעשה הצדקה וגמ"ח שאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז יש נקבים עד"מ כלבוש

ברוך-הוא, - המאיר בגן עדן, בהעדר לבוש זה, לא היתה הנשמה, שהיא בעלת גבול, יכולה לקבל ולהשיג הארה מאור אין סוף שהוא בלי גבול, כמו שכתבנו במקום אחר. - להלן ב"אגרת הקודש"³². וזה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה³³. "שכר מצוה כהאי עלמא ליכא", - שכר מצוה בעולם הזה - אין. אין חכמינו ז"ל אומרים שכר מצוה אינו ניתן בעולם הזה כי אם בעולם הבא, אלא הם אומרים שבעולם הזה אין שום שכר מצוה. כי בעולם הזה הנשמי ובעל גבול ו - החיות שבו הוא ב-צמצום רב ועצום מאד מאד, אי

שאור אין סוף מאיר, בהשתלשלות הספירות של שאר העולמות? הרי זה - על ידי צמצום עצום המכואר כ - ספר עין חיים, - שאין זה סתם צמצום ומיעוט של האור, אלא, זהו סילוק של האור באופן שאור שהוא אין סוף ובלי גבול יוכל להיות נאצל ולהאיר באופן של גבול, ונקרא "אור פנימי", - אור המתלבש בפנימיות, שכן הוא מצומצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש. ועל ידי קיום המצות נמשך "אור מקיף" הנזכר לעיל, ומאיר תוך העשר ספירות דאצילות-בריאה-יצירה-עשיה, ומתייחד עם ה"אור פנימי", - הרי מאיר אז בתוך האור הפנימי (בסדר ההשתלשלות) אור שהוא בבחינת אין סוף, ונקרא "יחוד קדשא-ברוך-הוא - מה שהוא קדוש ומובדל, למעלה מעולם, בחינת "סובב כל עלמין", ושכינתיה", - עם האור הפנימי הנקרא "שכינה", על שם ששוכן ומתלבש בהשתלשלות, כמו שנתבאר במקום אחר³¹, - שעל ידי מצוות נעשה יחוד של קדשא בריך הוא עם השכינה שלו, שלכן אומרים לפני קיום המצוות "לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה", שכן המצוות "פועלות" יחוד זה, המשכת אור ה"סובב כל עלמין" הנקרא "קדשא בריך הוא" - באור ה"ממלא כל עלמין" הנקרא "שכינה". זה, אם כן, עיקר המשכה הנמשכת מאור אין סוף על ידי מצוות - המשכה מאור אין סוף בהשתלשלות הספירות של

אפשר - לכן, להתלבש - בעולם הזה, שום הארה מאור-אין-סוף ברוך-הוא, כי אם - אלא, אך ורק על ידי - באמצעות ספירות, הנקראים "גופא"³⁴ בזהר הקדוש: - כפי שרבינו הזקן מסביר מיד להלן שכהשוואת הגוף לנשמה, שהגוף הוא באין ערוך לגבי הנשמה, כך הספירות הן באין ערוך לגבי אין סוף, ומאחר שהשכר בעולם זה, ולכן "שכר מצוה כהאי עלמא - ליכא", אין בעולם הזה סוג המשכה התלכשותית כזו, שכן, המשכות המתלבשות בעולם זה באות רק על ידי העשר ספירות הנקראות בווהר הקדוש "גופא", "חסד דרועא ימינא כו". - חסד - נקרא זרוע ימין, וגבורה - זרוע שמאל, וכך הלאה. לפי שכתבנו שאין ערוך לו להגוף הגשמי לגבי הנשמה, כך אין ערוך כלל ל" ספירות דאצילות לגבי המאציל העליון אין-סוף ברוך-הוא, כי - שכן, אפילו חכמה עלאה, - עליונה, שהיא ראשיתו, - של העשר ספירות, היא בבחינת עשיה גופנית לגבי אין-סוף ברוך-הוא, - כשם שעשיה גופנית של האדם מרוחקת מעצם הנפש שלו, כמו שנתבאר בלקוטי אמרים. - בחלק הראשון של ספר ה"תניא", בהגדה שבפרק ב'³⁵. ואי לואת, - ולכן, כמעשה הצדקה וגמילות חסדים, שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה³⁶, - הרי, אם בצדקה וגמילות חסדים יש

31. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"א. אבל אין לומר שלזה מתכוון - דא"כ הול"ל "בלק"א" - כדלעיל בזה האגרת בנוגע לסוכ"ע". 32. סימן כ"ט. 33. קידושין לט, ב. 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבאין ערוך בירידה לנשמה דילי" - אוא"ס". 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל שהכוונה לחי' פ"ח - ט - ששם יש בי' נוסף על מש"כ כאן, משא"כ בהגה"ה דאדרבא. ואף דבאגה"ת פ"ד (ועוד) מוסיף "חי"ב"ב על מש"כ "בלק"א" - הוא משום דשם מציין המקום בדיוק וכהסיוס פ"א, משא"כ כאן". 36. קידושין מ, א.

וּבְרוּחַנִיּוֹת, – שזה ענין שיכול להיות למטה על ידי יניקת החיצונים – ויש צורך למנוע זאת, לְזֹאת – ולכן, חוֹזֵר וּמֵאִיר אֹרֶךְ הַמְּקִיף וְסוֹתֵם הַנְּקֵב, עַל דְּרֵךְ מְשָׁל, – הנקב שנוצר על ידי מעשה הצדקה וגמילות חסדים חוזר ונסתם, כדי שהחיצונים לא יוכלו לקבל שום יניקה מההשפעה הנשפעת על ידי הנקב למשל, שכן מהאור המקיף אין הם יכולים לקבל יניקה, כִּי הוּא – האור המקיף בא מִפְּחִינַת אֵין-סוּף וְסוֹכֵב כָּל עֲלָמִין בְּנִזְכָּר לְעִיל. – שמשם אין החיצונים יכולים לקבל יניקה. הרי, שגם במעשה הצדקה וגמילות חסדים יש ענין של נקבים וקשקשים הסותמים את הנקבים. הנקבים משמשים כפתיחה באור המקיף

אגרת הקדש

העליון המקיף על גופא הם הכלים די"ם. להאיר מהם ולהשפיע אור ושפע מחדס דרועא ימינא אורך ימים בעוה"ז הגשמי ועושר וכבוד מדרועא שמאלא. וכן בתפארת. והוד והדר וחדוה וכו': אך כדי שלא ינקו החיצונים למעלה מאור ושפע המשתלשל ויורד למטה מטה עד עוה"ז הגשמי. וכן למטה להגין על האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בגשמיות וברוחניות. לזאת חוזר ומאיר אור המקיף וסותם הנקב עד"מ. כי הוא מבחי' א"ם וסוכב כ"ע כנ"ל. וזהו שאמרו רז"ל מצטרפת לחשבון גדול דייקא כי גדול ה' ומהולל מאד בלי סוף ותכלית וגבול [ח"ו]:

ובלבוש, דרכה ירדו "פירותיהן" כשכר לאדם שבעולם הזה. והקשקשים הם האור המקיף הסותם את הנקבים שלא תוכל להיות יניקה לחיצונים, ולפי זה הרי זה מכוון למשל השריון העשוי מנקבים וקשקשים המגינים על הנקבים. וְהוּ שְׂאֵמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכַרְוָנָם לְכַרְכָּה: – כשם שבשריון מצטרפת כל קליפה וקליפה לשריון גדול, כך בצדקה "מִצְטַרְפֶּת" – כל פרוטה ופרוטה, לְחֶשְׁבֹן גְּדוֹל דִּיקָא, – הנמלה "גדול" הוא בדיק, "כִּי גְדוֹל ה' וּמְחַלֵּל מְאֹד"³⁷, בְּלִי סוּף וְתַכְלִית וְגִבּוֹל [חם וְשָׁלוֹם]: – הרי שעל ידי הפרוטות של צדקה ממשיכים מהבחינה של "גדול ה'", כפי שהיו" המרמוז על עשר הספירות, י' חכמה, ה' בינה, ו' ששת המדות, וה' אחרונה מלכות³⁸ – מקבל מאין סוף והן בבחינת "גדולה" מ"אין סוף".

לאדם משהו שכר – הפירות – בעולם הזה, הכוונה היא שבמצוות אלו אכן יורד לעולם הזה משהו מהאור הנזכר לעיל, וזאת מפני ש-יש נְקִיבִים, עַל דְּרֵךְ מְשָׁל, בְּלִבּוֹשׁ הַעֲלִיּוֹן הַמְּקִיף עַל – בחינת "גוּפָא", הֵם הַכְּלִים דִּי סְפִירוֹת, – שמשוהו מהכלים של עשר הספירות ירדו דרך הנקבים לעולם הזה, לְהֵאִיר מִהֵם וּלְהַשְׁפִּיעַ אֹרֶךְ וְשִׁפְעַ מִ"חֶסֶד" – שהוא בחינת דְּרֹעָא יְמִינָא" – הזרוע הימנית, נמשך אֲרֵךְ יָמִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגְּשָׁמִי, וְעֵשֶׂר וְכַבּוֹד – נמשכים בעולם הזה, מִ"דְּרֹעָא שְׂמָאלָא", – מספירת הגבורה שהיא בחינת הזרוע השמאלית, וְכֵן – נמשכת השפעה למטה בְּתַפְאֲרַת – מספירת התפארת, וְהוּד וְהֶדְר וְחֲדוּה וכו'³⁷: – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו'. כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. אֲךְ כִּדְרֵי שְׁלֵא יִינְקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה – הקליפות, מֵאֹרֶךְ וְשִׁפְעַ הַמְּשַׁתְּלָשֵׁל וְיֹוֹרֵד לְמַטָּה מִטָּה עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגְּשָׁמִי, – בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו החיצונים לניקן מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, וְכֵן לְמַטָּה – וכך גם למטה יש צורך להגין על האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בְּגִשְׁמִיּוֹת

וְהוּד וְהֶדְר וְחֲדוּה וכו'³⁷: – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו'. כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. אֲךְ כִּדְרֵי שְׁלֵא יִינְקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה – הקליפות, מֵאֹרֶךְ וְשִׁפְעַ הַמְּשַׁתְּלָשֵׁל וְיֹוֹרֵד לְמַטָּה מִטָּה עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגְּשָׁמִי, – בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו החיצונים לניקן מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, וְכֵן לְמַטָּה – וכך גם למטה יש צורך להגין על האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בְּגִשְׁמִיּוֹת

יום רביעי ח' מנחם-אב

הַעֲלִיּוֹן בְּרוּחַ-הוּא, – שמאציל עשר הספירות של עולם ה"אצילות", בִּיתְרָ שְׂאֵת עַל הַהֲאָרָה וְהַשְׁפָּעָה – הנמשכות ב"אצילות", שְׁבַתְחֵלֶת הָאֲצִילוֹת – של עולם ה"אצילות", וְהַשְׁתַּלְשָׁלוֹת – של הספירות, וְכו'. – הרי, כיוון שנמשכת תוספת אור שלמעלה מהאצילות, ולגבי אור זה, "אצילות" ו"עשיה" שוות (כי האור הוא אין סוף) – לכן יכול להימשך מצד אור זה השפעה מעשר ספירות של "אצילות" לעולם הזה הגשמי. וְרֵאשִׁית

אגרת הקדש

אך מי הוא הגורם לירידת האור והשפע לעוה"ז הגשמי מי"ם הנקראים גופא הוא היחוד הנ"ל שהיא תוספת הארה והשפעה מבחי' אור א"ם המאציל העליון ב"ה ביתר שאת על ההארה וההשפעה שבתחילת האצילות וההשתלשלות וכו'. וראשית

אֲךְ מִי הוּא הַגּוֹרֵם לִירִידַת הָאֹרֶךְ וְהַשְׁפָּעַ לְעוֹלָם הַזֶּה הַגְּשָׁמִי מִי סְפִירוֹת הַנְּקִיבִים "גוּפָא"³⁹, – מה הגורם, שאור כזה, שרק עשר הספירות של "אצילות" הן כלים עליו – ירד למטה בעולם הזה הגשמי? – הוּא הַיְחוּד הַנִּזְכָּר לְעִיל, – היחוד של "קדשא בריך הוא ושכינתו", היחוד של האור שבבחינת "אין סוף" עם האור שמאיר בפנימיות בספירות והשתלשלות, הנעשה על ידי המצוות, שְׂהִיא תוֹסֶפֶת הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה מִפְּחִינַת אֹרֶךְ-אֵין-סוּף הַמְּאֲצִיל

37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה השמיט נצח ומהו "וכו". וכנראה זהו ע"פ זח"ב (צח), סע"א ורע"ב – הובא בצ"צ לתהילים קד, (א) דהוד והדר וחדוה הם נה"י. [נעפמשי"כ שם י"ל ג"כ מה שכתב כאן כינויים אלו ולא נה"י]. ואואפ"ל ד"וכו" היינו מל' שהיא כולי דכהנ"ל". 38. תהלים מח, ב. 39. ראה לעיל אגרת התשובה פ"ד. 40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלמעלה – דאוא"ס – אי"כ ה"ה בא"ע בעליו לגבי עוה"ז".

"אתנו" - כדי שהאור של פניו יתברך יימשך ויהיה אתנו כאן למטה, הוא על ידי מעשה הצדקה. וזה הוא - מה שכתוב: "זרע צדקות - מצמיח ישועות". - שצדקה מביאה ענין הישועות, שיהיו צמיחה וגילוי מבחינת ישועה, מהאור של ש"ע נהורין. וכן⁴⁶ יאר ה' פניו אליהם, צדקתם עומדת לעד⁴⁷, - שכן, ההמשכה האמורה, שיוודת עתה בגילוי למטה הרי היא מהפירות בלבד, ואילו ה"קרן" ו"עצם" השכר, איננו יורד עתה בגילוי למטה, אלא נשאר בהעלם, עד לעתיד לבוא בעולם התחיה, שאז יתגלה שר המצוה עצמו כאן למטה,

שכן, אז יאיר ויתלבש האור ה"סובב כל עלמין" למטה. - כפי שרבנו הזקן מסביר זאת להלן ב"אגרת הקודש" סימן ל"ב, וקרנם תרום בישועת "מצמיח קרן ישועה", "צמח צדקה" - שהקב"ה עושה עם ישראל, מה"כובע ישועה" הנזכר לעיל, כנפש תדרשנו: - כפי הנפש הדרושת אותו.

תוספת ההארה וההשפעה, - הנמשכת בספירות ד"אצילות", היא לראשית ה' ספירות. - לספירת ה"חכמה" שהיא ראשיתן של עשר הספירות. וזה הוא - מה שכתוב אחרי "וילבש צדקה כשריון" - "וכובע ישועה בראשו" - "ישועה" הוא מלשון "וישע ה' אל הכל ואל מנתו"⁴⁸, - הרי שישועה היא מלשון פניה, שהקב"ה נפנה ונמשך, והוא ירדת - והמשכת האור והשפע ד' של בחינת ש"ע נהורין - אורות, שפזר הקדוש⁴⁹, - אור שהוא למעלה מעלה מעשר הספירות של "אצילות": הש' מרמז על בחינת חב"ד, ג' המוחין, כפי שהם במדריגה של מאות -

שלש מאות, והע' מרמז על ד' המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר - שבעים, אור נעלה זה ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות. וכמו שכתוב: "יאר ה' פניו - הפנימיות שלו, פנימיות השפע של אור אין סוף, אל"ף", - אל בני ישראל כאן למטה, "יאר פניו - הפנימיות שלו, אתנו סלה"⁴⁴ -

שלש מאות, והע' מרמז על ד' המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר - שבעים, אור נעלה זה ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות. וכמו שכתוב: "יאר ה' פניו - הפנימיות שלו, פנימיות השפע של אור אין סוף, אל"ף", - אל בני ישראל כאן למטה, "יאר פניו - הפנימיות שלו, אתנו סלה"⁴⁴ -

יום חמישי ט' מנחם-אב

פניך אבקש" שהרי גם בחלקו הראשון של הפסוק הוא מדבר על הפנים שלמעלה. לכן, מפרש כאן רבנו הזקן, ש"פני" היינו הפנימיות של הלב היהודי (ו"פניך ה" הכוונה לפנימיות שלמעלה) פרוש, - "בקשו פני" היינו, בקשו פנימיות הלב. - שאיננה בגלוי, ויש לחפשה ולגלותה. כי הנה,

פלהב יסוד האש האלקית שבלב - שהיא האהבה הלוהטת לאלקות המהווה יסוד האש של הנפש האלקית, כפי שאמר רבנו הזקן בפרק ג' שבחלק הראשון של ה"תניא", (נפש אחר: הנה, פלהב יסוד האש האלקית שבלב) יש ב' פנינות: פנינות ופנינות, ופנינות, ופנינות הלב, היא התלהבות - של אהבה, המתלהבת מפנינות הפנינה והדעת - ההתעמקות, בגדלת ה' - שהוא, אין-סוף פרוש-הוא, (להתבונן) [להתבונן] בגדלתו, ולהוליד מתבונה זו אהבה כרשפי אש וכו'. ופנימו' הלב היא הנקודה שבפנימיות פנימיות. - אהבה פנימית. ואהבה פנימית, פנינות הלב, היא התלהבות - של אהבה, המתלהבת מפנינות הפנינה והדעת - ההתעמקות, בגדלת ה' - שהוא, אין-סוף פרוש-הוא, (להתבונן) [להתבונן] בגדלתו, ולהוליד מתבונה זו אהבה כרשפי אש וכו'. - שזה פנינות הלב של הנפש האלקית - אהבה

ד. "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה"⁴⁸, - בזכות הצדקה, שנאמר: "ושביה בצדקה". - והשבים אליה - אל ציון - יפרו על ידי צדקה, שעל ידי צדקה שבים בני ישראל לציון ונגאלים מהגלות. פתיב: - כתוב: "צדק לפניו יהלך", והו' ליה למימר:

ה' "לך". - ולא "יהלך", שכן, משמעות "לך" היא שהוא - הצדק - ילך, ואילו "יהלך" - שהוא יגרום לדבר אחר ללכת. ממה שנאמר "יהלך" - מסתבר, איפוא, שהכוונה היא על ענין אחר שהצדק - צדקה - גורם בו הליכה. אף הענין, - הוא, על פי מה שכתוב: "לך אמר לבי בקשו פני", - פירושו הפשוט של הפסוק הוא, -

לך ובשליחותך (של הקב"ה) אומר לי לבי: חפש את הפנים והפנימיות שלי (כפי שרש"י מפרש פסוק זה), והוא מסיים: "את פניך ה' אבקש", אני אכן עושה כך ואני מחפש ה"פנים" שלך, ה'. ברם, לפי זה, ש"פני" היינו הפנים שלמעלה, הפנימיות שלמעלה, לא היה צריך, לכאורה, לומר לאחר מכן "את פניך ה' אבקש", אלא "את

41. בראשית ד, ד. 42. ראה ז"ח א"ד, ב. ח"ג קלג, ב. ובכ"מ. 43. נשא ו, כה. 44. תהלים סז, ב. 45. נוסח ברכות ק"ש של שחרית. 46. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מכאן - פניית אדה"ז למקבלי האגרת - נותני הצדקה". 47. תהלים קיב, ג. 48. ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן סוף סימן ט. 49. ישע"א, כז. 50. תהלים פה, יד. 51. שם כז, ח.

ומהבנה. וְזוֹ לְעֵמֶת זֶה, – בעבודת ה' ישנם אותם ענינים שישנם בעניני עולם, ולכן כשם שבמילי דעלמא ישנו לפעמים ענין הנוגע בפנימיות שלמעלה מדעת, כִּכָּה הוּא מְמַשׁ בְּעֵבֹדָה שְׂפִלָּב. – באהבתו של יהודי להקב"ה – שישנה אהבה הנוגעת בעצם הנשמה,

שהיא למעלה מדעת וממהבנה. וְהֵינּוּ, לְפִי שְׂפִיחֵינָה נִקְדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת הַמְתַּפְּשֵׁט וּמִתְלַבֵּשׁ – שהדעת מתפשטת ממקומה ומתלבשת בְּמִדּוֹת שְׁנוּלְדוֹ מִחֻקְמָה-בִּינָה-דַעַת בְּנוֹדַע, רַק – נקודת פנימיות הלב, היא בְּחִינַת הָאֵרֶת חֻקְמָה עֲלִיוֹנָה שְׁלִמְעָלָה מִהִבְיָנָה וְהַדַּעַת, וְכֵן – בחכמה העליונה, מְלַבֵּשׁ וְנִגְנוֹז אֹרֶךְ ה' מִמַּשׁ, כְּמוֹ שְׂפִתּוֹב⁵³: "ה' בְּחֻקְמָה בּוֹ"⁵⁴, – אור אין

סוף מלוכב ב"חכמה", והיא היא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֻקוֹת שְׂפִלָּב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. – מ"הניצוץ האלקי" שהוא למעלה לגמרי מ"דעת" ו"השגה" – באה האהבה שבפנימיות הלב, שלמעלה מדעת וממהשגה⁵⁴.

שנוצרת על ידי שכל והבנה בגדולת ה'. אהבה זו גלויה ומורגשת בלב היכן שהאדם מרגיש את אהבתו לה'. וּפְנִימִיּוֹת הַלֵּב, הִיא הַנִּקְדָּה שְׂפִיחֵימִיּוֹת הַלֵּב וְעִמְקָה דְלִבָּא, – ועומק הלב, שְׁהִיא לְמַעְלָה מְעַלָּה מִבְּחִינַת הַדַּעַת וְהַתְּבוּנָה שְׂיוֹכַל הָאָדָם לְהַתְּבוּנָה בְּלִבּוֹ בְּנִדְלַת ה', – האדם

בשכלו ובהתבוננותו, לא היה יכול אף פעם ליצור בקרבו אהבה גדולה ועמוקה כזו, אלא היא ניתנת מלמעלה לנשמה, כפי שיסביר להלן, ועל האדם לגלות אהבה זו בתוכו. וְכֵמוֹ שְׂפִתּוֹב⁵³: "מִמַּעֲמִיקֵי קְרֵאֲתִיד ה" – "מִמַּעֲמִיקֵי דְלִבָּא" – מעומק הלב. לכן נאמר "ממעמקים" לשון רבים, שכן בלב יש עומק ועומק לעומק, (ועל דָּרָךְ מִשָּׁל, כְּמוֹ כְּמִלִּי דְעֵלְמָא, – בעניני העולם,

לא בעניני עבודת ה', לְפַעֲמִים יֵשׁ עֲנִין גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד שְׂפִלָּב חִיּוֹת הָאָדָם תְּלוּי בּוֹ וְנִגְנֹעַ – הענין, עַד נִקְדַּת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב וְעַד כְּבִלָּל, וְגוֹרֵם לוֹ לְפַעֲמִים לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים וְלִדְבַר דְּבָרִים שְׂאֵל בְּדַעַת כְּלָל)*. – שכן הדבר נוגע בעצם הנפש שלמעלה מדעת

אגרת הקדש

הלב ועומקא דליבא שהיא למעלה מעלה מבחי' הדעת והתבונה שיוכל האדם להתבונן בלבו בגדולת ה'. וכמ"ש ממעמקים קראתיך ה' מעומקא דליבא (ועד"מ כמו במילי דעלמא לפעמים יש ענין גדול מאד מאד שכל חיות האדם תלוי בו ונוגע עד נקודת פנימיות הלב ועד בכלל וגורם לו לפעמים לעשות מעשים ולדבר דברים שלא בדעת כלל) וזלע"ז ככה הוא ממש בעבודה שבלב. והיינו לפי שבחי' נקודת פנימיות הלב היא למעלה מבחי' הדעת המתפשט ומתלבש במדות שנולדו מחב"ד כנודע. רק היא בחי' הארת חכמה עליונה שלמעלה מהבינה והדעת ובה מלוכב וגנוז אור ה' ממש כמ"ש ה' בחכמה כו' והיא היא בחי' ניצוץ אלקות שבכל נפש מישראל.

יום שישי י' מנחם-אב

מְאִמְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּה⁵⁶: "גְּלוֹ לְכָבֵל - שְׂכִינָה עִמָּהֶם", – לגבי הגלות של הניצוץ הפרטי שבכל אחד מישראל, הכוונה היא, שבשעה שהוא נמצא ב"בבל", הוא עושה מעשי "בבל" – נמצאת השכינה יחד אתו בגלות. דְּהֵינּוּ מִפְּנֵי שְׂהִלְבִּישׁ בְּחִינַת פְּנִימִית נִקְדַּת לְכָבוֹ בְּזוֹ לְעֵמֶת זֶה", – בענינים שהם "לעומת זה", הניגוד, לקדושה, דְּהֵינּוּ – שהלביש עצמו בלבושים צואים דמלי דְעֵלְמָא – דברי חולין של עולם, וְתַאֲוֹת עוֹלָם הוּא, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "כְּבִל", – ובגלל כך, ישנה גלות השכינה – של הניצוץ האלקי שלו – בתאוות. וְהִיא – וענין זה

בנפש הוא, בְּחִינַת עֲרֵלָה הַמְּכַסֶּה עַל הַפְּרִיט וְ- עַל הַנִּקְדָּה הַפְּנִימִית שְׂפִלָּב. וְעַל זֶה נֶאֱמָר⁵⁷: "וּמִלְתֶּם אֶת עֲרֵלַת לְבַבְכֶם".

וּמָה שְׂאִין כָּל אָדָם זֹכֵה לְמַדְרָגָה זוֹ, לְעֵבֹדָה שְׂפִלָּב מְעַמְקָא דְלִבָּא – מעומק הלב, בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוֹת, – כיוון שאהבה ועבודה זו באות מצד הניצוץ האלקי שבנשמה – וניצוץ אלקי זה הרי קיים בכל אחד מישראל – היה צריך, איפוא, כל אחד להגיע למדרגה זו ולעבודה זו? – הֵינּוּ לְפִי שְׂפִיחֵינָה זוֹ הִיא אֲצִלוֹ בְּבְחִינַת גְּלוּת וְשְׂכִינָה, וְהִיא בְּחִינַת גְּלוּת הַשְּׂכִינָה מִמַּשׁ, – בנפשו של יהודי, כִּי הִיא – השכינה, היא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֻהוֹת שְׂבִנְפֵשׁוֹ הָאֱלֹהִית. – וכאשר בחינה זו של הניצוץ האלקי של הנשמה נמצאת בגלות – הרי זה גלות ה"שכינה", וכיוון שבחינת הניצוץ האלקי נמצאת בגלות, אין היא פועלת בנפש שתהיה העבודה של האהבה מפנימיות הלב. וְסִפְתַּת הַגְּלוּת, – של הניצוץ האלקי שבנשמה, הוא

אגרת הקדש

ומה שאין כל אדם זוכה למדרגה זו לעבודה שבלב מעומקא דליבא בבחי' פנימיות היינו לפי שבחינה זו היא אצלו בבחי' גלות ושביה והיא בחינת גלות השכינה ממש כי היא היא בחינת ניצוץ אלהות שבנפשו האלהית וסבת הגלות הוא מאמר רז"ל גלו לבבל שכינה עמהם דהיינו מפני שהלביש בחינת פנימיות נקודת לבבו בזה לעומת זה דהיינו בלבושים צואים דמילי דעלמא ותאות עוה"ז הנקרא בשם כבל והיא בחינת ערלה המכסה על הברית ונקודה הפנימית שבלב ועל זה נאמר ומלתם את

52. תהלים קל, א. זח"ב סג, ב. *) חצאי העיגול הם בספר ה'תניא' המקורי. ברם, הרבי שליט"א מעיר, ססיוס חצאי עיגול אלה צריך לבוא להלן, אחרי המילים "שבכל נפש מישראל". 53. משלי ג, יט. 54. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין ח"א פ"ט". 55. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל 'כמאמר'". 56. מגילה כט, א. 57. עקב י, טז.

מְמַשׁ, – שלא תהיה אהבה שהיא כוח וגילוי בלבד מהנפש, אלא אהבה באופן שהיא חיך ממש. וכשם שאדם אינו מרגיש את חייו כדבר נפרד ממנו, אלא זה הוא עצמו, כך שלא ירגישו את האהבה כדבר נפרד, אלא כאהבה עצמית שאינה רגישה כלל. שְׁלֹכֵן אֶהְבֶּה זו היא מְעַמְקָא דְלְבָא –

באה מעומק הלב, מְנַקְדָּה פְּנִימִית מְמַשׁ בְּנֹכַח רְעִיל, והיא וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדְּעָת. – למעלה מהבנה והרגשה. וְלִכֵּן מְשִׁיחַ בָּא בְּהַפְסַח הַדְּעָת לְבְּלִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, – בכלל ישראל יהיה זה בהיסח הדעת, וְהִיא – ביאת המשיח, גְּלוֹי בְּחִינַת נְקֻדָּה פְּנִימִית הַבְּלִלּוֹת, – של כל בני ישראל, וְיִצְיָאֵת הַשְּׂכִינָה הַבְּלִלּוֹת – של כלל ישראל, מִהַגְלוֹת וְהַשְּׂכִינָה, לְעַד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמֵימִים. – כפי שהדבר מוסבר לגבי גאולת ויצאת השכינה הפרטית – הניצוץ האלקי – שהיא בהיסח הדעת, למעלה מדעת והשגה – כך גם לגבי היציאה של השכינה הכללית של כלל ישראל, תהיה יציאתה מהגלות וגאולתו של כלל ישראל על ידי המשיח בהיסח הדעת. אמיתת הענין של "ומל' ה'

– שצריכה להיות העבודה של "ומלתם את ערלת לבבכם", להסיר את המכסה המסתיר על הנקודה הפנימית שבלב. כפי שמובא⁵⁸ בענין מילה זו – ענין התשובה, שכשם שבגלות השכינה הכללית של כל בני ישראל, הרי "אם ישראל עושין תשובה – מיד הן נגאלין"⁵⁹,

שתשובה מביאה לגאולת השכינה, כך גם בגלות של הניצוץ האלקי שבלב אחד מישראל, שעל ידי תשובה באה הגאולה לשכינה הפרטית שלו – לניצוץ האלקי שלו, שהכיסוי וההעלם מוסרים ונתגלית הנקודה הפנימית. וְהִנֵּה, בְּמִילָה יֵשׁ שְׁנֵי – שני פְּחִינּוֹת: מִילָה וּפְרִיעָה, שְׁתֵּי עֲרֵלָה גְּסָה וּקְלִיפָה דְקָה. – "מילה" מסירה את הערלה הגסה, ו"פריעה" מסירה את הקליפה הדקה המכסה על הברית, וְכֵן – וכך הדבר פְּעֻרַת הַלֵּב – לגביה כתוב "ומלתם את ערלת לבבכם", יֵשׁ גַּם בֵּין תְּאֵוֹת גְּסוֹת – שהן למשל כמו הערלה הגסה, וְדַקּוֹת – ותאוות דקות שהן למשל כן כמו הקליפה הדקה, והסרת הערלה הגסה והקליפה הדקה, התאוות הגסות והתאוות הדקות, היא על ידי מִילָה וּפְרִיעָה; –

אגרת הקדש

ערלת לבבכם. והנה במילה יש שני בחינות מילה ופריעה שהן ערלה גסה וקליפה דקה וכן בערלת הלב יש ג"כ תאוות גסות ודקות מילה ופריעה ומל ולא פרע כאלו לא מל מפני שסוף סוף עדיין נקודת פנימית הלב היא מכוסה בלבוש שק דק בבחינת גלות ושביה. והנה על מילת הערלה ממש כת' ומלתם את ערלת לבבכם אתם בעצמכם אך להסיר הקליפה הדקה זהו דבר הקשה על האדם וע"ז נא' בביאת המשיח ומל ה' אלהיך את לבבך כו' לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חיך ממש. שלכן אהבה זו היא מעומקא דלְבָא מנקודה פנימית ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת ולכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל והוא גילוי בחינת נקודה פנימית הכללית ויציאית השכינה הכללית מהגלות והשביה לעד ולעולמי עולמים וכן כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשביה לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלְבָא מבחינת נקודה הפנימית הנגלית מהערלה ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה בבחינת למען חיך והוא גם כן בכח' היסח דעת האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים מהארת בחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו אליך וכמ"ש ומל ה' אלקיך כו'.

בעבודה הרוחנית של הנפש, ו"מל ולא פרע - כאלו לא מל"⁶⁰, – כך הוא הדין לגבי מילת הערלה הגשמית, ערלת הגוף, וכך גם במילה הרוחנית ("ומלתם את ערלת לבבכם"), שאם אין הוא מסיר את המכסה של התאוות הדקות, ענין הפריעה, חסר אז כל ענין המילה, מְפַנֵּי שְׁסוּף סוּף עֲדוֹן נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא מְכַסֶּה בְּלְבוּשׁ שֶׁק דָּק, – של קליפה, בְּבִחִינַת גְּלוֹת וְשִׁבְיָה. – הנקודה הפנימית שבלבו נמצאת עדיין בגלות ושביה, ודוקא כשישנו גם הענין של פריעה, של התאוות הדקות – אז נגאלת הנקודה הפנימית. וְהִנֵּה, עַל מִילַת הָעֲרֵלָה מְמַשׁ – הסרת התאוות הגסות, פְּתִיב – כתוב: "ומלתם את ערלת לבבכם" - אֲתֵם בְּעַצְמְכֶם. – "ומלתם", שאתם תמולו, את זאת בכוחו של כל יהודי לעשות בעצמו, שכן, על ידי תשובה הוא מבטל ומסיר את המכסה וההסתר שהתאוות מכסות ומסתירות על הנקודה הפנימית שבלב. אַךְ לְהַסִּיר הַקְּלִיפָה הַדְּקָה, – הנוצרת מהתאוות הדקות, וְהוּ דְבַר הַקְּשָׁה עַל הָאָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר⁶¹ בְּבִיאַת הַמְּשִׁיחַ: "ומל ה' אלהיך את לבבך כו', לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן תִּיָּד, כְּלוֹמַר לְמַעַן בִּי ה' לְבַדּוֹ הוּא בְּל תִּיָּד

אלקיך את לבבך" ו"לאהבה את ה' אלקיך כי הוא חיך" תהיה אמנם, כאמור, בביאת המשיח, אך, גם כעת – יסביר להלן – ישנה יציאה מהגלות של השכינה הפרטית (של הניצוץ האלקי) – על כל פנים יציאה לפי שעה – בעבודת התפלה. ובלשון רבנו הזקן: וְכֵן, בְּלִי נִיצוּץ פְּרָטִי מִהַשְּׂכִינָה שְׁבַנְפֶּשׁ בְּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יוֹצֵאת מִהַגְלוֹת וְהַשְּׂכִינָה לְפִי שְׁעָה, בְּ"חַיֵּי שְׁעָה" זו תפלה, – כפי שהגמרא⁶² קוראת לתפילה "חיי שעה", וְכֵן-עֲבוּדָה שְׁבַלְב מְעַמְקָא דְלְבָא, – מעומק הלב, מִבְּחִינַת נְקֻדָּה פְּנִימִית הַנְּגִלָּת מִהָעֲרֵלָה, – המכסה עליה, וְעוֹלָה לְמַעְלָה, לְדַבְּקָה בּוֹ בְּתִשׁוּקָה עֲזָה בְּבִחִינַת "לְמַעַן תִּיָּד". – שהאלקות היא כל חייו, וְהוּא – היציאה לפי שעה של הנקודה הפנימית בעבודת התפילה, היא גַּם בֵּין – כמו הגאולה הכללית, בְּבִחִינַת הַפְּסַח דְעַת הָאָדָם, בִּי בְּחִינָה זו היא לְמַעְלָה מְדַעַת הָאָדָם וְהַתְּבוּנָתוֹ בְּגִדְלַת ה', רַק הִיא בְּחִינַת מִתְּנָה נְתוּנָה מֵאֵת ה' מִן הַשְּׁמַיִם, מִהָאֲרַת בְּחִינַת פְּנִים הָעֲלִיּוֹנִים, – מהפנימיות שלמעלה, כְּמוֹ שְׁכַתוֹב⁶³: "יאר ה' פניו הפנימיות שלו, אֱלֹהֶיךָ, וְכֵמוֹ שְׁכַתוֹב: "ומל ה' אלקיך כו". – שלפי שעה קיים הדבר גם עתה.

58. ראה ספר הליקוטים דא"ח – צ"צ ערך מילה. 59. סנהדרין צח, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. 60. שבת קלז, ב במשנה. 61. נצבים ל, ו. 62. שבת י, א.

שבת קודש י"א מנחם-אב

וְדַחֲקִיא לִיה שְׁעֵתָא טוֹבָא, – והשעה דוחקת לו במדה מרובה, שמצב פרנסתו דחוק לו מאוד באותה שעה, שְׁנוֹתָן מַחֲזִיזוּ מִמֶּשׁ. – כשהוא נותן צדקה מבלי הבט על מצבו הקשה, וּבְפִרְטוּת אַם – הוא נְהַנֵּה מִיַּגִּיעַ בְּפִי, – שהוא "חיי" ממסחרו או ממלאכתו שְׂאִי

אִפְשֵׁר שְׂלֵא עֶסֶק בְּהֵם פְּעֵמִים רַבּוֹת בְּבַחֲנִית נִקְדַּת פְּנִימִית הַלֵּב מְעַמְקָא דְלֵבָא, – מעומק הלב, בְּמַנְהַג הָעוֹלָם בְּעַסְקֵיהֶם בְּמִשְׂא וּמִתָּן וּבְהֵאֵי גִוְנָא, – וכיוצא בהם הרי שבודאי עסק בכך אי פעם להרויח כספו מתוך הנקודה הפנימית של לבו, וְהֵרִי עֵתָה הַפְּעֵם בְּשִׁמְפּוֹר מִיַּגִּיעוֹ – שלא לפי מעמדו, וְנוֹתֵן לֵה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב – הֵנָּה בְּזֶה פוֹדָה נִפְשׁוֹ מִשַּׁחַת, דְּחֵינּוּ – שהוא פודה בְּחִינַת נִקְדַּת פְּנִימִית לֵבָבוֹ, שְׁהִיתָה – עד לאותה שעה, בְּבַחֲנִית גְּלוּת וְשִׁבְיָה בְּתוֹךְ הַקְּלִיפָה גִּסָּה אוֹ דְקָה, כְּמוֹ שְׂבָתוֹבָא: "מִכָּל מִשְׁמֵר נִצֵּר לְבָב" – "מִשְׁמֵר" פְּרוּשׁ בֵּית הָאֱסוּרִים, – ופירוש הפסוק "מכל משמר נצור לבך" הוא – שמור את לבך שלא יחא נתון במאסר

ובגלות בתוך הקליפות והתאוות, הרי שעד לאותה שעה היה לבו בגלות ובשביה, וְעֵתָה נִפְדָּה – נקודת פנימיות לבו, מִחִצּוֹנִים – מהקליפות, בְּצַדְקָה זו. וְזֶה גַם כֵּן לְשׁוֹן "פְּרִיעָה" – כמוסבר לעיל, שהסרת הקליפה הדקה, התאוות הדקות, נקראת בשם "פְּרִיעָה", הרי זה גם כן פירוש המלה "פְּרִיעָה" – עֲנִין פְּרִיעַת חוֹב, שְׁנַתְחִיב וְנִשְׁתַּעֲבַד לְחִצּוֹנִים שְׁמִשְׁלוֹ בּוֹ עַל נִקְדַּת פְּנִימִיּוֹת לֵבָבוֹ. וְזֶהוּ – מה שהפסוק אומר "וְשִׁבְיָה בְּצַדְקָה" – שגם אלה שהיו נתונים בבחינת שביה, נפדים ונגאלים על ידי צדקה.

אִךְ מוֹדַעַת זֹאת, כִּי "אֲתַעְרוּתָא דְלַעֲלִיא" היא בְּ"אֲתַעְרוּתָא דְלֵתְתָא" דְּוִקָא, – כל התעוררות מלמעלה הנמשכת לאדם, באה דוקא על ידי ההתעוררות שהאדם מעורר על ידי עבודתו למטה, הרי אפילו ענין הבא מלמעלה דוקא, ואין בכוח עבודת האדם

לפעול ולהמשיך ענין זה – בכל זאת זקוקים להתעוררות מלמטה גם להמשכה מסוג זה, בְּבַחֲנִית הַעֲלִיָּא "מִיַּין נִקְבִּי", – ההתעוררות והתשוקה מצד המקבל, המהוות כלי להמשכת "מִיַּין דּוּכְרִין" – השפע מן המשפיע, כְּמוֹ שְׂאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזִרְזָנָם לְכַרְכָּה: "אִין טַפָּה יוֹרְדַת מִלְּמַעְלָה כּוּ". – שאין עולים כנגדה טפיים". וְלִכֵּן צְרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ תְּחִלַּת מִלְּחָה זו, לְהַסִּיר עֲרַלְת הַלֵּב וּקְלִיפָה הַגִּסָּה וְדָקָה, הַמְלַבְּשׁוֹת וּמְכַסּוֹת עַל בְּחִינַת נִקְדַּת פְּנִימִית הַלֵּב, שֶׁהִיא – פנימיות נקודת הלב, היא בְּחִינַת אֲהַבַת ה', בְּחִינַת "לְמַעַן חַיִּיד", – שהאלקות היא כל חייו, שֶׁהִיא בְּגִלוּת בְּתַאוּת עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם – התאוות הן גַּם כֵּן בְּבַחֲנִית – ובאופן של –

"לְמַעַן חַיִּיד" בְּ"זֶה לַעֲמַת זֶה", – בצד המנוגד לקדושה, שהוא מושקע בתאוות עד שחן כל חייו, בְּנִזְכָּר לְעִיל. – שישנם דברים שכל חיי האדם תלויים בהם, והוא שקוע בהם בכל פנימיות לבו, וְהֵנּוּ, – הסרת הערלה האמורה, היא על ידי נְתִיבַת הַצַּדְקָה לֵה' מִמְּמוֹנּוֹ, שֶׁהוּא – הממון הוא חֵיוֹתוֹ. – כפי שרבנו הזקן מסביר בפרק ל"ז שבחלק הראשון, שבכל אדם – כיוון שבממונו הוא יכול לקנות דבר שנותן לו חיי נפשו, הרי, שבממון שהוא נותן לצדקה, הוא נותן "חיי נפשו" להקב"ה, וּבְפִרְטָא מִי שְׂמוֹנְוִתָיו מְצַמְצָמִים

אגרת הקדש

אך מודעת זאת כי אתערותא דלעילא היא באתערותא דלתתא דוקא בבחינת העלאת מ"ג כמ שארו"ל אין טפה יורדת מלמעלה כו'. ולכן צריך האדם לעשות בעצמו תחלת מילה זו להסיר ערלת הלב וקליפה הגסה ודקה המלבישות ומכסות על בחינת נקודת פנימית הלב שהיא בחינת אהבת ה' בחינת למען חייד שהיא בגלות בתאוות עוה"ז שהם ג"כ בבחי' למען חייד בולע"ז כנ"ל והיינו ע"י נתינת הצדקה לה' מממונו שהוא חיותו ובפרט מי שמוזנותיו מצומצמים ודחיקא ליה שעתא טובא שנותן מחייו ממש ובפרטות אם נהנה מיגיע כפיו שא"א שלא עסק בהם פעמים רבות בבחי' נקודת פנימית הלב מעומקא דלבא כמנהג העולם בעסקיהם כמו"מ וכה"ג והרי עתה הפעם כשמפור מיגיעו ונותן לה' בשמחה וכטוב לבב הנה בזה פודה נפשו משחת דהיינו בחינת נקודת פנימית לבבו שהיתה בבחי' גלות ושביה בתוך הקליפה גסה או דקה כמ"ש מכל משמר נצור לבך משמר פי' בית האסורים ועתה נפדה מהחיצונים בצדקה זו וזה גם כן לשון פריעה ענין פריעת חוב שנתחייב וגשתעבד לחיצונים שמשלו בו על נקודת פנימיות לבבו וזהו ושביה בצדקה.

63. נשא ו, כה. 64. זח"ג רמז, ב. תענית כה, ב. 65. משלי ד, כג. 66. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיינן תקו"ז תל"ז: ודמא דמטיפין מפריעה למיהב מזונא כו'. ועד"ז תכ"ד בסופו. ועיינן סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. לבוש ליו"ד סרס"ה ס"י".

ה'תש"ג

ה מנחם אב

יום שישי

שיעורים. חומש: דברים, ששי עם פירש"י.
תהלים: כט-לד.
תניא: ומ"ש וחטאתי . . . פשעיו.

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, האָט דער בעש"ט געזאָגט: אין יעדער דבר גשמי פון דברים המותרים זיינען פאראן טוב ורע: דער גשמי איז רע און דער חיות אלקי וואָס איז מחי' דעם גשמי איז טוב. באדארף דער מענטש וואָס באנוצט דעם גשמי זיין א סור מרע, ניט וועלען דעם תענוג וואָס איז פאראן אין דעם גשמי, און זיין ועשה טוב וועלען געשפייזט און געהאָלפען ווערען פון דעם חיות אלקי וואָס איז אין דעם דבר הגשמי. בקש שלום ורדפהו דער מענש וואָס איז א סור מרע און א ועשה טוב, באדארף זוכען און נאָכלויפען צו מאַכען שלום צווישען דעם גשמי און חיות אלקי וואָס איז איהם מחי'.

תרגום חפשי

"סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו". פירש הבעש"ט: בכל דבר גשמי מהדברים המותרים ישנו טוב ורע: הגשמי הוא רע, והחיות האלוקי המחיה את הגשמי הוא טוב. האדם המשתמש בגשמי צריך להיות 'סור מרע' – לא לרצות את התענוג הנמצא בגשמי, ולהיות 'רעשה טוב' לרצות להיות נזון ולהוושע מהחיות האלוקי שבדבר הגשמי. 'בקש שלום ורדפהו' – האדם שהוא 'סור מרע ועשה טוב' צריך לבקש ולרדוף לעשות שלום בין הגשמי לבין חיות האלוקי שמחיהו.

ה'תש"ג

ו מנחם אב

שבת

שיעורים. חומש: דברים, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לה'לה.
תניא: פרק יב. וטעם . . . ימצא טוב.

דער רבי (רבינו הזקן) בעת ער איז געקומען פון פעטערבורג, האָט ער געזאָגט פאר'ן מיטעלען רבי'ן א מאמר – אינגאנצען עטליכע שורות: [הרבי (רבינו הזקן) כאשר הגיע מפטרבורג, אמר לפני אדמו"ר האמצעי מאמר – רק כמה שורות:] שאו ידיכם קדש – זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות, וברכו את ה' – שממשיכים על ידי זה שם הוי' דלעילא, שעי"ז פועל שיהי' – יברכך ה' מציון – המשכת שם הוי' מעצמיות הנשמה, עושה שמים וארץ – שעי"ז הוא קיום העולמות.

ה'תש"ג

ז מנחם אב

יום ראשון

שיעורים. חומש: ואתחנן, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לט-מג.
תניא: א. פותחין . . . "204" והגוף שבנפש.

אגרת הקודש פותחין בברכה, נכתבה עשרה שנים קודם כתיבת אגרת קטנתני.

יום
ראשון

יום
שני

יום
שלישי

ה'תש"ג	ח מנחם אב	יום שני

שיעורים. חומש: ואתחנן, שני עם פירש"י.
תהלים: מדר"מח.

תניא: אך מי . . . "204" מצוי הנפש.

שש זכירות אומרים אותם בכל יום גם בשבת, יו"ט. ר"ה ויוהכ"פ.

מפתגמי אאזמו"ר: וואָס איז די פעולה פון חסידות און יראת שמים, אז עס פעלט דער עיקר – אהבת ישראל, און נאָך גורם זיין ח"ו צער אל הזולת.

תרגום חפשי

מפתגמי אאזמו"ר: מהי פעולת חסידות ויראת שמים אם חסר העיקר, אהבת ישראל, ועוד גורם ח"ו צער לזולת.

**יום
רביעי**

ה'תש"ג	ט מנחם אב	יום שלישי

במנחה: ק"ש, שש"י, אכ"א וכל השיעורים השייכים לשחרית, ואח"כ סדר תפלת מנחה. אין מברכין שעשה לי כל צרכי עד למחר.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שלישי עם פירש"י.
תהלים: מט"נד.

תניא: ועתה הפעם . . . תורה וכו'.

אאמו"ר הי' לומד בכל שנה ושנה בת"ב איכה רבה וסוגית ר"י דפ' הניזקין. בבוקר אחר אמירת הקינות – שהי' אומרים כולם – הי' אומר איכה. הי' עולה לתורה למפטיר, ולפעמים הן בשחרית הן במנחה.

**יום
חמישי**

ה'תש"ג	י מנחם אב	יום רביעי

שיעורים. חומש: ואתחנן, רביעי עם פירש"י.
תהלים: נה"נט.

תניא: ב. קטנתי . . . הפנים וגו'.

מסיפורי אאזמו"ר: (א) מתחלה הי' אגה"ק קטנתי מסיימת ורוח נכאה כו', ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר כמים הפנים גו' כפירש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכולי האי – הפנים וגו'", ובוה נטע בהחסידיים מידות טובות.

(ב) ווען דער רבי וואָלט ניט געשטעלט די דריי ווערטער "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי – וואָלט ער געהאָט נאָך פופציג טויזענט חסידים, אבער דער רבי מאַנט מדת אמת. [אילולי היה הרבי מכניס את שלש המלים "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי" – היו לו עוד חמשים אלף חסידים, אך הרבי תובע מידת אמת.]

**יום
שישי**

ה'תש"ג	יא מנחם אב	יום חמישי

שיעורים. חומש: ואתחנן, חמישי עם פירש"י.
תהלים: ס"סה.

תניא: ג. וילבש . . . "208" (ח"ו).

רבינו הזקן הלך למעזריטש, ביחד עם אחיו מהרי"ל, בשנת תקכ"ד. מהרי"ל הלך בלי רשות ביתו ולכן חזר מדרכו, ורבינו בא למעזריטש – ושהה שם, בפעם הראשונה, עד אחרי חה"פ תקכ"ה. שבועיים הי' מסופק אם להשאר שם, והמאמר הראשון ששמע הי' נחמו נחמו. ויש בזה ספק אם הוא המאמר הראשון לבואו, או הראשון לאחר השבועיים שהחליט להשאר ונתקשר.

**שבת
קודש**

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - ה' מנחם-אב-י"א מנחם-אב ה'תשס"ו

יום ראשון

הלכות ממרים פרק ז

א. בן סורר ומורה האמור בתורה - הרי נהפך להיות סקילה, ולא ענש הכתוב אלא אם בן הזהיר. והיכן הזהיר? - "לא תאכלו על הדם", לא תאכלו אכילה המביאה לידי שפיכות דמים; הרי זו אכילת בן סורר ומורה - שאינו נהרג אלא על אכילה מלעצת שאכל, שנאמר: "וזולל וסבא"; מפי השמועה למדו, שהזולל הוא האוכל בשר ברעבתנות, וסבא השותה יין ברעבתנות.

ב. אכילה זו שהוא חייב עליה - דברים הרבה יש בה, והם כלן הלכה מפי הקבלה. אינו חייב סקילה, עד שיגנב משל אביו, ויקנה בשר בזול ויין בזול, ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו, בחבורה שכלה ריגנין פחותין. ויאכל הבשר חי ואינו חי, בשל ואינו בשל, כדרך שהגנבים אוכלים; וישתה יין מזוג ואינו מזוג, כדרך שהגרגרים שותים. והוא, שאיכל משקל חמשים דינר מבשר זה במלוגמה אחת, וישתה חצי לג מין זה בבת אחת. גנב משל אביו, ואכל אכילה זו ברשות אביו, או שגנב משל אחרים, ואכל אכילה זו המלעצת בין ברשות אביו בין ברשות אחרים - הרי זה פטור. וכן אם גנב משל אביו, ואכל אכילה מלעצת כזו ברשות אחרים, והיתה אכילת מצוה אפלו מדבריהם, או אכילת עברה אפלו מדבריהם - הרי זה פטור, שנאמר: "איננו שמע בקלנו" - שאינו עובר באכילה זו, אלא על קולם; יצא זה, שעבר בה על דברי תורה, או שאכלה בדבר מצוה. כיצד? אכל אכילה זו המלעצת עם החבורה הרעה שאוכל עמהם, בדבר מצוה, או שאכלו מעשר שני בירושלים, אפלו אכלו בתנחומי אבלים שהיא מצוה מדבריהם - הרי זה פטור. וכן אם אכלה מנבלות וטרפות שקצים ורמשים, אפלו אכל בתענית צבור שהיא עברה מדבריהם - הרי זה פטור מן המיתה.

ג. אכל כל מאכל, ולא אכל בשר בהמה - אף על פי שאכל אכילה זו מבשר העוף, פטור. ואם אכל אכילה זו מבשר בהמה, והשלים שעור החמשים דינר מבשר העוף - חייב. שתה כל משקה, ולא שתה יין - פטור.

ד. אכל בשר חי, ושתה יין חי - פטור; שזה קרי הוא, ואין אדם יכול להמשיך בזה. וכן אם אכל בשר מליח ביום השלישי למליחתו, או שתה יין מגתו - פטור, שאין אדם יכול להמשיך בזה.

ה. לא ענש הכתוב קטן שלא בא לכלל המצוות. וכן איש שגדל והרי הוא ברשות עצמו, אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המלעצת. הא כיצד? מפי השמועה למדו, שאין דין זה, אלא בבן שלש עשרה שנה ויום אחד, שהביא שתי שערות, ומשיביא שתי שערות, עד שיקיף

השער את כל הגיד. ואחר שהקיף השער כל הגיד - הרי הוא ברשות עצמו, ואינו נסקל.

ו. כל זמיו של בן סורר ומורה, אינם אלא שלשה חדשים מאחר שיביא שתי שערות. לפי שאפשר שתתעבר אשתו, ויהיה עברה נכר בשלשה חדשים; ונאמר: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה", ולא אב סורר ומורה. הא למדת, שאם הקיף השער את כל הגיד קדם שישלים שלשה חדשים - הרי זה פטור.

ז. כיצד דנין בן סורר ומורה? מביאין אותו אביו ואמו תחלה לבית דין של שלשה, ואומרים להם: "בגנו זה סורר ומורה". ומביאין שני עדים שגנב משל אביו, וקנה בשר ויין כמה שגנב, ואכל אותם אכילה האמורה, אחר ההתראה; וזו היא עדות הראשונה. ומלקין אותו כשאר מחייבי מלקות - שנאמר: "ויסרו אתו, ולא ישמע אליהם". חזר וגנב משל אביו, ואכל אכילה זו - אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים, ומביאין שנים ומעדין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו; וזו היא עדות אחרונה - אפלו היו השנים הראשונים, הם האחרונים. ואחר שמקבלין עדותם, בודקין אותו, שמא הקיף השער את כל הגיד. אם לא הקיף, ולא שלמו לו שלשה חדשים - גומרין דינו כדרך כל הרוגי בית דין, וסוקלין אותו. ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים - שנאמר: "בגנו זה", זה הוא שלקה בפניכם.

ח. ואם מתלו לו אביו ואמו קדם שיגמר דינו - פטור. ט. ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף השער מלמטה - פטור. ואם משנגמר דינו ברח - אפלו הזקין - כל עת שימצא, יסקל; שכל מי שנגמר דינו - הרי הוא כהרוג, ואין לו דם.

י. הנה אביו רוצה, ואמו אינה רוצה, אמו רוצה, ואביו אינו רוצה - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר: "ותפשו בו אביו ואמו". הנה אחד מהן גדם, או חגר, או סומה, או אלם, או חרש - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר: "ותפשו בו", ולא גדמים; "והוציאו אתו", ולא חגרים; "ואמרו", ולא אלמים; "בגנו זה", ולא סומים; "איננו שמע בקלנו", ולא חרשים.

יא. גזרת הכתוב היא, שלא יסקל אלא בן סורר ומורה; אבל הבת - אינה נדונה בדין זה, שאין דרכה להמשיך באכילה ושתיה כאיש, שנאמר: "בן" - בן ולא בת, ולא טמטום, ולא אנדרוגינוס.

יב. טמטום שנקרע, ונמצא זכר - אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה", עד שיהיה בן משעת הוניה.

יג. בן סורר ומורה צריך הכרזה. וכיצד מכריזין עליו? כותבין לכל ישראל: 'בבית דין של פלוני סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה'.

יד. בן סורר ומורה - הרי הוא ככל הרוגי בית דין, שמונחם ליוֹרְשֵׁיהֶם; שאף על פי שאביו גרם לו סקילה, הרי הוא יורש כל נכסיו.

ברייך רחמנא דסייען

הלכות אַבֵּל

יש בכללן ארבע מצוות - אחת מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להתאבל על הקרובים. ואפלו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים. ואין אדם מתאבל על הרוגי בית דין. ולפי זה כללתי הלכות אלו בספר זה, שהן מעין קבורה ביום מיתה, שהיא מצוות עשה; (ב) שלא ישמא כהן גדול לקרובים; (ג) שלא יכנס עם המת באהל; (ד) שלא ישמא כהן הדיוט לנפש אדם, אלא לקרובים בלבד. ובאור מצוות אלו - בפסקים אלו.

הלכות אַבֵּל פָּרֵק א

א. מצוות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר: "ואכלתי חטאת היום, הייטב בעיני ה'"; ואין אבלות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה; אבל שאר השבועה - אינן דין תורה. אף על פי שנאמר בתורה: "ויעש לאביו אבל שבועת ימים" - נתנה תורה, ונתחדשה הלכה. ומשה רבנו תקן להן לישראל שבועת ימי אבלות, ושבעת ימי המשתה.

ב. מאימתי יתחייב אדם באבל? משיסתם הגולל. אבל כל זמן שלא נקבר המת, אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן. ומפני טעם זה, רחץ דוד המלך וסף בשמת הילד, קדם שיקבר.

ג. הרוגי מלכות שאין מניחין אותן להקבר - מאימתי מתחילין להתאבל עליהם, ולמנות שבועה ושלישים? - משנתאשו מלשאל למלך לקברן, אף על פי שלא נתאשו מלגנב אותן.

ד. מי שטבע בנהר, או מי שאכלתהו חיה רעה - משנתאשו לבקש. מצאוהו אברים אברים - אין מונין לו עד שימצא ראשו ורבו, או נתאשו מלבקש.

ה. מי שדרכם לשלח המת למדינה אחרת לקברו, ואינם יודעים מתי יקבר - מעת שיחזירו פניהם מללוותו, מתחילין למנות שבועה ושלישים, ומתחילין להתאבל.

ו. הנפלים, אין מתאבלין עליהן. וכל שלא שקה שלישים יום באדם, הרי זה נפל; אפלו מת ביום שלישים, אין מתאבלין עליו.

ז. ואם ידע בודאי שנוולד לתשעה חדשים גמורין - אפלו מת ביום שנוולד, מתאבלין עליו.

ח. בן תשעה חדשים שנוולד מת, וכן שמונה שמת אפלו לאחר שלישים יום, ומי שיצא מחתף או מסרס, אף על פי שפלו לו חדשיו - הרי זה כנפל, ואין מתאבלין עליהם, ולא יתעסקו עמהם.

ט. כל הרוגי מלכות - אף על פי שבדין המלך נהרגו,

והתורה נתנה לו רשות להרגם - הרי אלו מתאבלין עליהם, ואין מונעין מהם כל דבר; וממונם למלך, ונקברין בקברי אבותיהם. אבל כל הרוגי בית דין - אין מתאבלין עליהם, אבל אונגין; שאין אוננות אלא בלב. ואין נקברין עם אבותיהם עד שיתאבל הבשר; וממונם ליוֹרְשֵׁיהֶם.

י. כל הפורשין מדרכי צבור, והם האנשים שפרקו על המצוות מעל צוארם, ואינן נכללין בכלל ישראל בעשיית המצוות וכבוד המועדות ושיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הם בני חורין לעצמן פשאר האמות, וכן המינין והמשמדין והמוסרין - כל אלו, אין מתאבלין עליהם; אלא אחיהם ושארי קרוביהם לובשין לבנים ומתעשפין לבנים, ואוכלים ושותים ושמים שאבדו שונאיו של הקדוש ברוך הוא, ועליהם הכתוב אומר: "הלא משנאיד, ה' אשנא."

יא. המאבד עצמו לדעת - אין מתעסקין עמו לכל דבר, ולא מתאבלין עליו, ולא מספדין אותו. אבל עומדין עליו בשורה, ואומרין עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים. ואיזה הוא המאבד עצמו לדעת? לא שעלה לראש הגג, ונפל ומת; אלא האומר: 'הריני עולה לראש הגג, ונאחז אותו שעלה מיד דרך פעם, או שהיה מצר, ונפל ומת' - הרי זה בחזקת שאבד עצמו לדעת. אבל אם ראו אותו חנוק ותלוי באילן, או הרוג ומשלף על גב סיפו - הרי זה בחזקת כל המתים, ומתעסקין עמו, ואין מונעין ממנו דבר.

הלכות אַבֵּל פָּרֵק ב

א. אלו שאדם חיב להתאבל עליהן דין תורה: אמו ואביו, בנו ובתו, אחיו ואחותו מאביו. ומדבריהם - שיתאבל האיש על אשתו הנשואה, וכן האשה על בעלה, ומתאבל על אחיו ועל אחותו שהן מאמו.

ב. אפלו הכהן, שאינו מתטמא לאחיו ואחותו מאמו, ולא לאחותו הנשואה, אף על פי שהיא מאביו - מתאבל הוא עליהן; ואם הייתה אחותו זו הנשואה מאביו, הרי הוא מתאבל עליה דין תורה.

ג. בנו או אחיו הבא מן השפחה או מן הנכרית - אינו מתאבל עליהם כלל. וכן מי שנתגרר הוא ובניו, או נשתחרר הוא ובניו - אין מתאבלין זה על זה. וכן אשתו ארוסה, אינו מתאבל עליה ולא אונן; וכן היא לא אוננת ולא מתאבלת עליו.

ד. כל הקרובים שהוא חיב להתאבל עליהם - הרי זה מתאבל עמהם בפניהם, מדברי סופרים. ביצד? הרי שמת בן בנו, או אחי בנו, או אם בנו - חיב לקרע בפניו, בנו ולנהוג אבלות בפניו; אבל שלא בפניו, אינו חיב. וכן בשאר הקרובים.

ה. אשתו הנשואה - אף על פי שהיא מתאבל עליה - אינו מתאבל עמה על שאר קרוביה, אלא על אביה ועל אמה בלבד; משום כבוד אשתו, נוהג אבלות עליהם בפניה. ביצד? מי שמתה חמותו או חמיו - כופה משתו,

להם מספק. וכן כל המתגרשת ספק גרושין או בגט פסול - אינו מתטמא לה.

יד. אין הכהן מתטמא לאבר מן החי מאביו, ולא לעצם מעצמות אביו. וכן המלקט עצמות אביו - אינו מתטמא להן, אף על פי שהשדרה קימת.

טו. נקטע ראשו של אביו, אינו מתטמא לו, שנאמר: "ולאביו" - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר. וכן שאר הקרובים. הטמאה לקרובים דחוייה היא, ולא התרה לכל. לפיכך, אסור לכהן להתטמא למת, אפלו בעת שמתטמא לקרוביו - שנאמר: "לה יטמא", אינו מתטמא לאחרים עמה; שלא יאמר: 'הואיל ונתטמאתי על אבי, אלקט עצמות פלוני', אגע בקבר פלוני'. לפיכך, כהן שמת לו מת - צריך להזהר ולקברו בסוף בית הקברות, כדי שלא יגס לבית הקברות, ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבר מתו.

יום שני

הלכות אבל פרק ג

א. כל כהן שנטמא למת, חוץ משה מתים המפרכשים בתורה או אשתו, בעדים והתראה - הרי זה לוקה, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו". ואחד הנוגע במת או המאהיל או הנושא, ואחד המת או שאר הטמאות הפורשות מן המת - שנאמר: "לנפש לא יטמא". וכבר פרשנו בהלכות טמאת מת, כל הדברים המטמאים מן המת, מן התורה או מדברייהם.

ב. וכן אם נגע הכהן בקבר, לוקה. אבל נוגע הוא בבגדים שנגעו במת, אף על פי שמתטמא בהם טמאת שבועה.

ג. וכן אם נכנס לאהל טמא שנגנסה לו הטמאה - לוקה, אף על פי שעצמה של טמאה בבית אחר. וכבר בארנו כל האהלים שתקנס להם הטמאה, או שתצא מהם, ודין הסככות והפרעות, וכל הדברים המביאין את הטמאה, והחוצצין בפני הטמאה, ואיזה מהם דין תורה, ואיזה מהם מדברייהם - הכל בהלכות טמאת מת. ושם בארנו, שאין הגוים מטמאין באהל, ולפיכך קברותיהם שהורים, ומתו לכהן להפגס לשם, ולדרוך על קברותיהם; ואינו אסור אלא שיגע בטמאה או ישאנה, כמו שבארנו שם.

ד. כהן שנגנס לאהל המת או לבית הקברות בשגגה, ואחר שידע התרו בו - אם קפץ ויצא, פטור; ואם ישב שם כדי השתחויה כמו שבארנו בענין טמאת מקדש, הרי זה לוקה. נכנס ויצא, וחסר ונגנס ויצא - אם התרו בו על כל פעם ופעם, לוקה על כל פניסה ויכניסה. וכן אם נגע במת והתרו בו ופרש, וחסר ונגע והתרו בו - אפלו מאה פעמים - לוקה על כל אחת ואחת. הנה נוגע ולא פרש, או שהיה עומד בבית הקברות ונגע במתים אחרים - אף על פי שהתרו בו כמה פעמים, אינו לוקה אלא אחת; שהרי הוא מחלל ועומד כל זמן שלא פרש.

ה. המטמא את הכהן - אם היה שניהם מזידין - לוקה

ונוהג אבלות עם אשתו בפניה; אבל שלא בפניה, אינו נוהג אבלות. וכן האשה שמת חמיה או חמותה - נוהגת אבלות בפני בעלה. אבל שאר קרוביהן - כגון שמת אחי אשתו או בנה, והאשה שמת אחי בעלה או בנו - אין מתאבלין זה עם זה. וכן יראה לי, שאם מתה אשת קרובו או בעל קרובתו, כגון שמתה אשת בנו או בעל בתו - אינו חייב להתאבל עמהן. וכן כל פיוצא בזה.

ו. כמה חמורה מצות אבל, שהרי הכהן נדחית לו הטמאה מפני קרוביו, כדי שיתעסק עמהם ויתאבל עליהם, שנאמר: "כי אם לשארו הקרב אליו, לאמו ולאביו... לה יטמא", מצות עשה - שאם לא רצה להטמא, מטמאין אותו על פרחו. כמה דברים אמורים? בזכרים שהזכירו על הטמאה. אבל הכהנות - הואיל ואינן מזוהרות על הטמאה, כף אינן מצוות להתטמא לקרובים; אלא אם רצו, מתטמאות; ואם לא רצו, לא יתטמאו.

ז. אשתו של כהן - מתטמא לה על פרחו. ואינו מתטמא לה אלא מדברי סופרים; עשו אותה כמת מצוה - כיון שאין לה יורש אלא הוא, לא תמצא מי שיתעסק בה אלא הוא. ואינו מתטמא אלא לנשואה בלבד; אבל הארוסה, לא יתטמא לה.

ח. וכן כל אותן שאמרנו שאין מתאבלין עליהן, כגון הרונגי בית דין, והפורשים מדרכי צבור, והנפלים, והמאבד עצמו לדעת - אין הכהן מתטמא להן. ועד מתי הוא מצוה להתטמא לקרוביו? עד שיסתם הגולל. אבל מאחר שנסתם הגולל - הרי הם כשאר כל המתים, שאם נתטמא בהם, לוקה.

ט. אשתו הפסולה, אינו מתטמא לה; לפיכך, מי ששמעה שמת בעלה ונשאת, ובא בעלה - שניהם אין מתטמאין לה, שהרי היא פסולה לשניהם. אבל מתטמא הוא לאמו, אף על פי שהיא חללה; וכן מתטמא לבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו, אף על פי שהם פסולים - אפלו היו מזוירים, מתטמא להם.

י. אחותו הנשואה - אינו מתטמא לה, אף על פי שהיא נשואה לכהן, שנאמר: "ולאחותו הבתולה הקרובה אליו, אשר לא היתה לאיש". "הבתולה", פרט לאנוסה ומפטה; יכול שאני מוציא אף הבוגרת, או מכת עין? - תלמוד לומר: "אשר לא היתה לאיש", מי שהייתה בידי איש. "אשר לא היתה לאיש" - פרט לארוסה, שאינו מתטמא לה, אף על פי שהיא ארוסה לכהן.

יא. נתגרשה אחותו מן הארוסין - מתטמא לה, שנאמר: "הקרובה אליו", להביא את המגרשת מן הארוסין.

יב. אחיו ואחותו מאמו, אינו מתטמא להם, שנאמר: "ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו" - מה בנו הראוי לירשתו, אף אחיו ואחותו הראויים לירשתו.

יג. הספקות, אינו מתטמא להם, שנאמר: "לה יטמא" - מתטמא הוא על הנדאי, ואינו מתטמא על הספק. לפיכך, הולדות שנתערבו, והבן שהוא ספק בן שבועה לאחרון או בן תשעה לראשון, וכן כל פיוצא בהם - אינו מתטמא

מתטמא בטמאה של דבריהם לכבוד הבריות. כיצד? אבל שהלך לבית הפרס, הכל הולכין אחריו לנחמו שם. וכן מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכים - ואפלו מלכי גוים, כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזרו כבודם למקומם. וכן כל פיוצא בזה. וכן מטמא בטמאה של דבריהם לדון עם הגוים ולערער עמקם, מפני שהוא מציל מידם. וכן כל פיוצא בזה.

הלכות אבל פרק ד

א. מנהג ישראל במתים ובקבורה, כף הוא: מאמץ עיניו של מת, ואם נפתח פיו - קושרין את לחייו; ופוקקין נקביו אחר שמדיחין אותו, וסכין אותו במיני בשמים, וגוזזין שעריו. ומלבישין אותו תכריכין תפורין של פשתן לבנים, ולא יהיו דמיהם יקרים; נהגו חכמים בסודר שנה זוו, שלא לביש את מי שאין לו. ומכסין פני המת, שלא לביש את העניים שפניהם משחרין ברעב.

ב. ואסור לקבר בתכריכין של משי ובבגדים המזהבין המרקמין, אפלו לנשיא שבישראל; שזו גסות רוח והשקטה, ומעשה גוים. וסובלין את המת על הכתף, עד בית הקברות.

ג. ונושאי המטה אסורין בנעילת הסנדל - שמא תפסק רצועה מסנדלו של אחד מהם, ונמצא מתעכב מן המצוה.

ד. וחופרין בעפר מערות, ועושין כוף בצד המצוה; וקוברין אותו בו ופניו למעלה, ומחזירין העפר והאבנים עליו. ויש להם לקבר בארון של עץ. והמלוין את המת אומרים לו: 'לך בשלום', שגאמר: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום". ומצינין את הקברות, ובוגין נפש על הקבר; והצדיקים, אין בוגים להם נפש על קברותיהם - דבריהם הם זכרונם. ולא יפנה אדם לבקר הקברות.

ה. הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבר; אין קושרין לחייו, ואין פוקקין נקביו, ואין מניחין כלי מתכות וכלי מקר על טבורו שלא יתפח, ולא סכין אותו, ולא מדיחין אותו, ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח - עד שעה שימות; והנוגע בו, הרי זה שופך דמים. למה זה דומה? לגר שמטפטף - בינון שיגע בו אדם, יכבה. וכל המאמץ עיניו עם ציאת נפש, הרי זה שופך דמים; אלא ישקה מעט, שמא נתעלף. וכן אין קורעין עליו, ולא חולצין כתרף, ולא מספידין, ולא מכניסין עמו ארון ותכריכין בבית - עד שימות.

ו. מי שמתו מטל לפניו, אוכל בבית אחר; אין לו בית אחר, עושה מחיצה ואוכל; אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובינון פה ובינון פה, אינו מסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך, ואינו מזמן, ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו, ופטור מקרית שמע, ומן התפלה, ומן התפלין, ומכל מצוות האמורות בתורה. בשבת - מסב, ואוכל בשר, ושותה יין, ומזמן, ומברך, ומברכין עליו, ומזמנין עליו; וחיבב בכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מתשמיש המטה. נקבר המת - הרי זה מתר

הכהן, וזה שטמאו עובר על "ולפני עור לא תתן מכשל". הנה הכהן שוגג, וזה שטמאו מזיד - הרי זה שטמאו לוקה.

ז. כהן גדול אינו מתטמא לקרובים, שגאמר: "לאביו ולאמו לא יטמא"; וכן אינו נכנס עם המת באהל, אפלו קרוביו - שגאמר: "ועל כל נפש מת לא יבא". הא למדת, שהוא חיבב "לא יבא", וחיבב "לא יטמא". כיצד? נגע או נשא, לוקה אחת. נכנס לאהל וישב שם עד שמת עליו המת, או שנכנס בשדה תבה ומגדל ויבא חבירו ופרע עליו גג השדה, שהרי טמאה וביאה באין כאחד - לוקה שתיים: משום "לא יבא", ומשום "לא יטמא".

ח. נטמא מקדם, ואחר כף נכנס לאהל - אם התרו בו, לוקה אף על הביאה.

ט. כהן שפגע במת מצוה בדרך, הרי זה מתטמא לו; אפלו כהן גדול, חיבב להתטמא לו ולקברו. ואיזה הוא מת מצוה? זה אחד מישראל שהיה משלף בדרך, ואין לו קוברין. ודבר זה, הלכה מפי הקבלה. במה דברים אמורים? בשעה הכהן לבדו, ואין עמו אחר, ואפלו קרא שם בדרך, ואין לו עונה. אבל אם פשיקרא אחרים עונים אותו, אין זה מת מצוה, אלא קורא לאחרים, ויבואו ויתעסקו בו.

י. היו כהן ונזיר מהלכין בדרך, ופגעו במת מצוה - יתעסק בו הנזיר, שהרי אין קדשתו קדשת עולם, ואל יטמא בו הכהן, אף על פי שהוא כהן הדיוט. הנה כהן גדול וכהן הדיוט, יטמא כהן הדיוט. וכל הקודם את חברו, מתאחר בטמאה; וסגן עם משיח מלחמה שפגעו במת מצוה - יתטמא משיח מלחמה, ואל יתטמא הסגן. י. נשיא שמת - הכל מתטמאין לו, אפלו כהנים; עשוהו כמת מצוה לכל, מפני שהכל חיבבין בכבודו. וכן הכל אוננין עליו.

יא. בנות אהרן לא הותרו על טמאת מת, שגאמר: "אמר אל הכהנים בני אהרן" - "בני אהרן", ולא בנות אהרן. וכן החללים מתרין להתטמא - שגאמר: "בני אהרן", עד שיהיו ככהנים.

יב. כהן קטן, הרי הגדולים מזהרים שלא יטמאוהו; ואם בא להתטמא מעצמו - אין בית דין מצוין עליו להפרישו, אבל אביו צריך לחנכו בקדשה.

יג. מת תופש ארבע אמות שלו לטמאה; וכל כהן שנכנס לתוף ארבע אמות, מפין אותו מפת מרדות. וכן אם נכנס לבית הפרס, או יצא לחוצה לארץ, או שנטמא בדם תבוסה, או בגולל וברופק וכיוצא בהם - מפין אותו מפת מרדות, מפני שהם אבות של דבריהם, כמו שבארנו בהלכות טמאת מת. אבל אם נכנס לבית הקברות, לוקה מן התורה.

יד. מתר לכהן להתטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה, בזמן שאין שם דרך אלא היא - כגון שהלך לשא אשה, או ללמד תורה; אף על פי שיש שם מי שילמדנו בארץ ישראל, לא מן הכל אדם וזכה ללמד. וכן

חובתו; אלא ישן על גבי מטה הכפוייה.

מיד לאחר שבועה. אבל אם אינו חיב לפרעה - אסור להכנס לה עד שלשים יום.

ט. מנין לאבל שאסור בפריעת הראש? שהרי נאמר ליחזקאל: "לא תעטה על שפם"; מפלל, ששאר האבלים חיבין בעטיפת הראש. והסודר שמכסה בו ראשו, עוטה ממקצתו מעט על פיו, שנאמר: "ועל שפם יעטה", ותרגם אוונקלוס הגר: "כאבלא יתעטרף".

ז. במה דברים אמורים? בשאר מתים; אבל על אביו ועל אמו - בין כף ובין כף - לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חדש.

כ. ומנין שהאבל אסור בשאלת שלום? שנאמר: "האנק דם". כל שלשה ימים הראשונים - מי שנתן לו שלום, אינו מחזיר לו, אלא מודיעו שהוא אבל. ומשלשה ועד שבועה - מי ששאל בשלומו, מחזיר לו שלום. ומשבועה ועד שלשים, שואל בשלום אחרים; אבל אחרים אין שואלין בשלומו, עד לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - אין שואלין בשלומו, עד לאחר שנים עשר חדש. אם בשאלת שלום נאסר האבל - קל וחמור שהוא אסור להרבות דברים ולשחק, שנאמר: "דם". ולא יאחו תינוק בידו, שלא יביאנו לידי שחוק; ולא יכנס למקום שמחה, כגון בתי המשתאות וכיוצא בהן.

ח. על כל המתים כלין - מתר לילף בסחורה לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - עד שיגערו בו חבריו, ויאמרו לו: 'לך עמנו'.

ט. על כל המתים כלין - רצה, ממעט בעסקו; רצה, אינו ממעט. על אביו ועל אמו, ממעט בעסקו.

י. ההולך ממקום למקום - אם יכול למעט בעסקו, ממעט; ואם לאו, יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש.

יא. מי שהיה בעלה צלוב בעיר, או אשתו צלובה, או אביו ואמו - אסור לו לשכן באותה העיר, עד שיכלה הבשר. ואם היתה עיר גדולה כאנטוכיא, יש לו לשכן בצד האחר שאינן צלובין בו.

יב. יום שביעי - מקצתו ככלו, והוא עולה לכאן ולכאן; לפיכך, מתר לכבס ולרוחץ ולעשות שאר הדברים, ביום שביעי. וכן יום שלשים - מקצתו ככלו, ומתיר לספר ולגהץ ביום שלשים.

יג. מי שתכפוהו אביו - הכביד שערו, מקל בתער, לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר ולא בחול; ורוחץ כל גופו בצונו, אבל לא בחמין. וכן מי שתכפוהו אביו, ובא ממדינת הנס, ומבית השביה, או שיצא מבית האסורים, או שהיה מנגד והתר, או שהיה מדר ונשא על נדו והתר, וכל היוצא מטמאה לטהרה - הרי אלו מגלחין בימי אבלם, הואיל ותכף אותם אבל אחר אבל ולא מצאו פנאי.

הלכות אבל פרק ז

א. מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב - אם בתוך שלשים יום הגיעה השמועה, אפלו ביום שלשים עצמו - הרי זו שמועה קרובה; וחיב לנהג שבעת ימי אבלות מיום שהגיעה השמועה, וקורע, ומונה שלשים יום לאסור התספורת, עם שאר הדברים. כולו של דבר - יום שמועתו הקרובה, ביום הקבועה. אבל אם הגיעה לו השמועה אחר השלשים - הרי זו שמועה רחוקה, ואינה נוהגת אלא יום אחד בלבד; ואינו קורע. וכאלו יום השמועה הוא יום שביעי ויום שלשים, ומקצת היום ככלו.

ב. כיצד מקצת היום ככלו? כיון שנהג אבלות שעה אחת - כאלו נהג כל היום כלו, ומתיר לנעל ולרוחץ ולסוך ולגלח בשאר היום; וכן הוא מתיר בכל הדברים.

ג. מי שבאה לו שמועה קרובה בתוך הרגל או ביום השבת, ולאחר השבת או אחר הרגל נעשת רחוקה - עולה לו; ואינו נוהג לאחר הרגל או לאחר השבת, אלא יום אחד בלבד, ומקצת היום ככלו, כמו שבארנו.

ד. מי שמת לו קרוב, ולא ידע עד שבא - אם היה במקום

יום שלישי

הלכות אבל פרק ו

א. מדברי סופרים, שיהיה האבל נוהג במקצת דברי אבלות, כל שלשים יום. ומנין סמכו לשלשים יום? שהרי הוא אומר: "ויבכתה את אביה ואת אמה ירח ימים"; מפלל, שהאבל מצטער כל שלשים יום.

ב. ואלו דברים שהאבל אסור בהן כל שלשים יום: אסור בתספורת, ובגהוץ, ובגשואין, ובשמחת מרעות, ולילף בסחורה ממדינה למדינה - הכל חמשה דברים.

ג. בתספורת כיצד? כשם שאסור לספר כל שער גופו, או לגלח שפמו, או לקץ צפרניו בכלי, כל שבועה - כף אסור כל שלשים. במה דברים אמורים? באיש; אבל האשה - מתרת בנטילת שער לאחר שבועה, והאיש עד שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - חיב לגדל שערו עד שישלח פרע, או עד שיגערו בו חבריו.

ד. וכן אסור ללבש כלים לבנים חדשים ומגהצין כל שלשים, אחד האיש ואחד האשה. היו צבועין ומגהצין, מתרין; וכן אם לא היו חדשים - אף על פי שהן לבנים ומגהצין, מתרין. וכלי פשתן, אין בהם משום גהוץ. ולאחר שלשים יום, מתיר בגהוץ, אפלו על אביו ועל אמו.

ה. בגשואין כיצד? אסור לשא אשה כל שלשים יום; ומתיר לארש אפלו ביום המיתה. ומי שמתה אשתו - אם כבר קים מצות פריה ורביה, ויש לו מי שישמשנו, ואין לו בנים קטנים - הרי זה אסור לשא אשה אחרת, עד שיעברו עליו שלשה רגלים. אבל מי שלא קים צדין מצות פריה ורביה, או שקים ויש לו בנים קטנים, או מי שאין לו מי שישמשנו - הרי זה מתיר לארש ולכנס מיד; ואסור לו לבוא עליה עד שלשים יום. וכן האשה שהיתה אבלה, לא תבעל עד שלשים יום.

ו. שמחת מרעות שהיה חיב לפרע אותה, מתיר לעשותה

אמו - חולץ כתפו ומוציא ורועו מן החלוק, עד שיתגלה כתפו ורועו; והולך כף לפני המטה. ואחר שיקבר אביו או אמו, אינו חייב לחלוץ.

ד. קורעין לקטן, מפני עגמת נפש. וחולה שמת לו מת - אין מקרעין לו, ולא מודיעין לו, שלא תטרף דעתו עליו, ומשתקין את הנשים מפניו.

ה. וקורע אדם על חמיו ועל חמותו, מפני כבוד אשתו; וכן היא קורעת על חמיה ועל חמותה, מפני כבוד בעלה. ו. מי שאין לו חלוק לקרע, ונודמן לו חלוק - בתוך שבועה, קורע; לאחר שבועה, אינו קורע. ועל אביו ועל אמו - אפלו לאחר שבועה - קורע, כל שלשים יום. וכל היוצא בבגד הקרוע לפני מתים, כלומר שהוא קרע עתה עליהם - הרי זה גונב דעת הפריות, וזולל בכבוד החיים והמתים.

ז. האומר לחברו: 'השאלני חלוקה, ואבקר את אבי שהוא חולה', והלך, ומצאו שמת - קורע, ומאחה לו את חלוקו, ונותן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו שהוא מבקר בו חולה, הרי זה לא יגע בו.

ח. מי שהיה לו חולה בתוך ביתו, ונתעלה, וסבור שמת, וקרע, ואחר כך מת - אם מת בתוך כדי דבור, אינו חוזר וקורע; ואם לאחר כדי דבור מת, חוזר וקורע קרע אחר. וכן מי שאמר לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר כך נמצא בנו - אם בתוך כדי דבור נודע לו אמתת הדבר, יצא ידי קריעה; ואם אחר כדי דבור - לא יצא, וחיב לקרע קרע אחר.

ט. מי שמתו לו מתים הרבה פאחד, קורע קרע אחד לכלו. היה בכללן אביו או אמו - קורע על כלן קרע אחד, ועל אביו ועל אמו קרע אחר.

י. מי שמת לו מת וקרע עליו, ואחר כך מת לו מת אחר - אם בתוך שבועה, קורע קרע אחר; ואם לאחר שבועה, מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא. מת לו מת שלישי אחר שבועה של שני, מוסיף כל שהוא. וכן מוסיף והולך, עד טבורו; הגיע לטבורו, מרחיק שלש אצבעות וקורע. נתמלא מלפניו, מחזירו לאחוריו; נתמלא מלמעלה, הופכו למטה.

יא. אמרו לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר שבועה מת בנו והוסיף - התחמתו מתאחה, והעליון אינו מתאחה, כמו שיתבאר. אמרו לו: 'מת בנו' וקרע, ואחר שבועה מת אביו - אינו מוסיף, אלא קורע קרע אחר; שאין אביו ואמו בתוספת.

יום רביעי

הלכות אבל פרק ט

א. כל הקרעים שקורע אדם על שאר קרוביו - שולל הקרע לאחר שבועה, ומאחה לאחר שלשים; ועל אביו ועל אמו - שולל לאחר שלשים, ואינו מאחה לעולם. והאשה קורעת ושוללת מיד, אפלו על אביה ועל אמה, מפני העניעות.

קרוב שהוא מהלך עשר פרסאות, שאפשר שיבוא ביום אחד - אפלו בא ביום השביעי; אם מצא מנחמים אצל גדול הבית - אף על פי שנגערו לעמד - הואיל ומצא מנחמים, עולה לו, ומונה עמהם תשלום שלשים יום; ואם לא מצא מנחמים, מונה לעצמו. וכן אם היה במקום רחוק - אפלו בא ביום שני, מונה לעצמו שבועה ושלשים מיום שפא.

ה. האבל, בשלשה ימים הראשונים - אינו הולך אפלו לבית אבל אחר; מכאן ואילף - הולך, ואינו יושב במקום המנחמין, אלא במקום המתנחמין. ולא יצא למקום אחר מפתח ביתו כל שבת הראשונה; ושניה - יוצא, ואינו יושב במקומו; שלישית - יושב במקומו, ואינו מדבר בדרך; ורביעית - הרי הוא ככל אדם.

ו. כהן גדול - חיב בכל דברי אבלות, אלא שאסור לו לקרע בגדיו למעלה, ולגדל פרע, ולצאת אחר המטה. וכל העם באין לנחמו לביתו. וכשמברין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הספסל. ואומרין לו כשמנחמין אותו: 'אנו כפרתך', והוא אומר להם: 'תתברכו מן השמים'; ואם רצה לנחם אחרים - המנהג ממצעו בתוך העם, ואומר להם: 'תנחמו'.

ז. וכן הולך חיב בכל דברי אבלות, אלא שאינו יוצא מפתח פלטרין שלו אחר מתו, ואין צריך לומר אחר מתים אחרים, ואינו מנחם אבלים. ולא יצא דוד אחר אבנר, אלא להודיע לעם שלא נהרג ברצונו.

ח. אין אדם נכנס למלך לנחמו, אלא עבדיו, ומי שנתן לו רשות להכנס; ואין להם רשות לדבר לו תנחומין, אלא כפי מה שירשה אותו. וכשמברין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרגש.

הלכות אבל פרק ח

א. אבל חיב לקרע על מתו - שגאמר: 'ובגדיכם לא תפרמו, ולא תמתו', הא אחר חיב לפרם. ואין קריעה אלא מעמד, שגאמר: 'ויקם המלך ויקרע את בגדיו'. ומהיכן קורע? מלפניו; והקורע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה, לא יצא ידי חובת קריעה - אלא כהן גדול בלבד, שהוא פורם מלמטה.

ב. כמה שעות הקרע? טפת. ואין צריך להבדיל שפת הבגד, ומתור לו לקרע בכלי. ויש לו לקרע בפנים, שלא בפני אדם; לפיכך, יש לו להכניס ידו בפנים, וקורע בצניעה. ואינו חיב לקרע אלא בגד העליון בלבד.

ג. וכל שבועת ימי אבלות, הקרע לפנים; ואם בא להחליף - מחליף, ואינו קורע קרע אחר; שכל קרע שאינו בשעת חמום, אינו קרע. כמה דברים אמורים? בשאר המתים, חוץ מאביו ואמו. אכל על אביו ועל אמו - קורע עד שמגלה את לבו, ומבדיל שפת הבגד, ואינו קורע בכלי אלא בידו, מבחוץ בפני כל העם. וקורע את כל הבגדים שעליו; ובגד הנזעה הדבוק לבשרו, אינו מעפב. ואם החליף בגד אחר, חיב לקרע כל שבועה. וכן על אביו ועל

ב. כדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו - כך הוא חיב לקרע על רבו שלמדו תורה, ועל הנשיא, ועל אב בית דין, ועל רב הצבור שנהרג, ועל ברכת השם, ועל ספר תורה שנשרף, ועל ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש.

ג. כל אלו הקרעים - קורע עד שמגלה את לבו, ואינו מאחה לעולם. ואף על פי שאין מתאחזין - מתר לשללן, למללן, וללקטן, ולעשותן כמין סלמות; לא אסרו אלא באחוי אלכסנדרים בלבד. וכל הקורע מתוך השלל או המלל או הלקוט, לא עשה כלום; אבל קורע הוא מתוך האחוי האלכסנדרים. אפלו הפך הפלי, ונעשת שפתו למטה - לא יאחה.

יד. אב בית דין שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין משמאל. וכל בתי מדרשות שבעירו בטלן; ובני בית הכנסת נכנסין לבית הכנסת, ומשנין את מקומם - היושבין בדרום ישובו בצפון, והיושבין בצפון ישובו בדרום.

ד. וכשם שהמוכר אסור לאחוזו, כך הלוקח. לפיכך, המוכר צריך להודיע ללוקח, שקרע זה אינו מתאחה. והמנין שקורע על רבו, כדרך קרע אביו? שגאמר: "והוא מצעק: אבי אבי רכב ישאל ופרשיו! ולא ראהו עוד. ויחזק בבגדיו, ויקרעם לשנים קרעים", מכאן שחוב להבדיל השפה.

טו. נשיא שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין שתי הידים מכאן ומכאן; וכל בתי מדרשות בטלים. ובני בית הכנסת נכנסין בשבת לבית הכנסת, וקוראין שבועה ויוצאין; ולא יטילו בשוק, אלא יושבין משפחות משפחות דוין כל היום.

ו. ומנין שקורעין על הנשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועה שבאה שנהרג רב צבור? שגאמר: "ויחזק דוד בבגדיו, ויקרעם; וגם כל האנשים אשר אתו. ויספדו, ויככו, ויצמו עד הערב, על שאול" - זה נשיא, "ועל יהונתן בנו" - זה אב בית דין, "ועל עם ה' ועל בית ישראל" - כי נפלו בכחב" - זו שמועה הרעה.

הלכות אבל פ"ק י

א. השבת עולה למנין אבלות. ואין אבלות בשבת אלא בדברים שבצנעה, כגון עטיפת הראש, ותשמיש המטה, ורחיצה בחמין. אבל דברים שבגלוי, אינו נוהג בהן אבלות, אלא לובש מנעליו, וזוקף את המטה, ונותן שלום לכל אדם. ואם יש לו בגד - מחליף, ולא ילבש בגד קרוע בשבת, אפלו על אביו ועל אמו; ואם אין לו להחליף, מחזיר את הקרע לאחוריו.

ז. ומנין שקורעין על ברכת השם? שגאמר: "ויבא אלזקים בן חלקיה אשר על הבית ושכנא הספר ויואח בן אסף המזפיר, אל חזקיהו - קרועי בגדים". אחד השומע, ואחד השומע מפי שומע - חביב לקרע.

ב. מאימתי זוקפים את המטות בערב שבת? מן המנחה ולמעלה; ואף על פי כן, לא ישב עליה עד שתחשוף. ואף על פי שלא נשתיר לו אלא יום אחד, חוזר וכופה אותן במוצאי שבת.

ח. והעדים אין חביב לקרע כשיעידו בבית דין, שפכר קרעו בשעה ששמעו.

ג. הרגלים, וכן ראש השנה ויום הכפורים - אין דבר מדברי אבלות נוהג בהן. וכל הקובר את מתו אפלו שעה אחת קדם הרגל או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שבועה. נמצא מונה לאחר ראש השנה ויום הכפורים שלשה ועשרים יום. ולאחר הפסח, מונה ששה עשר יום; שהרי בטלה ממנו גזרת שבועה, ושבעת ימי החג - הרי ארבעה עשר. וכן אם קבר מתו קדם עצרת, מונה אחריה ששה עשר יום; אף על פי שהוא יום אחד, הרי היא רגל ועולה לשבעת ימים.

ט. ומנין שקורעין על ספר תורה שנשרף? שגאמר: "ויקהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה... עד תם כל המגלה, על האש אשר על האת. ולא פחדו, ולא קרעו את בגדיהם - המלך וכל עבדיו", מכלל שחביב לקרע. ואין חביב לקרע אלא על ספר שנשרף בזרוע, כמעשה שהיה. וחיב לקרע שתי קריעות - אחת על הגויל ואחת על הכתב, שגאמר: "אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים".

ד. קבר את מתו קדם חג הסוכות, מונה אחר תשעה ימים בלבד; שהרי שמיני רגל בפני עצמו, ונמצא יום טוב הראשון מפסיק שבועה, ושבעת ימי החג, ושמיני של חג רגל אחד - הרי אחד ועשרים יום.

י. ומנין שקורעין על ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש שחרבו? שגאמר: "ויבאו אנשים משכם משילה ומשמרון, שמונים איש, מגלחי זקן וקרעי בגדים".

ה. הקובר את מתו שבעת ימים קדם רגל מן הרגלים, או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שלשים. ומתו לספר ולכבס בערב יום טוב או בערב יום הכפורים, שמקצת היום ככלו; ואינו מונה לאחריהם כלום. ואם על אביו ועל אמו הוא מתאבל - אפלו מתו

יא. כל מי שעמד עם המת בשעת יציאת נשמתו - חיב לקרע, אף על פי שאינו קרובו; וכן אדם כשר שמת - הכל חביב לקרע עליו, אף על פי שאינו חכם. וקורעין טפח, כשאר האבלים. אבל חכם שמת, הכל קרוביו; והכל קורעין עליו עד שמגלין את לביהן, וחולצין מימין. ובית מדרשו של אותו חכם, בטל כל שבועה. וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום, לקרע זה על זה טפח, אף על פי שהן שוין, ואין אחד מהן מלמד את חברו.

יב. כל הקורעין על החכם שמת - פיון שהחזירו פניהם

שאכל הוא לו; ואין צריך לומר שאר קרובים. וכן אין מספידין את המת בחנקה ופורים, ולא בראשי חגדים; אבל נוהגין בהם כל דברי אבלות. ומתיר לספד לפני חנקה ופורים, ולאחריהם.

ד. הנשים במועד, מענות אכל לא מטפחות; ובראשי חגדים וחנוכה ופורים, מענות ומטפחות. אבל אין מקוננות, לא כזה ולא כזה. נקבר המת, לא מענות ולא מטפחות.

ה. איזה הוא ענוי? - שפולן עונות פאחת. קינה - אחת אומרת, וכלן עונות אחריה, שנאמר: "ולמדנה בנתיקים נהי, ואשה רעותה קינה". במה דברים אמורים? בשאר העם שמתו. אבל תלמיד חכמים שמת - סופדין אותו במועד, ואין צריך לומר בחנקה ופורים וראשי חגדים; אבל לא ביום טוב שני. ואין סופדין אותו בימים אלו, אלא בפניו; נקבר, אסורין בספד. ויום שמועתו, כפניו הוא; וסופדין אותו אף על פי שהיא רחוקה.

ו. לא תעורר אשה על מת שלה שלשים יום קדם לחג, כדי שלא יבוא החג והם דוים; שאין המת משתפח מן הלב שלשים יום. במה דברים אמורים? במת ישן; אבל אם מת בתוך שלשים יום סמוך לחג, מעוררת.

ז. שבעת ימי החתונות, הרי הן כרגל. ומי שמת לו מת בתוך ימי המשחה - אפלו אביו ואמו - משלים ימי המשחה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות; ומונה השלשים מאחר שבעת ימי המשחה.

ח. הכין כל צרכי הסעודה ואפה פתו וטבח טבחו, כדי שיכנסו לשמחה, ומת לו מת קדם שיכנסו לשמחה - אם לא נתן מים על גבי בשר - מוכר הבשר והפת, ונוהג שבעת ימי אבלות; ואחר כך נוהג שבעת ימי המשחה. ואם נתן מים על גבי בשר, שהרי אי אפשר למכר אותו - מכניסין את המת לחדר, ואת החתן ואת הפלה לחפה, ובוטל בעילת מצוה, ופורש. ונוהג שבעת ימי המשחה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות. וכל אותם הימים, נוהג בדברים שבצנעה כשבת; לפיכך, הוא ישן בין האנשים, והיא ישנה בין הנשים, כדי שלא ישמש מטו. ואין מונעין תכשיטין מן הפלה כל שלשים יום. היה במקום שאפשר למכר הבשר, אף על פי שנתן עליו מים - מוכר, ונוהג אבלות תחלה; היו במקום שאי אפשר למכר הבשר, אף על פי שלא נתן עליו מים - נוהג שבעת ימי המשחה תחלה. במה דברים אמורים? בשמת אביו של חתן או אמה של פלה, שאם יפסידו סעודה זו, אין להם מי שיטרח להם. אבל אם מת אביה של פלה, או אמו של חתן, או שאר קרוביהם - נוהגין שבעת ימי האכל תחלה, ואחר כך תפנס לחפה, וינהגו שבעת ימי המשחה.

יום חמישי

הלכות אבל פרק יב

א. ההספד, כבוד המת הוא; לפיכך, כופין את היורשין לתן שכר המקוננים והמקוננות, וסופדין אותו. ואם צוה:

קדם הרגל בשלשים יום - אינו מגלח עד שישלח פרע, או עד שיגצרו בו חבריו; ואין הרגלים מפסיקין דבר זה. חל ששי שלו בערב הרגל, ואין צריך לומר חמישי או שלישי - אינו מגלח, ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבועה בלבד. ואינו מתיר לרחץ ולסוך, ולא לעשות מלאכה, עד שיפגס יום טוב; ויום טוב מפסיק שאר השבועה. ולאחר יום טוב, משלים שלשים מיום המיתה, ואסור בהם בכל החמשה דברים.

ז. חל שביעי שלו להיות בערב הרגל, והרי הוא שבת - בטלה ממנו גזרת שלשים, ומתיר לגלח בתוך המועד; שהרי אנוס היה, ואי אפשר לו לגלח בשבת. וכן מגלח אחר עצרת, או אחר ראש השנה ויום הכפורים, שהרי בטלה ממנו גזרת שלשים. מי שחל שביעי שלו להיות בערב הרגל, ולא גלח - אף על פי שאסור לגלח במועד, מתיר לגלח לאחר המועד; שהרי בטלה גזרת שלשים, ויש לו לגלח בכל עת שירצה.

ח. הקובר את מתו בתוך הרגל - לא חלה עליו אבלות כלל, ואינו נוהג אבלות ברגל; אלא לאחר הרגל מתחיל למנות שבועה, ונוהג בהם כל דברי אבלות, ומונה שלשים מיום הקבורה, ונוהג בשאר השלשים בכל גזרת שלשים.

ט. המקומות שעושין שני ימים טובים, מונה השבועה מיום טוב שני האחרון; אף על פי שאין נוהג בו אבלות, הואיל ומדבריהם הוא, עולה לו מן המנין, ומונה מאחריו ששה ימים בלבד; ומונה שלשים יום מיום הקבורה, כמו שבארנו.

י. הקובר את מתו ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון, או ביום טוב שני של עצרת - נוהג בו אבלות; הואיל ויום טוב שני מדבריהם, ואבלות יום ראשון מן התורה - ידחה עשה של דבריהם, מפני עשה של תורה. אבל אם קבר ביום טוב שני של ראש השנה - אינו נוהג בו אבלות; ששניהם ביום אחד ארף, מהטעם שבארנו בהלכות קדוש החדש.

הלכות אבל פרק יא

א. אף על פי שאין אבלות במועד, קורע על מתו במועד, וחולץ כתפו, ומברין את האבלים לחם במועד. כל אלו - בחלו של מועד; אבל ביום טוב, אפלו ביום שני - אין קורעין, ולא חולצין, ולא מברין.

ב. אין קורעין במועד ולא חולצין, אלא הקרובים שחביבין באבל, או הקורע וחולץ על החכם, או על אדם בשר, או מי שהיה עומד בשעת יציאת נשמה. ומברין הכל על החכם במועד בתוך הרחבה, בדרך שמברין את האבלים - שהכל אבלים עליו.

ג. כשמברין את האבלים במועד, אין מברין אלא על מטות וקופות, ואין אומרים ברכת אבלים במועד. אבל עומדין בשוה, ומנחמין ונפטרים. ואין מניחין את המטה ברחוב, שלא להרגיל את הספד במועד - שהמועד אסור בספד ותענית. וכן אין מלקט עצמות אביו ואמו במועד,

יא. כל היוצא במטה, רבים מצהיבין עליו; וכל שאינו יוצא במטה, אין רבים מצהיבין עליו. וכל הנפר לרבים, רבים מתעסקין בו; וכל שאינו נפר לרבים, אין הרבים תיבין להתעסק בו. ומקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה, יוצאות לפני המטה; לאחר המטה, יוצאות לאחר המטה.

יב. העבדים והשפחות - אין מספידים אותם, ואין עומדין עליהם בשורה; ואין אומרים עליהם ברפת אבלים, ולא תנחומי אבלים, אלא אומרים לו בשם שאומרים לו על שורו ועל חמורו שמת: 'המקום ימלא חסרונך'.

הלכות אבל פרק יג

א. כיצד מנחמין את האבלים? אחר שקוברין את המת, מתקבצין האבלים ועומדין בצד בית הקברות, וכל המלוין את המת עומדין סביב להם, שורה לפני שורה, ואין שורה פחותה מעשרה, ואין אבלים מן המגנין.

ב. האבלים עומדין לשמאל המנחמין, וכל המנחמין באין אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להן: 'תנחמו מן השמים'; ואחר כך הולך האבל לביתו. ובכל יום ויום משבעת ימי אבלות, באין בני אדם לנחמו, בין שבאו פנים חדשות, בין שלא באו.

ג. האבל מסב בראש; ואין המנחמין רשאים לישיב אלא על גבי קרקע, שנאמר: 'וישב אתו לארץ'. ואין רשאים לומר דבר, עד שיפתח האבל תחלה - שנאמר: 'ואין דבר אליו דבר', וכתוב: "אחרי כן פתח איוב את פיהו, ויקלל את יומו... ויצע אלפיפו". וכיון שנגעע ראשו - שוב אין המנחמין רשאים לישיב אצלו, שלא יטריחוהו יותר מדי.

ד. מת שאין לו אבלים להתנחם - באים עשרה בני אדם כשרין, ויושבים במקומו כל שבעת ימי האבלות, ושאר העם מתקבצין עליהם. ואם לא היו שם עשרה קבועין בכל יום ויום - מתקבצין עשרה משאר העם, ויושבים במקומו.

ה. הפל תיבין לעמד בפני נשיא, חוץ מאבל וחולה; ולכל העומד מפניו אומר אדם: 'שב', חוץ מאבל וחולה - שמשמע: ישב באבלו, ישב בחליו.

ו. מכבדין ומרביצין בבית האבל, ומדיחין קערות וכוסות וקיתונות וצלוחיות, ומדליקין את הנרות; אבל אין מביאין שם לא את המגמר, ולא את הבשמים.

ז. אין מוליכין לבית האבל הפאכל שמברין בו, לא בכלי כסף ולא בכלי שעם וכיוצא בהן; אלא בכלי נסרים של ערבה קלופה וכיוצא בהן, שלא לבייש את מי שאין לו. ואין משקין בזכוכית לבנה אלא בצבועה, שלא לבייש את העניים שאין יינותיהן טובות.

ח. אין שותין בבית האבל יתר על עשרה כוסות לכל אחד ואחד - שלשה קדם אכילה, ושלשה בתוך אכילה, וארבעה אחר אכילה; ולא יוסיף, שמא ישפך.

ט. אין אומרים שמועה והגדה בבית האבל, אלא יושבים

אל תספרוהו, אין סופדין אותו. אבל אם צוה שלא יקבר - אין שומעין לו; שהקבורה מצוה, שנאמר: 'כי קבור תקברנו'.

ב. כל המתעצל בהספדו של חכם, אינו מאריך ימים. וכל המתעצל בהספד אדם פשוט, ראוי לקברו בחייו; וכל המוריד דמעות על אדם פשוט, הרי שקרו על כך שמור אצל הקדוש ברוך הוא.

ג. אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם, ואין משנין אותו במטה למטה, ואין מוציאין מטתו אלא דרך פתחים, לא שישלשלו אותה דרך גג. ובשאר העם, מתר לעשות.

ד. אין פוחתין משבעה מעמדות ושבעה מושבות למת; ואין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה, ואין עושין אלא בקרובים. ואין עושין אלא ביום ראשון, ובבית הקברות, ובמקום שנהגו. כיצד עושין במקום שנהגו? מעמידין שאר הקרובים ובני משפחה שאינן בני אבל, ואומרים לפניהם דברי קינות וכיוצא בהן; ואחר כך אומרים: 'שבו, יקררים, שבו! ואומרים לפניהם דברים אחרים כשתן יושבין; ואחר כך אומרים: 'עמדי, יקררים, עמדי! ואומרים כשהם עומדין. וחוזר ואומר כך שבעה פעמים.

ה. בדרך שעושין מעמד ומושב לאנשים במקום שנהגו, כך עושין לנשים; ומספידין את הנשים כאנשים בכל מקום. אבל אין מניחין מטת האשה ברחוב לעולם, שזה גנאי לאשה; אלא סמוך למיתתה, קבורתה.

ו. המלקט עצמות - אין אומרים עליהן קינים ונהי, ולא ברפת אבלים, ולא תנחומי אבלים. אבל אומרים עליהם דברי שבח להקדוש ברוך הוא, ודברי פבושים.

ז. המפנה ארונו של מת ממקום למקום - אם שדרו של מת קיים - עומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברפת אבלים ותנחומי אבלים, ומספידין אותו, אף על פי שהעבירוהו לאחר שנים עשר חדש. ואם אין שדרו קיים - אין מספידין אותו, ואין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו לא ברפת אבלים ולא תנחומי אבלים. ואלו הן ברפת אבלים? - דברים שאומרים בבית האבל; תנחומי אבלים - שאומרים בשורה.

ח. המלקט עצמות אביו ואמו - הרי זה מתאבל עליהם כל היום פלו; ולערב אין מתאבל, אפלו צוררין לו בסדינו. ואין אומרים עליהם קינות.

ט. אין מספידין את הקטנים. וכן כמה שנים יהיה ראוי להספד? בני עניים או בני זקנים - בני חמש, ובני עשירים - בני שש; אחד זכרים ואחד נקבות.

י. תינוק שמת - כל שלשים יום - יוצא בחיק, ונקבר באשה אחת ובשני אנשים; אבל לא באיש אחד ובשתי נשים, מפני היחוד. ואין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברפת אבלים, ולא תנחומי אבלים. בן שלשים יום גמורים - יוצא בגלוסקמא קטנה הנשלת באגפים, ועומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברפת אבלים ותנחומי אבלים. בן שנים עשר חדש, יוצא במטה.

ד. בקור חולים - מצוה על הכל; אפלו גדול מבקר את הקטן. ומבקרין פעמים הרבה ביום; וכל המוסיף, הרי זה משבח - ובלבד שלא יטריח. וכל המבקר את החולה, כאלו נטל חלק מחליו, והקל מעליו; וכל שאינו מבקר, כאלו שופך דמים.

ה. אין מבקרין את החולה, אלא מיום שלישי והלאה; ואם קפץ עליו החלי, והכביר - מבקרין אותו מיד. ואין מבקרין לא בשלש שעות ראשונות ביום, ולא בשלש אחרונות, מפני שהן מתעסקין בצרכי החולה. ואין מבקרין לא חולי מעים, ולא חולי העין, ולא מחושי הראש - מפני שהבקר קשה להם.

ו. הנכנס לבקר את החולה - לא ישוב לא על גבי מטה, ולא על גבי ספסל, ולא על גבי פסא, ולא על גבי מקום גבוה, ולא למעלה ממראשותיו; אלא מתעטף, ויושב למטה ממראשותיו, ומבקש עליו רחמים, ויוצא.

ז. יראה לי, שנקמת אבליים קודמת לבקור חולים; שגחום אבליים גמילות חסדים עם החיים ועם המתים. ח. מי שהיה לפניו מת וכלה - מניח את הפלה, ומתעסק עם המת; וכן הוא אומר: "לב חכמים בבית אבלי". מת וכלה שגפגשו זה בזה בדרך, מעבירין את המת מלפני הפלה; והכל עוברין מלפני הפלה.

ט. מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הפלה. במה דברים אמורים? בשאין לו כל צרכו; אבל יש לו כל צרכו, אין מבטלין. וכל שאין מתעסקין בתלמוד תורה, חייבין להתעסק עמו.

י. מת אחד בעיר - כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה, עד שיקברוהו; ואם יש לו מי שיתעסק בצרכיו, מתרין. יא. תלמיד חכמים שמת - אפלו היו עמו עד ששים רבוא, מבטלין תלמוד תורה להוצאתו; היו ששים רבוא, אין מבטלין. ואם היה מלמד לאחרים - אין לו שעור, אלא מבטלין הכל להוצאתו.

יב. קוברין מתי גוים, ומנחמין אבליהם, ומבקרין חוליהם - מפני דרכי שלום.

יג. בתי הקברות אסורין בהנחה. כיצד? אין אוכלין בהם, ואין שותין בהם, ואין עושין בהם מלאכה, ולא קורין בהם, ולא שונין בהם. כללו של דבר - אין נאותין בהם, ולא נוהגין בהם קלות ראש. לא ילך אדם בתוך ארבע אמות של קבר, ותפלין בראשו, וספר תורה בזרועו; ולא תפלל שם. וברחוק ארבע אמות, מותר.

יד. המוליך עצמות ממקום למקום - לא יתנם בדיסקנא, ולא יניחם על גבי החמור וירכב עליהם; מפני שנוהג בהן מנהג בנין. ואם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים - מותר.

טו. אין מפנין את המת מקבר לקבר, אפלו מבזוי למקבד; ואם היה בתוך שדהו - מפנהו, אפלו ממקבד לבזוי.

טז. ואין קוברין מת על גבי מת, ולא שני מתים כאחד - שבזיון הוא. וקטן היוצא עם אמו, נקבר עמה.

דיון. וכן אין אומרין בפני המת, אלא דברים של מת; אבל לעסק בדברי תורה בפניו, או בבית הקברות - אסור.

י. אין בוכין על המת יתר על שלשה ימים, ואין מספדין יתר על שבועה. במה דברים אמורים? בשאר העם. אבל תלמידי חכמים, הכל לפי רב חכמתו; ואין בוכין עליהן יותר משלשים יום - שאין לנו גדול ממשה רבנו, וכתוב: "וימתו ימי ככי אבל משה". וכן אין מספדין יתר על שנים עשר חדש - אין לנו בתכמה גדול מרבנו הקדוש, ושנים עשר חדש נספד. וכן חכם שבאה שמועתו לאחר שנים עשר חדש, אין סופדין אותו.

יא. אל יתקשה אדם על מתו יתר מדי - שנאמר: "אל תכפו למת, ואל תגדו לו", כלומר: יתר מדי; שזה הוא מנהגו של עולם, והמצער עצמו על מנהג העולם, הרי זה טפש. אלא כיצד יעשה? שלשה לכי, שבועה להספד, שלשים יום לתספורת ולשאר התמשה.

יב. כל מי שלא מתאבל כמו שצוו חכמים, הרי זה אכזרי; אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו, ויחזיר בתשובה. ואחד מבני חבורה שמת, תדאג כל החבורה בלה. כל שלשה ימים הראשונים, יראה את עצמו כאלו קרב מנחת לו על כתפו; משלשה ועד שבועה, מנחת בקרן זוית; מכאן ואילף, עוברת כנגדו בשוק. כל זה כדי להכין עצמו לחזר, ויעור משנתו, והרי הוא אומר: "הפית אתם ולא חלו"; מפלל, שצריך להקיץ ולחול.

הלכות אבל פירק יד

א. מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבליים, ולהוציא המת, ולהכניס הפלה, וללוות האורחים, ולעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הפתח, ולילף לפניו, ולספד, ולחפר, ולקבר; וכן לשמח היתן והפלה, ולסעודם בכל צרכיהם. ואלו הם גמילות חסדים שגופו, שאין להן שעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הם בכלל "ואהבת לרעך כמוך". כל הדברים שאמה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותם לאחריך בתורה ובמצוות.

ב. שכר הלוי מרבה מן הכל; והוא החק שחקקו אברהם אבינו, ודרך החסד שנהג בה - מאכיל עובדי דרכים, ומשקה אותם, ומלוה אותם. וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכניה, שנאמר: "וירא, והנה שלשה אנשים". ולוויים, יותר מהכנסתם; אמרו חכמים: 'כל שאינו מלוה, כאלו שופך דמים'.

ג. כופין ללוויה, כדרך שכופין לצדקה. ובית דין היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום; ואם נתעצלו בדבר זה, מעלה עליהם הפתוב כאלו שפכו דמים. אפלו המלוה את חברו ארבע אמות בעיר, יש לו שכר מרבה. וכמה הוא שעור הלוייה שחייב אדם בה? הרב לתלמיד, עד עבודה של עיר; והאיש לחברו, עד תחום השבת. והתלמיד לרב, עד פרסה; ואם היה רבו מבקה, עד שלש פרסאות.

יא. עפר הקבר אינו אסור בהנחה, שאין קרקע עולם נאסרת; אבל קבר הבגנן, אסור בהנחה.
 יב. הבונה קבר למת - לא נאסר, עד שיכנס בו המת; אפלו הטיל בו גפר, נאסר בהנחה.
 יג. נפש שנעשה לשם חי, ורמה בו המת, והוסיף בו דימוס אחד לשם המת - אף על פי שפנה המת, הכל אסור בהנחה; ואם הפיר את התוספת - חולץ אותה, והשאיר מתו. נעשה לשם המת - כיון שהטיל בו המת - נאסר, אף על פי שפנהו.
 יד. הבונה קבר לאביו, והלך וקברו בקבר אחר - הרי זה לא יקבר בו מת אחר עולמית; והקבר הזה אסור בהנחה, מפני כבוד אביו.
 טו. המת אסור בהנחה בלו, חוץ משערו - שהוא מתו בהנחה, מפני שאינו גופו. וכן ארונו וכל תכריכיו - אסורין בהנחה. אבל פלים המוכנים לתכריף, לא נאסרו בהנחה; אפלו ארג בגד למת - לא נאסר עד שיגיע במטה הנקברת צמו, שאין ההזמנה אוסרת.
 טז. כל הפלים שזורקין על המת על המטה הנקברת צמו - אסורין בהנחה, שלא יתחלפו בתכריכין.
 טז. היו אביו ואמו מזרקין פלים בתחתם על המת, מצוה על אחרים להצילם; ואם הגיעו למטה הנקברת, אין מצילין אותם.
 טז. מלמדן את האדם שלא יהא חבול, ולא יפסיד את הפלים וישליכם לחפלה. מוטב לתן אותן לעניים, ואל ישליכם לרמה ותולעה. וכל המרבה פלים על המת, עובר משום בל תשחית.
 טז. מלך שמת - עוקרין סוס שהיה רוכב עליו, ועגלה שהיתה מושכת בקרון שהיה יושב בו; מנשר פרסותיה מן הארובה ולמטה, מקום שאין עושה אותה טרפה. ומושיבין ישיבה על קברו שבצעת ימים - שנאמר: "וּכְבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ", זה שהשיבו ישיבה על קברו. ונשיא שמת, אין מבטלין ישיבתו יתר על שלשים יום.
 טז. מלך או נשיא שמת - יש להם לשרף משתו, וכל כלי תשמישו; ואין בזה דרכי האמורי, ולא משום השחמה, שנאמר: "בְּשָׂלוֹם תָּמוּת, (ויבמשפרות) [ויבמשפרות] אבותיך המלכים הראשנים... ישפרו לך".

ברוך רחמנא דסייען

יום שישי

הלכות מלכים ומלחמות

יז. עפר הקבר אינו אסור בהנחה, שאין קרקע עולם נאסרת; אבל קבר הבגנן, אסור בהנחה.
 יח. הבונה קבר למת - לא נאסר, עד שיכנס בו המת; אפלו הטיל בו גפר, נאסר בהנחה.
 יט. נפש שנעשה לשם חי, ורמה בו המת, והוסיף בו דימוס אחד לשם המת - אף על פי שפנה המת, הכל אסור בהנחה; ואם הפיר את התוספת - חולץ אותה, והשאיר מתו. נעשה לשם המת - כיון שהטיל בו המת - נאסר, אף על פי שפנהו.
 כ. הבונה קבר לאביו, והלך וקברו בקבר אחר - הרי זה לא יקבר בו מת אחר עולמית; והקבר הזה אסור בהנחה, מפני כבוד אביו.
 כא. המת אסור בהנחה בלו, חוץ משערו - שהוא מתו בהנחה, מפני שאינו גופו. וכן ארונו וכל תכריכיו - אסורין בהנחה. אבל פלים המוכנים לתכריף, לא נאסרו בהנחה; אפלו ארג בגד למת - לא נאסר עד שיגיע במטה הנקברת צמו, שאין ההזמנה אוסרת.
 כב. כל הפלים שזורקין על המת על המטה הנקברת צמו - אסורין בהנחה, שלא יתחלפו בתכריכין.
 כג. היו אביו ואמו מזרקין פלים בתחתם על המת, מצוה על אחרים להצילם; ואם הגיעו למטה הנקברת, אין מצילין אותם.
 כד. מלמדן את האדם שלא יהא חבול, ולא יפסיד את הפלים וישליכם לחפלה. מוטב לתן אותן לעניים, ואל ישליכם לרמה ותולעה. וכל המרבה פלים על המת, עובר משום בל תשחית.
 כה. מלך שמת - עוקרין סוס שהיה רוכב עליו, ועגלה שהיתה מושכת בקרון שהיה יושב בו; מנשר פרסותיה מן הארובה ולמטה, מקום שאין עושה אותה טרפה. ומושיבין ישיבה על קברו שבצעת ימים - שנאמר: "וּכְבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ", זה שהשיבו ישיבה על קברו. ונשיא שמת, אין מבטלין ישיבתו יתר על שלשים יום.
 כו. מלך או נשיא שמת - יש להם לשרף משתו, וכל כלי תשמישו; ואין בזה דרכי האמורי, ולא משום השחמה, שנאמר: "בְּשָׂלוֹם תָּמוּת, (ויבמשפרות) [ויבמשפרות] אבותיך המלכים הראשנים... ישפרו לך".

הלכות מלכים ומלחמות פ"א

א. שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת בניסתן לארץ - למנות להם מלך, שנאמר: "שום תשים עליך מלך", ולהקרית זרעו של עמלק, שנאמר: "תמחה את זכר עמלק", ולבנות בית הבחירה, שנאמר: "לשכנו תדרשו, ובאת שמה".
 ב. מנוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר: "אתי שלח ה' למשחך למלך. . . עתה לך והפיתה את עמלק". והקרית זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר: "ויהי כי ישב המלך בביתו, וה' הניח לו מסביב מפל אביו, ויאמר המלך אל נתן הנביא: ראה, אנכי יושב בבית ארזים. . . " מאחר שהקמת המלך מצוה, למה לא נצוה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעמת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר: "כי לא אתך מאסו, כי אתי מאסו. . .".
 ג. אין מצמידין מלך תחלה, אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא - כיהושע שמנהו משה רבנו ובית דינו, וכשואל ודוד שמנה אותם שמואל הרמתי ובית דינו.
 ד. אין מצמידין מלך מקהל גרים, אפלו אחר כמה דורות - עד שתהיה אמו מישראל, שנאמר: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אשר לא אחיך הוא". ולא למלכות בלבד, אלא לכל שררות שבשאר אל - לא שר צבא, ולא שר חמשים או שר עשרה, אפלו ממנה על אמת המים שמחלק ממנה לשדות; אין צריך לומר דין או נשיא, שלא יהא אלא מישראל, שנאמר: "מקרב אחיך תשים עליך מלך" - כל משימות שאתה משים עליך, לא יהיו אלא "מקרב אחיך".
 ה. אין מצמידין אשה במלכות - שנאמר: "עליך מלך", ולא מלכה; וכן כל משימות שבשאר אל, אין ממנין בהם אלא איש.
 ו. אין מצמידין מלך ולא כהן גדול - לא גרע, ולא ספר, ולא בלן, ולא ברסי; לא מפני שהם פסולין, אלא הואיל ואמנותם נקלה, העם מוזלזלין בהם לעולם. ומשיעשה במלאכה מאלו יום אחד, נפסל.

אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשים בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מקל כלי תשמישו; וכשהוא מת, פלג נשרפין לפניו. וכן לא ישתמש בעבדיו ושפוחתיו ושמשיו, אלא מלך אחר; לפיכך, אבישג היתה מתרת לשלמה, ואסורה לאדניה.

ב. אכל אשתו של מלך, אינה נבעלת לאחר לעולם; אפלו המלך, אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר.

ג. ואסור לראות אותו כשהוא ערם, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג. ואינו חולץ - שנאמר: "וירקה בפניו", וזה בדיון; ואפלו רצה, אין שומעין לו - שהמלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול. והואיל ואינו חולץ, אינו מצבם; וכן פירוש שאי אפשר לכתב את אשתו - כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

ד. מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. וקשמברין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרך. ואם נכנס לעזרה, והיה מזרע דוד - ישב; שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: "ויבא המלך דוד, וישב לפני ה'".

ה. המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו, ומתנאח בלבושין מפארים - שנאמר: "מלך בפי תחזינה עיניך". ויושב על כסא מלכות בפלטרין שלו, ומשים פתח בראשו. וכל העם באין אליו בעת שירצה, ועומדין לפניו, ומשתחוים ארצה. אפלו נביא עומד לפני המלך, ומשתחוה לו ארצה - שנאמר: "הנה נתן הנביא; ויבא לפני המלך, וישתחו למלך על פניו [אפיו] ארצה". אכל כהן גדול אינו בא לפני המלך, אלא אם רצה; ואינו עומד לפניו, אלא המלך עומד לפני כהן גדול - שנאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמד, ושאל לו במשפט האורים". אף על פי כן, מצוה על כהן גדול לכבד את המלך, ולהשיבו, ולעמד מפניו, כשיבוא לו. ולא יעמד המלך לפניו, אלא כשישאל לו במשפט האורים. וכן מצוה על המלך לכבד לומדי התורה, וכשיכנסו לפניו הסנהדרין ותכמי ישראל, יעמד לפניהם, ויושיבם בצדו. וכן היה הושפט מלך יהודה עושה - אפלו לתלמיד חכמים, היה עומד מפסאו ומנשקו, וקורא לו: "יבי ומרי". במה דברים אמורים? בזמן שהיה המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו, יעשה זה וכיוצא בו בצנעה. אכל בפרהסיא בפני העם - לא יעשה, ולא יעמד מפני אדם, ולא ידבר רבות, ולא יקרא לאדם אלא בשמו, כדי שתהא יראתו בלב הכל.

ו. בדרך שחלק לו הפתוב הכבוד הגדול, וחיב הכל בכבודו - כך צוה להיות לבו בקרבו שפל וחסל, שנאמר: "ולבי חלל בקרבי". ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדי, שנאמר: "לבלתי רום לכו מרחיו". ויהיה חונן ומרחם לקטנם וגדולם, ויצא ויבוא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים, ידבר רבות - שנאמר: "שמעוני אחי ועמי", ואומר:

ז. כשמעמידין המלך - מושחין אותו בשמן המשחה, שנאמר: "ויקח שמואל את פה השמן, ויצק על ראשו - וישקהו". מאחר שמושחין המלך - הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם, שהמלכות ירשה להם, שנאמר: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל". הניח בן קטן - משמרין לו המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהונדע ליואש. וכל הקודם בנחלה, קודם לירשת המלוכה; והבן הגדול, קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המנויין שבישראל - ירשה לבנו ולבן בנו עד עולם; והוא, שהיה הבן חכם, ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. היה ממלא ביראה - אף על פי שאינו ממלא בחכמה - מעמידין אותו במקום אביו, ומלמדין אותו; וכל מי שאין בו יראת שמים - אף על פי שחכמתו מרבה, אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל. ביון שנמשח דוד - זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הנזכרים הפשרים עד עולם, שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם". ולא זכה אלא לכשרים, שנאמר: "אם ישמרו בניך בריתי...". אף על פי שלא זכה אלא לכשרים, לא תפרת המלכות מזרע דוד לעולם; הבטיחו הקדוש ברוך הוא בכך, שנאמר: "אם יעזבו בני בריתי ובמשפטי לא ילכו". . . ופקדתי בשבט פשעם, ובנגעים עונם, וחסדי לא אסיר מעמו".

ח. נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה, ונלקח מלחמות ה' - הרי זה מלך, וכל מצוות המלכות נוהגות בו, אף על פי שעקר המלכות לדוד, ויהיה מבניו מלך; שהרי אחיה השילני העמיד ירבעם, ואמר לו: "והיה, אם (שמוע) תשמע את כל אשר אצרך...". ובגיתי לך בית נאמן באשר בגיתי לדוד...". ואמר לו אחיה השילני: "ולבנו אתן שבט אחד - למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים".

ט. מלכי בית דוד - הם העומדים לעולם, שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם". אכל אם יעמד מלך משאר ישראל - תפסק המלכות מביתו, שהרי לירבעם נאמר: "אף לא כל הימים".

י. אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה, אלא בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותן בירושלים לעולם, אלא מלך ירושלים מזרע דוד, ואין מושחין בה אלא זרע דוד.

יא. כשמושחין מלכי בית דוד - אין מושחין אותן, אלא על המעין.

יב. ואין מושחין מלך בן מלך; אלא אם בן היתה שם מחלקת, או מלחמה - מושחין אותו, כדי לסלק המחלקת. לפיכך משחו שלמה מפני מחלקת אדניה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו.

הלכות מלכים ומלחמות פרק ב

א. כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם - שנאמר: "שום תשים עליך מלך", שתהא

שלא יצא מביתו ויצא - חייב מיתה; ואם רצה להרגו - יהרג, שנאמר: "כל איש אשר ימרה את פיו...". וכן כל המבזה את המלך, או המחרף אותו - יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא. ואין למלך רשות להרג אלא בסיף בלבד. ויש לו לאסור ולהפנות בשוטיין לכבודו. אבל לא יפקיר ממוץ; ואם הפקיר, הרי זה גזל.

ט. המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצוות, אפלו במצוה קלה - הרי זה פטור; דברי הרב ודברי העבד, דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר, אם גזר המלך לבטל מצוה, שאין שומעין לו.

י. כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפלו בעד אהד, או שונא שהרג בשגגה - יש למלך רשות להרג אותן, ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה. והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחן תליין זמים רבים, להטיל אימה, ולשבר יד רשעי העולם.

שבת קודש

הלכות מלכים ומלחמות פ'ק ד

א. רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו, או לצורך המלחמות; וקוצב לו מקס, ואסור להבריח מן המקס שלו. ויש לו לגזר, שכל מי שיגנב המקס, ילקח ממונו או יהרג, שנאמר: "ואתם תהיו לו לעבדים", וילחץ הוא אומר: "יהיו לך למס ועבדות" - מאן, שנותן מס וקוצב מקס, ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך, זוכה בו.

ב. ושולח בכל גבול ישראל, ולוקח מן העם הגבורים ואנשי החיל, ועושה מהן חיל למרפבתו ובפרשיו, ומצמיד מהם עומדים לפניו. ומצמיד מהם אנשים לרוץ לפניו, שנאמר: "ישם לו במרפבתו ובפרשיו, ורצו לפני מרפבתו". ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפניו, שנאמר: "ואת בחוריקם הטובים ואת חמוריקם - יקח, ועשה למלאכתו".

ג. וכן לוקח מפל בעלי אמניות כל מה שהוא צריך, ועושין לו מלאכתו, ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן - שנאמר: "ולקח חרישו ולקצר קצירו, ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו... ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריקם - יקח, ועשה למלאכתו".

ד. וכן לוקח מפל גבול ישראל נשים ופילגשים; נשים, בכתבה וקדושין; ופילגשים, בלא כתבה וקדושין, אלא ביחוד בלבד קונה אותה, ומתרת לו. אבל ההדיוט אסור בפילגש, אלא באמה עבריה בלבד אחר יעוד. ויש לו לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר: "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות".

ה. וכן כופה את הראויין להיות שרים, וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמשים - שנאמר: "ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים".

"אם היום תהיה לעבד לעם הזה...". לעולם יתנהג בענוה ותר - אין לנו גדול ממשלה רבנו, ויהרי הוא אומר: "ונחננו מה". ויסבל טרחם ומשאם ותלנותם וקצפם, כפאשר ישא האמן את היגק. ורעה קראו הכתוב, "לרעות ביעקב עבדו"; וירכו של רעה מפרש בקבלה: "כרעה, עדרו רעה, בזרעו קבץ טלאים, ובחיקו ישא; עלות ינהל".

הלכות מלכים ומלחמות פ'ק ג

א. בעת שישב המלך על פסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לשמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו; ומגיהו מספר העזרה, על פי בית דין של שבעים ואתה. אם לא הניחו לו אבותיו ספר, או שאבד - כותב שני ספרי תורות: אחד מניחו בבית גנזיו, שהוא מצוה בו בכל אחד מישראל, והשני לא יזוז מלפניו, אלא בעת שיכנס לבית הפסא, או למרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב והוא כנגדו - שנאמר: "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו".

ב. "לא ירבה לו נשים" - מפי השמועה למדו, שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, בין הנשים בין הפילגשים, הכל שמונה עשרה; ואם הוסיף אחת, ובצלה - לוקה. ויש לו לגרש, ולשא אחרת תחת זו שגרש.

ג. ולא ירבה לו סוסים אלא פדי מרפבתו; אפלו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים, אסור. ואם הוסיף, לוקה.

ד. ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתנאות בו או להתנאות בו, אלא פדי שיתן לחילות שלו ולעבדיו ולשמשי. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה', ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם - הרי זה מצוה להרבותו; ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, שנאמר: "לא ירבה לו". ואם הרבה, לוקה.

ה. המלך אסור לשתות דרך שכרות, שנאמר: "אל למלכים שתו יין". אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה - שנאמר: "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו...".

ו. וכן לא יהיה שטוף בנשים. אפלו לא יהיה לו אלא אחת - לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר: "אל תתן לנשים חילך". על הסרת לבו הקפידה תורה, שנאמר: "ולא יסור לכו" - שלבו, הוא לב כל קהל ישראל; לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר: "כל ימי חייו".

ז. כבר בארנו, שמלכי בית דוד - דנין, ודנין אותן, ומעידין עליהן. אבל מלכי ישראל - גזרו חכמים שלא דון, ולא דנין אותו, ולא מעיד, ולא מעידין עליו; מפני שלבם גם בהן, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

ח. כל המורד במלך, יש למלך רשות להרגו. אפלו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך, או

"לא תשכח" - בלב, שאסור לשכח איבתו וּשְׁנֵאתוּ.
 ו. כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין -
 הרי זה כבוש רבים, והרי היא פֶּאֶרֶץ ישראל שכבש; הושע
 לכל דבר; והוא, שכבשו אחר כבוש כל ארץ ישראל
 האמורה בתורה.
 ז. ומתן לשפן בכל העולם כלו, חוץ מארץ מצרים; מן
 הים הגדול המערבי ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
 פרסה, פנגד ארץ כוש ופנגד המדבר - הכל אסור להתישב
 בה. ובשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים:
 "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד", "לא תסיף עוד
 לראותה", "לא תספו לראותם עוד עד עולם".
 ואלקסנדריא בכלל האסור.
 ח. מתן לחור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא,
 ולכבש ארצות אחרות; ואין אסור אלא להשתקע שם.
 ואין לוקין על לאו זה - שבשעת הכניסה, מתן הוא; ואם
 יחשב לישוב ולהשתקע, אין בו מעשה. ויראה לי, שאם
 כבש מלך ישראל ארץ מצרים על פי בית דין, שהיא
 מתרת; ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, או לשפן בה
 והיא ביד גוים, מפני שמעשיה מקלקלין יותר מכל
 הארצות, שנאמר: "כמעשה ארץ מצרים. . .".
 ט. אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם -
 אלא ללמד תורה, או לשא אשה, או להציל מן הגוים,
 ויחזר לארץ; וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשפן בחוצה
 לארץ - אסור, אלא אם פן חזק הרעב שם, עד שנעשה
 שנה דינר חשין בשני דינרין. במה דברים אמורים? בשנה
 המעות מצויות, והפרות ביקר. אבל אם היו הפרות בזול,
 ולא ימצא מעות ולא במה ישתפר, ואבדה פרוטה מן
 הכיס - יצא לכל מקום שימצא בו רוח. ואף על פי שמתן
 לצאת, אינה מדת חסידות; שהרי מחלון וכליון שני גדולי
 הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו פליה למקום.
 י. גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל,
 ומנשקין אבניה, ומתגלגלין על עפרה; וכן הוא אומר:
 "כי רצו עבדיך את אבניה, ואת עפרה יחגגו".
 יא. אמרו חכמים: כל השוכן בארץ ישראל, עונותיו
 מחולין - שנאמר: "ובל יאמר שכן, חליתי; העם הישב
 בה, נשא עון". אפלו הלך בה ארבע אמות, זוכה לחיי
 העולם הבא. וכל הקבור בה, נתפטר לו, וכאלו המקום
 שהוא בו מזבח פפרה, שנאמר: "וכפר אדמתו עמו".
 ובפרענות הוא אומר: "על אדמה טמאה תמות". ואינו
 דומה קולטתו מתיים, למי שקולטתו לאחר מיתה. ואף
 על פי כן, גדולי החכמים היו מוליכין את מתיהן לשם;
 צא ולמד מעקב אבינו ויוסף הצדיק.
 יב. לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפלו בעיר שרבה
 גוים, ואל ידור בחוצה לארץ, ואפלו בעיר שרבה ישראל;
 שכל היוצא לחוצה לארץ - כאלו עובד עבודה זרה,
 שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לאמר: לך
 עבד אלהים אחרים". ובפרענות הוא אומר: "ואל אדמת
 ישראל לא יבאו". כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה

ו. ולוקח השדות והערים והכרמים לעבדיו, כשילכו
 למלחמה ויפשו על מקומות אלו, אם אין להם מה
 יאכלו אלא משם, ונותן דמיהם - שנאמר: "ואת שדותיכם
 ואת פרמיכם וזיתיכם הטובים יקח, ונתן לעבדיו".
 ז. ויש לו מעשר מן החרעים ומן האילנות ומן הבקמה,
 שנאמר: "והעניכם ורמיכם יעשו. . . וצאנכם יעשו".
 ח. המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל
 חלק אחד משלש עשרה; ודבר זה, חק לו ולבניו עד
 עולם.
 ט. כל הרוגי המלך, ממונם למלך; וכל הממלכות
 שכובש, הרי אוצרות המלכים למלך. ושאר הבזה שבזוין
 - בזוין ונותנין לפניו, והוא נוטל מחצית בראש; ומחצית
 הבזה, חולקין אותה. כל אנשי הצבא ביחד עם העם
 היושבים על הפלים במחנה לשמרה, חולקין בשוה -
 שנאמר: "כי כחלק הירד במלחמה, וכחלק הישב על
 הפלים - יחדו יחלקו".
 י. כל הארץ שכובש, הרי היא שלו; ונותן לעבדיו לאנשי
 המלחמה כפי מה שיראה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה.
 וככל אלו הדברים, דיניו דין. ובכל יהיו מעשיו לשם
 שמים, ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת,
 ולמלאת העולם צדק, ולשבר זרוע הרשעים, ולהלחם
 מלחמות ה' - שאין ממליכין מלך תחלה, אלא לעשות
 משפט ומלחמה, שנאמר: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו,
 ונלחם את מלחמתינו".
הלכות מלכים ומלחמות פרק ה
 א. אין המלך נלחם תחלה, אלא מלחמת מצוה. ואילו
 היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבועה עממין, ומלחמת
 עמלק, ועזרת ישראל מצר שבא עליהם. ואחר כך נלחם
 במלחמת הרשות - והיא המלחמה שגלחם עם שאר
 העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו
 ושמו.
 ב. מלחמת מצוה - אינו צריך לטל בה רשות מבית דין,
 אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת. אבל
 מלחמת הרשות - אינו מוציא העם בה, אלא על פי בית
 דין של שבועים ואחד.
 ג. ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו. ודרך המלך
 - אין לה שעור, אלא כפי מה שהוא צריך; אינו מעקם
 הדרכים מפני כרמו של זה, או מפני שדהו של זה, אלא
 הולך בשוה, ועושה מלחמתו.
 ד. מצות עשה להחרים שבועה עממין, שנאמר: "החרם
 תחרימם"; וכל שבא לידו אחד מהן, ולא הרגו - הרי זה
 עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחזה כל נשמה". וכבר
 אבדו, ואבד זכרם.
 ה. וכן מצות עשה לאבד זרע עמלק, שנאמר: "תמחה
 את זכר עמלק"; ומצות עשה לזכר תמיד מעשיו הרעים
 ואריכותו, כדי לעורר איבתו - שנאמר: "זכור את אשר
 עשה לך עמלק". מפי השמועה למדו: "זכור" - בפה;

ולמה קשה הדבר לנשיאים, וראו שראוי להכותם לפי תרב לולי השבועה? מפני שפירתו להם ברית, ויהי הוא אומר: "לא תכרת להם ברית"; אלא הנה דינם, שיהיו למס עבדים. והואיל ובטעות נשבעו להם - בדין הנה שיהרגו על שהטעום, לולי חלול השם.

ו. עמון ומואב - אין שולחין להם לשלום, שנאמר: "לא תדרש שלומם וטובתם". אמרו חכמים: לפי שנאמר: "וקראת אליה לשלום", יכול עמון ומואב פן? תלמוד לומר: "לא תדרש שלומם". לפי שנאמר: "עמך ישב בקרבך. . . בטוב לו", יכול עמון ומואב פן? תלמוד לומר: "וטובתם". ואף על פי שאין שואלים בשלומם, אם השלימו מעצמם תחלה, מקבלין.

ז. כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורת, ולמי שרוצה להמלט על נפשו, שנאמר: "ויצבאו על מדן כפאשר צנה ה' את משה" - מפי השמועה למדו, שצריך צנהו.

ח. אין קוצצין אילני מאכל שחויץ למדינה, ואין מונעין מהן אמת המים עד שיבשו - שנאמר: "לא תשחית את עצה"; וכל הקוצץ, לוקה. ולא במצור בלבד, אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחיתה - לוקה. אבל קוצצין אותו, אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמוזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים; לא אסרה תורה, אלא דרך השחיתה.

ט. כל אילן סרק - מתר לקץ אותו, ואפלו אינו צריך לו. וכן אילן מאכל שחוקין, ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרח בו - מתר לקצו. וכמה יהיה היות עושה, ולא יקצנו? רבע הקב זיתים; ורקל שהוא עושה קב תמרים, לא יקצנו.

י. ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בגין, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחיתה - עובר ב"לא תשחית"; ואינו לוקה, אלא מפת מרדות מדבריהם.

יא. צרין על עירות הגוים בשבת, ועושין עמהם מלחמה בשבת - שנאמר: "עד רדתה", ואפלו בשבת; בין מלחמת מצוה, בין מלחמת הרשות.

יב. כשחונין, חונין בכל מקום. ומי שנהרג במלחמה - במקום שיפל, שם יקבר; קונה מקומו כמת מצוה.

יג. וארבעה דברים פטרו במתנה: אוכלין הדמאי; ופטורין מרחיצת ידים, תחלה; ומביאין כל מיני עצים מכל מקום - ואפלו מצאן תלושין ויבשין, אין מקפידין על כך במתנה. וכן פטורין מלערב ערובי חצרות במתנה, אלא מטלטלין מאהל לאהל ומספה לספה - והוא שיקיפו כל המתנה מחיצה גבוהה עשרה טפחים, כדי שתהיה רשות יחיד, כמו שנתבאר בהלכות שבת. ואין מתנה פחותה מעשרה. וכשם שפטורין מכל אלו בהליכתן, כך פטורין בתזירתן.

יד. ואסור להפנות בתוך המתנה, או על פני השדה בכל

לארץ - כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, שנאמר: "בבלה יובאו, ושמה (ימותו) [יהיו]".

הלכות מלכים ומלחמות פרק ו

א. אין עושין מלחמה עם אדם בעולם, עד שקוראין לו לשלום - אחד מלחמת הרשות, ואחד מלחמת מצוה, שנאמר: "פי תקרב אל עיר להלחם עליה, וקראת אליה לשלום". אם השלימו, וקבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן - אין הורגין מהם נשמה, ויהי הם למס, שנאמר: "יהיו לך למס, ועבדוך". קבלו עליהם המס, ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות, ולא קבלו המס - אין שומעין להם; עד שיקבלו שניהם. והעבדות שיקבלו - היא שיהיו נבזים ושפלים למטה, ולא ירימו ראש בשרא, אלא יהיו כבושים תחת ידם; ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם. והמס שיקבלו - שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם וממונם, כגון בגין החומות, וחיוב המצודות, ובגין ארמון המלך וכיוצא בו, שנאמר: "וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה, לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלווא, ואת חומת ירושלים. . . ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה. . . ויעלם שלמה למס עובר, עד היום הזה. ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד, כי הם אנשי המלחמה, ועבדיו ושיריו ושלישיו, ושירי רכבו ופרשיו".

ב. ויש למלך להתנות עמהם שיקח חצי ממונם או התקצעות ויניח כל המטלטלין, או כל המטלטלין ויניח התקצעות - כפי מה שינתנה.

ג. ואסור לשקר בביתם ולכזב להם, אחר שהשלימו וקבלו שבע מצוות.

ד. ואם לא השלימו, או שהשלימו ולא קבלו שבע מצוות - עושין עמהם מלחמה, והורגין כל הזכרים הגדולים, ובזוין כל ממונם וטפם; ואין הורגין אשה ולא קטן - שנאמר: "והנשים והטף, זה טף של זכרים. במה דברים אמורים? במלחמת הרשות, שהיא עם שאר האמות. אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו, אין מניחין מהם נשמה, שנאמר: "בן תעשה לכל (העמים) [הערים]. . . רק מערי העמים. . . לא תחיה כל נשמה".

וכן הוא אומר בעמלק: "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים". ומנין שאינו מדבר אלא באלו שלא השלימו? שנאמר: "לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל, בלתי החוי ישבי גבעון; את הכל לקחו במלחמה. פי מאת ה' היתה, לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל, למען התרימם" - מכלל ששולחו להם לשלום, ולא קבלו. ה. שלשה כתבים שלח הושע, עד שלא נכנסו לארץ. הראשון שלח להם: 'מי שרוצה לברח, יברח'; וחסד ושלח: 'מי שרוצה להשלים, ישלים'; וחזר ושלח: 'מי שרוצה לעשות מלחמה, יעשה'. אם פן, מפני מה הערימו יושבי גבעון? לפי ששלח להם בכלל, ולא קבלו; ולא ידעו משפטי ישראל, ודמו שאין פותחין להם לשלום.

עמהם ארון, ובין שאין עמהם - כך הם עושים תמיד, שגאמר: "והיה מתנדב קדוש".

מקום; אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה, שגאמר: "ויד תהיה לך מחוץ למחנה. . .". טו. וכן מצות עשה להיות יתד לכל אחד ואחד, תלויה עם כלי מלחמתו - יצא באותה הדרך, ויחפר בה, ויפנה, ויכסה, שגאמר: "ויתד תהיה לך על אונג. . .". ובין שיש

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום - ה' מנחם-אבי"א מנחם-אב ה'תשס"ו

חלק אחד משלש עשרה; ודבר זה, חק לו ולבניו עד עולם.

ט. כל הרוגי המלך, ממונם למלך; וכל הממלכות שבוש, הרי אוצרות המלכים למלך. ושאר הבנה שבזוין - בזוין ונותנין לפניו, והוא נוטל מחצית בראש; ומחצית הבנה, חולקין אותה. כל אנשי הצבא בנחד עם העם היושבין על הפלים במחנה לשמרה, חולקין בשנה - שגאמר: "כי כחלק הידר במלחמה, וכחלק הישב על הפלים - יחדו יחלקו".

י. כל הארץ שבוש, הרי היא שלו; נותן לעבדיו לאנשי המלחמה כפי מה שיראה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה. ובכל אלו הדברים, דיניו דין. ובכל זהו מעשיו לשם שמים, ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת, ולמלאת העולם צדק, ולשבר זרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות ה' - שאין ממליכין מלך תחלה, אלא לעשות משפט ומלחמה, שגאמר: "ושפטנו מלכנו ויציא לפנינו, ונלחם את מלחמתינו".

יום שני

הלכות מלכים ומלחמות פרק ה

א. אין המלך נלחם תחלה, אלא מלחמת מצוה. ואיזו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבועה עממין, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מצר שבא עליהם. ואחר כך נלחם במלחמת הרשות - והיא המלחמה שנולחם עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו ושמעו.

ב. מלחמת מצוה - אינו צריך לטל בה רשות מבית דין, אלא יציא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות - אינו מוציא העם בה, אלא על פי בית דין של שבועים ואחד.

ג. ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו. ודרך המלך - אין לה שעור, אלא כפי מה שהוא צריך; אינו מעקם הדרכים מפני פרמו של זה, או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשנה, ועושה מלחמתו.

ד. מצות עשה להחרים שבועה עממין, שגאמר: "החרם תחרימם"; וכל שבא לידו אחד מהן, ולא תרגו - הרי זה עובר בלא תעשה, שגאמר: "לא תחיה כל נשמה". וכבר אבדו, ואבד זכרם.

ה. וכן מצות עשה לאבד זרע עמלק, שגאמר: "תמחה את זכר עמלק"; ומצות עשה לזכר תמיד מעשיו הרעים

יום ראשון

הלכות מלכים ומלחמות פרק ד

א. רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו, או לצורך המלחמות; וקוצב לו מקס, ואסור להכריח מן המקס שלו. ויש לו לגזר, שכל מי שיגנב המקס, ילקח ממנו או יהרג, שגאמר: "ואתם תהיו לו לעבדים", ויהלן הוא אומר: "יהיו לך למס ועבדוך" - מכאן, שנותן מס וקוצב מקס, ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך, זוכה בו.

ב. ושולח בכל גבול ישראל, ולוקח מן העם הגבורים ואנשי החיל, ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו, ומעמיד מהם עומדים לפניו. ומעמיד מהם אנשים לרוץ לפניו, שגאמר: "ושם לו במרכבתו ובפרשיו, ורצו לפני מרכבתו". ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפניו, שגאמר: "ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם - יקח, ועשה למלאכתו".

ג. וכן לוקח מפל בעלי אמניות כל מה שהוא צריך, ועושה לו מלאכתו, ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן - שגאמר: "ולתורש חרישו ולקצר קצירו, ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. . . ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם - יקח, ועשה למלאכתו".

ד. וכן לוקח מפל גבול ישראל נשים ופילגשים; נשים, בכתבה וקדושין; ופילגשים, בלא כתבה וקדושין, אלא ביחוד בלבד קונה אותה, ומתרת לו. אבל ההדייט אסור בפילגש, אלא באמה עבדיה בלבד אחר יעוד. ויש לו לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שגאמר: "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות".

ה. וכן כופה את הראויין להיות שרים, וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמשים - שגאמר: "ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים".

ו. ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו, כשילכו למלחמה ויפשוטו על מקומות אלו, אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהם - שגאמר: "ואת שדותיכם ואת פרמיכם וזיתיכם הטובים יקח, ונתן לעבדיו".

ז. ויש לו מעשר מן הזרעים ומן האילנות ומן הבהמה, שגאמר: "והזרעים וזרמיכם יעשר. . . וצאנכם יעשר".

ח. המלך המשיח נוטל מפל הארצות שבושין ישראל

עבד אלהים אחרים". ובפרענות הוא אומר: "ואל אדמת ישראל לא יבאו". ק"שם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ - כף אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, שגאמר: "בבלה יובאו, ושמה (נמותו) [יהיו]".

יום שלישי

הלכות מלכים ומלחמות פרק ו

א. אין עושין מלחמה עם אדם בעולם, עד שקוראין לו לשלום - אחד מלחמת הרשות, ואחד מלחמת מצוה, שגאמר: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה, וקראת אליה לשלום". אם השלימו, וקבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן - אין הורגין מהם נשמה, והרי הם למס, שגאמר: "יהיו לך למס, ועבדוך". קבלו עליהם המס, ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות, ולא קבלו המס - אין שומעין להם; עד שקבלו שניהם. והעבדות שיקבלו - היא שיהיו נבזים וישפלים למטה, ולא ירימו ראש בישראל, אלא יהיו כבוישים תחת ידם; ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבבעולם. והמס שיקבלו - שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם וממונם, כגון בנין החומות, וחזוק המצודות, ובנין ארמון המלך וכיוצא בו, שגאמר: "וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה, לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלווא, ואת חומת ירושלים. . . ואת כל ערי המספנות אשר היו לשלמה. . . ויעלם שלמה למס עובד, עד היום הזה. ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד, כי הם אנשי המלחמה, ועבדיו ושיריו ושלישיו, ושרי רכבו ופרשיו".

ב. ויש למלך להתנות עמהם שיקח חצי ממונם או הקרקעות ויניח כל המטלטלין, או כל המטלטלין ויניח הקרקעות - כפי מה שיתנה.

ג. ואסור לשקר בביתם ולכזב להם, אחר שהשלימו וקבלו שבע מצוות.

ד. ואם לא השלימו, או שהשלימו ולא קבלו שבע מצוות - עושין עמהם מלחמה, והורגין כל הזכרים הגדולים, ובזוין כל ממונם וטפם; ואין הורגין אשה ולא קטן - שגאמר: "והנשים והטף", זה טף של זכרים. במה דברים אמורים? במלחמת הרשות, שהיא עם שאר האמות. אבל שבועה עממן ועמלק שלא השלימו, אין מניחין מהם נשמה, שגאמר: "כן תעשה לכל (העמים) [הערים]. . . רק מערי העמים. . . לא תחיה כל נשמה".

וכן הוא אומר בעמלק: "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים". ומנין שאינו מדבר אלא באלו שלא השלימו? שגאמר: "לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל, בלתי החוי ישיבי גבעון; את הכל לקחו במלחמה. כי מאת ה' היתה, לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל, למען התרימם" - מכלל ששלחו להם לשלום, ולא קבלו. ה. שלשה פתבים שלח יהושע, עד שלא נכנסו לארץ. הראשון שלח להם: 'מי שרוצה לברת, יברח'; וזהו 'מי שלח: 'מי שרוצה להשלים, ישלים'; וזהו 'שליח: 'מי

ואריכותו, כדי לעורר איבתו - שגאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק". מפי השמועה למדו: "זכור" - בפה; "לא תשכח" - בלב, שאסור לשכח איבתו ושנאתו.

ו. כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין - הרי זה כבוש רבים, והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר; והוא, שכבשו אחר כבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה.

ז. ומתר לשפן בכל העולם כלו, חוץ מארץ מצרים; מן הים הגדול המערבי ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר - הכל אסור להתישב בה. ובשלישה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים: "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד", "לא תסיף עוד לראותה", "לא תספו לראותם עוד עד עולם". ואלכסנדריא בכלל האסור.

ח. מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא, ולכבש ארצות אחרות; ואין אסור אלא להשתקע שם. ואין לוקין על לאו זה - שבשעת הכניסה, מותר הוא; ואם נחשב לישב ולהשתקע, אין בו מעשה. ויראה לי, שאם כבש מלך ישראל ארץ מצרים על פי בית דין, שהיא מתרת; ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, או לשפן בה והיא ביד גוים, מפני שמעשיה מקלקלין יותר מכל הארצות, שגאמר: "כמעשה ארץ מצרים. . .".

ט. אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם - אלא ללמד תורה, או לשא אשה, או להציל מן הגוים, ויחזור לארץ; וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשפן בחוצה לארץ - אסור, אלא אם פן חזק הרעב שם, עד שנעשה שנה דינר חטין בשני דינרין. במה דברים אמורים? בשנה המעות מצויות, והפרות ביקר. אבל אם היו הפרות בזול, ולא ימצא מעות ולא במה ישפכו, ואבדה פרוטה מן הפיס - יצא לכל מקום שימצא בו רוח. ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות; שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו פליה למקום. י. גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל, ומנשקין אביה, ומתגלגלין על עפרה; וכן הוא אומר: "כי רצו עבדיך את אביה, ואת עפרה יחגגו".

יא. אמרו חכמים: כל השוכן בארץ ישראל, עונותיו מחולין - שגאמר: "ובל יאמר שכן, חליתי; העם הישב בה, נשא עון". אפלו הלך בה ארבע אמות, זוכה לחיי העולם הבא. וכל הקבור בה, נתפפר לו, וכאלו הפקום שהוא בו מזבח פפרה, שגאמר: "וכפר אדמתו עמו". ובפרענות הוא אומר: "על אדמה טמאה תמות". ואינו דומה קולטתו מתיים, למי שקולטתו לאחר מיתה. ואף על פי כן, גדולי החכמים היו מוליכין את מתייהן לשם; צא ולמד מעקב אבינו ויוסף הצדיק.

יב. לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפלו בעיר שרבה גוים, ואל ידור בחוצה לארץ, ואפלו בעיר שרבה ישראל; שכל היוצא לחוצה לארץ - פאלו עובד עבודה זרה, שגאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לאמר: לך

פחותה מעשרה. וכשם שפטורין מכל אלו בתליכתן, כך פטורין בתזירתן.

יד. ואסור להפנות בתוך המחנה, או על פני השדה בכל מקום; אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה, שנאמר: "ויד תהיה לה מחוץ למחנה. . .".

טו. וכן מצות עשה להיות יתד לכל אחד ואחד, תלויה עם כלי מלחמתו - לצא באותה הדרך, ויחפר בה, ויפנה, ויכסה, שנאמר: "ויתד תהיה לה על אזגף. . .". ובין שיש עמהם ארון, ובין שאין עמהם - כך הם עושים תמיד, שנאמר: "היה מחנה קדוש".

יום רביעי

הלכות מלכים ומלחמות פרק ז

א. אחד מלחמת מצוה, ואחד מלחמת הרשות - ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה; וזה הוא הנקרא 'משוח מלחמה'.

ב. שני פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם: אחת בספר בעת שיוצאין, קדם שיערכו המלחמה - אומר אליהם: "מי האיש אשר נטע כרם, ולא חללו. . ."; כשישמע דברי, יחזר מערכי המלחמה. ואחת בערכי המלחמה, אומר: "אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם".

ג. בעת שעורכין המערכות, והם קרובים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה, וכל המערכות לפניו, ואומר להם בלשון הקדש: "שמע ישראל! אתם קרבים היום למלחמה על איביכם; אל ירף לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלהיכם ההלף עמכם, להלחם לכם עם איביכם, להושיע אתכם". עד כאן משוח מלחמה אומר, וכהן אחר תחתיו משמיע לכל העם בקול רם. ואחר כך אומר משוח מלחמה: "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא תנכו - גלף וישוב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יתנכנו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו - גלף וישוב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה - גלף וישוב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יקחנה". עד כאן משוח מלחמה מדבר, והשוטר משמיע לכל העם בקול רם. ואחר כך מדבר השוטר מעצמו ואומר: "מי האיש הירא ורף הלבב"; ושוטר אחר משמיע לכל העם.

ד. ואחר שחזרין כל החזרין מערכי המלחמה, מתקנין את המערכות, ופוקדים שרי צבאות בראש העם. ומעמידין מאחורי כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים, וכשילין של ברזל בידיהם; וכל המבקש לחזור מן המלחמה - הרשות בידם לקפח את שוקיו, שתחלת נפילה ניסה. במה דברים אמורים, שמתזרין אנשים אלו מערכי המלחמה? במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה - הכל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה.

ה. אחד הבונה בית לשיבתו, ואחד הבונה בית הבקר, בית העצים, בית האצרות - הואיל ונאוי לדירה; ואחד

שרוצה לעשות מלחמה, יעשה. אם כן, מפני מה הערימו יושבי גבעון? לפי ששלח להם בכלל, ולא קבלו; ולא ידעו משפטי ישראל, ודמו שאין פותחין להם לשלום. ולמה קשה הדבר לנשיאים, וראו שראוי להכותם לפי חרב לולי השבועה? מפני שפנתו להם ברית, וברי הוא אומר: "לא תכרת להם ברית"; אלא היה דינם, שיהיו למס עבדים. והואיל ובטעות נשבעו להם - בדין היה שיהרגו על שהטעו, לולי חלול השם.

ו. עמון ומואב - אין שולחין להם לשלום, שנאמר: "לא תדרש שלומם וטובתם". אמרו חכמים: לפי שנאמר: "וקראת אליה לשלום", יכול עמון ומואב כן? תלמוד לומר: "לא תדרש שלומם". לפי שנאמר: "עמך יושב בקרבך. . . בטוב לו", יכול עמון ומואב כן? תלמוד לומר: "וטובתם". ואף על פי שאין שואלים בשלומם, אם השלימו מעצמם תחלה, מקבלין.

ז. כשצריין על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורת, ולמי שרוצה להמלט על נפשו, שנאמר: "ויצבאו על מדן באשר צוה ה' את משה" - מפי השמועה למדו, שבכף צוהו.

ח. אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה, ואין מונעין מהן אמת המים עד שיבשו - שנאמר: "לא תשחית את עצה"; וכל הקוצץ, לוקה. ולא במצור בלבד, אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה - לוקה. אבל קוצצין אותו, אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים; לא אסרה תורה, אלא דרך השחתה.

ט. כל אילן סרק - מתר לקץ אותו, ואפלו אינו צריך לו. וכן אילן מאכל שהזקין, ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרח בו - מתר לקצו. וכמה יהנה הנית עושה, ולא יקצנו? רבע הקב זיתים; ודקל שהוא עושה קב תמרים, לא יקצנו.

י. ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר פלים, וקורע בגדים, והורס בגנן, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחתה - עובר ב'לא תשחית'; ואינו לוקה, אלא מפת מרדות מדבריהם.

יא. צרין על עירות הגוים בשבת, ועושים עמהם מלחמה בשבת - שנאמר: "עד רדתה", ואפלו בשבת; בין מלחמת מצוה, בין מלחמת הרשות.

יב. כשחזנין, חזנין בכל מקום. ומי שנהרג במלחמה - במקום שיפל, שם יקבר; קונה מקומו כמת מצוה.

יג. וארבעה דברים פטרו במחנה: אוכלין הדמאי; ופטורין מרחיצת ידים, תחלה; ומביאין כל מיני עצים מכל מקום - ואפלו מצאן תלושין ויבשין, אין מקפידין על כך במחנה. וכן פטורין מלערב ערובי חצרות במחנה, אלא מטלטלין מאהל לאהל ומספה לספה - והוא שיקיפו כל המחנה מחיצה גבוהה עשרה טפחים, כדי שתהיה רשות יחיד, כמו שנתבאר בהלכות שבת. ואין מחנה

וכל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה, ומבהיל עצמו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "אל גר לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". ולא עוד, אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו; ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו - הרי זה כמי ששפף דמי הכל, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". והרי מפרש בקבלה: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה, וארור מגע חרבו מדם". וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה פונתו לקדש את השם בלבד - מבטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו וילבנו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן, פי מלחמות ה' אדני נלחם, ורעה לא תמצא בך מימך". . . והיתה נפש אדני צוררה בצרור החיים, את ה' אלהיך".

יום חמישי

הלכות מלכים ומלחמות פרק ח

- א. תלוצי הצבא - כשיכנסו בגבול הגוים, ויכבשו אותם וישבו מהם - מתר להם לאכל נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים; וכן שותה יין נסוף. מפי השמועה למדו: "ובתים מלאים כל טוב" - ערפי חזירים וכיוצא בהם.
- ב. וכן בועל אשה בגיורתה, אם תקפו יצרו. אכל לא יבעל אותה וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר: "וראיך בשביה אשת יפת תאר. . .". ואסור לבעל אותה ביאה שניה, עד שישאנה.
- ג. אין אשת יפת תאר מתרת אלא בשעת השביה, שנאמר: "וראיך בשביה אשת יפת תאר" - בין בתולה, בין בעולה, בין אשת איש; שאין אישות לגוים. "וחשקת", אף על פי שאינה יפה. "בה" - ולא בתקפתה; שלא יבעל שתיים. "ולקחת לך לאשה" - שלא יקח שתיים, יבעל אחת ויניח אחת לאביו או לאחיו. ומנין שלא ילחצנה במלחמה? - שנאמר: "והבאתה", וכניסנה למקום פנוי ואחר כך יבעל.
- ד. הכהן מתר ביפת תאר בביאה ראשונה, שלא דברה תורה אלא כנגד היצר; אבל אינו יכול לשא אותה אחר כן, מפני שהיא גיורת.
- ה. וכיצד דין ישראל ביפת תאר? אחר שיבעלנה ביאה ראשונה, והיא בגיורתה - אם קבלה עליה להכנס תחת כנפי השכינה, מטבילה לשם גרות מיד. ואם לא קבלה - תשב בביתו שלשים יום, שנאמר: "ובכרתה את אביה ואת אמה ירח ימים"; וכן בוכה על דתה, ואינו מונעה ומגדלת את צפרניה ומגלחת את ראשה, כדי שתתגנה בעיניו. ותהיה עמו בבית: נכנס ורואה אותה, יוצא ורואה אותה, כדי שיקוץ בה. ויגלגל עמה כל שלשים יום, כדי שתקבל. אם קבלה, ורצה בה - הרי זו מתגרת, וטובלת ככל הגרים.
- ו. וצריכה להמתין שלשה חדשים: חדש של בכיה, ושני

- הבונה, ואחד הלוקח, ואחד שנתן לו במתנה, או היורש - הרי זה חוזר. אבל הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת, או בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, או הגזול בית - הרי זה אינו חוזר.
- ז. אחד הנוטע פרום, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל, ואפלו מחמשת מיני מאכל. אחד הנוטע, ואחד המבריק ואחד המרכיב הכרכה והרכבה שהיא חזבת בערלה. אחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד שנתן לו במתנה. אבל הנוטע ארבעה אילני מאכל, או חמשה אילני סרק, או שגזול פרום - אינו חוזר עליו. וכן פרום של שני שתפין, אין חוזרין עליו.
- ח. אחד המאָרס את הבתולה, ואחד המאָרס את האלמנה, וכן אם נפלה לו יבמה; אפלו חמשה אחים, ומת אחד מהם - בלן חוזרין. קדש אשה מעכשו לאחר שנים עשר חדש, ושלם הזמן במלחמה - חוזר וקא לו.
- ט. המתחזיר את גרושתו, והמאָרס אשה האסורה לו, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וכלוּצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לממזר ולנתיני - אינו חוזר.
- י. כל אלו שחוזרין מערכי המלחמה - כששומעין את דברי הכהן חוזרין, ומספקין מים ומזון לאנשי הצבא, ומתקנין את הדרכים.
- יא. ואלו שאין יוצאין לערכי המלחמה כל עקר, ואין מטריחין אותם לשום דבר בעולם: הבונה בית ותנכו, והנושא ארוסתו, או שייבם, ומי שחלל את פרמו - אין יוצאין עד תם שנה, שנאמר: "נקי יהיה לביתו שנה אחת, ושמח את אשתו". מפי הקבלה למדו, שיהיה נקי שנה בין לבית שקנה, בין לאשה שנושא, בין לפרס שהתחיל לאכל פרויו.
- יב. כל השנה בלה, אין מספק מים ומזון, ולא מתקן דרוו, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבר עליו שום דבר, שנאמר: "לא יצא בצבא, ולא יעבר עליו לכל דבר" - לעבר עליו בשני לאוין, לא לערכי העיר ולא לערכי הגדוד.
- יג. בנה בית והשכירו לאחרים, והקדים לו שכרו - הרי זה כמי שחנכו. נתן לו שכרו לאחר שנים עשר חדש, הרי הוא כמי שלא חנכו עד עתה.
- יד. בנה בית, ונתן בו חפציו, ונעל עליהם - אם היה צריך לבטל על שמירתם, הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישוב בו; ואם אינם צריכין לישוב ולשמרם, הרי זה כמי שלא חנכו.
- יז. וכל הבונה בית או נטע פרום בחוצה לארץ - אינו חוזר עליהם.
- יח. "מי האיש הירא ורף הלבב" - כמשמעו, שאין בלבו כח לעמד בקשרי המלחמה. ומאחר שיכנס אדם בקשרי המלחמה, ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשב לא באשתו ולא בכניו, אלא ימחה זכרם מלבו, ויפנה מפל דבר למלחמה.

והוסיף תפלה אחרת לפנות היום. ויעקב הוסיף גיד הנשה, והתפלל ערבית. ובמזמרים נצטנה עמרם במצות יתרות, עד שבא משה רבנו ונשלמה תורה על ידו.

ב. בן נח שעבד עבודה זרה - חיב, והוא שיעבד פדרכה. וכל עבודה זרה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח נהרג עליה. וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה, אין בן נח נהרג עליה. ואף על פי שאינו נהרג, אסור בכל. ואין מניחין אותן להקים מצבה, ולא לטע אשרה, ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנואי.

ג. בן נח שברך את השם - בין שברך בשם המיוחד, בין שברך בכנוי, בכל לשון - חיב; מה שאין בן בישראל.

ד. בן נח שהרג נפש, אפלו עבר במעי אמו - נהרג עליו. וכן אם הרג טרפה, או שפכתו ונתנו לפני הארי, או שהניחו ברעב עד שמת - הואיל והמית מכל מקום, נהרג. וכן אם הרג רודף שיכול להצילו באחד מאבריו - נהרג עליו, מה שאין בן בישראל.

ה. שש עריות אסורות על בני נח: האם, ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה, שנאמר: "יעזב איש את אביו, זו אשת אביו"; ואת אמו, כמשמעה; ודבק באשתו, ולא באשת חברו; "באשתו", לא בזכור; "והיה לבשר אחד", להוציא בהמה תיה ועוף, שאין הוא והם בשר אחד; ונאמר: "אחתי בת אבי (היא) [הוא], אף לא בת אמי, ותהי לי לאשה".

ו. בן נח חיב על מפתת אביו ונאנסת אביו; הרי היא אמו מכל מקום. וחיב על אשת אביו, אפלו לאחר מיתת אביו. וחיב על הזכור, בין קטן בין גדול; ועל הבהמה, בין קטנה בין גדולה. והוא נהרג לבדו, ואין הורגין את הבהמה - שלא נצטוו בהריגת בהמה, אלא ישראל.

ז. אין בן נח חיב על אשת חברו, עד שיבוא עליה פדרכה אחר שנבעלה לבעלה. אבל מארשה, או שנכנסה לחפה ועדין לא נבעלה - אין חיבין עליה, שנאמר: "והוא בעלת בעל". במה דברים אמורים? בן נח שבא על בת נח. אבל גוי שבא על הישראלית, בין פדרכה בין שלא פדרכה - חיב. ואם היתה נערה מארשה - נסקל עליה, כדיני ישראל; בא עליה אחר שנכנסה לחפה, ולא נבעלה - הרי זה כחנק, כדיני ישראל. אבל אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה - הרי זה כמי שבא על אשת גוי חברו, והריגתו בסוף.

ח. בן נח שיחד שפחה לעבדו - הרי זה נהרג עליה משום אשת חברו. ואינו חיב עליה, עד שיפשט הדבר ויאמרו לה העם: "זו דבית עבד פלוני". ומאימתי תחזר להתרה? משיפרישנה מעבדו, ויפרע ראשה בשוק. ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו? משיוציאה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה; שאין להם גרושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו בלבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרש זה מזה - פורשין.

ט. בן נח חיב על הגזל, בין שגזל גוי בין שגזל ישראל.

חדשים אחריו. ונושאה בכתבה וקדושין. ואם לא חפץ בה, משלחה לנפשה. ואם מכר אותה - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ומכר לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה"; ואינה מכורה, ומחזיר הדמים. וכן אם כבש אותה אחר שנבעלה לשם שפחה - משישתמש בה, עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תתעמר בה", שלא ישתמש בה.

ז. לא רצת להתגיר, מגלגלין עמה כל שנים עשר חדש. לא רצת - מקבלת שבע מצוות שנצטוו בני נח, ומשלחה לנפשה; ויהי היא ככל הגרים התושבים. ואינו נושא אותה, שאסור לשא אשה שלא נתגירה.

ח. נתעברה מביאה ראשונה - הרי הולד גר, ואינו בנו לדבר מן הדברים, מפני שהוא מן הגויה; אלא שבית דין מטבילין אותו על דעתן. וקמר מביאה ראשונה של יפת תאר היתה, אבל אכשולם נולד מאחר הנשואין. נמצאת קמר אחות אכשולם מאמו, ומתרת להנשא לאמנון; וכן היא אומרת: "דבר נא אל המלך, כי לא ימנעני ממך".

ט. יפת תאר שלא רצת להניח עבודה זרה לאחר השנים עשר חדש, הורגין אותה. וכן עיר שהשלימה - אין כורתין להן ברית, עד שייכפרו בעבודה זרה, ויאבדו כל מקומותיה, ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נח; שכל גוי שלא קבל עליו מצוות שנצטוו בני נח - הורגין אותו, אם ישנו תחת ידינו.

י. משה רבנו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב", ולכל הרוצה להתגיר משאר האמות, שנאמר: "ככם כגור". אבל מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות. וכן צוה משה רבנו מפי הגבורה, לכף את כל באי העולם לקבל כל מצוות שנצטווה נח, וכל מי שלא קבל, יהרג. והמקבל אותן - הוא הנקרא 'גר תושב' בכל מקום; וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים. וכל המקבל עליו למול, ועברו עליו שנים עשר חדש ולא מל - הרי זה כמין שבאמות.

יא. כל המקבל שבע המצוות, ונזהר לעשותן - הרי זה מחסידי אמות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא; והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, והודיענו על ידי משה רבנו, שבני נח מקדם נצטוו בהן. אבל אם עשן מפני הכרע הדעת - אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אמות העולם אלא מחכמיהם.

יום שישי

הלכות מלכים ומלחמות פרק ט

א. על ששה דברים נצטוו אדם הראשון: על עבודה זרה, ועל ברפת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גלוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינין. אף על פי שכלן קבלה הן בדינו ממשנה רבנו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי התורה. וראה שעל אלו נצטוו. הוסיף לגמ' אבר מן החי, שנאמר: "אף בשר בנפשו דמו לא תאכלו"; נמצאו שבע מצוות. וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם. נצטוו יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית. ויצחק הפריש מעשר,

מצוין על קדוש השם. ולעולם אין עונשין מהן לא קטן, ולא חרש, ולא שוטה - לפי שאינן בני מצוות.

ג. בן נח שנתגבר, ומל וטבל, ואחר כך רצה לחזר מאחרי ה', ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקדם - אין שומעין לו; אלא יהיה כישׂראל לכל דבר, או יהרג. ואם היה קטן כשהטבילו אותו בית דין - יכול למחות בשעה שיגדיל, ויהיה גר תושב בלבד; וכיון שלא מחה בשעתו - שוב אינו ממחה, אלא הרי הוא גר צדק. לפיכך, אם בא לקטנה שהטבילוה בית דין - בסוף כתבתה, או קנס אוגס או מפתה, יהיה הכל תחת יד בית דין, עד שתגדיל ולא תמחה בגרות; שמא תטל, ותגדיל ותמחה, ונמצאת זו אוכלת בגיותה מעות שאין לה זכות בהן אלא בדיני ישראל.

ד. בן נח שברך את השם, או שעבד עבודה זרה, או שבא על אשת חברו, או שהרג חברו, ונתגבר - פטור. הרג בן ישראל, או שבא על אשת ישראל, ונתגבר - חייב; והורגין אותו על בן ישראל, וחונקין אותו על אשת ישראל שבעל - שהרי נשתנה דינו.

ה. כבר בארנו, שכל מיתת בני נח בסיף - אלא אם בעל אשת ישראל נערה מארשה, וסקל, ואם בעלה אחר שנכנסה לחפה קדם שתבעל, ויחנק.

ו. מפי הקבלה, שבני נח אסורין בהרבעת בהמה ובהרבעת אילן בלבד; ואין נהרגין עליהן. וגוי שהכה ישראל - אפלו חבל בו - אף על פי שהוא חייב מיתה, אינו נהרג.

ז. המילה - נצטוו בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר: "אתה וזרעך אחריך, לדורותם". יצא זרעו של ישמעאל, שנאמר: "כי ביצחק יקרא לך זרע". ויצא עשו, שהרי יצחק אמר ליצחק: "וימת לך את ברכת אברהם, לך ולזרעך" - מקלל, שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו השרה, והן המחזיקין במילה.

ח. אמרו חכמים, שבני קטורה, שהם זרעו של אברהם שבאו אחר ישמעאל ויצחק - חייבין במילה. והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בכני קטורה, יתחייבו הכל במילה בשמיני; ואין נהרגין עליה.

ט. גוי שעסק בתורה, חייב מיתה; לא יעסק אלא בשבע מצוות שלקח בלבד. וכן גוי ששבת - אפלו ביום מימות החול - אם עשה אותו לעצמו כמו שבת, חייב מיתה; ואין צריך לומר, אם עשה מועד לעצמו. פללו של דבר: אין מניחין אותם לחדש דבר, ולעשות מצוות לעצמן מדעתן, אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצוות, או יעמד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע. ואם עסק בתורה, או שבת, או חדש דבר - מכין אותו ועונשין אותו, ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה; אבל אינו נהרג.

י. בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה, כדי לקבל שכר - אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה. ואם הביא עולה, מקבלין ממנו. נתן צדקה, מקבלין ממנו; ויראה לי, שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא נזון

ואחד הגזול, או הגונב ממון, או גונב נפש, או הכובש שכר שקיר וכיוצא בו - אפלו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה - על הכל הוא חייב, והרי הוא בכלל גזול; מה שאין בן ישראל. וכן חייב על פחות משנה פרוטה. וכן נח שגזל פחות משנה פרוטה, ובא אחר וגזלה ממנו - שניהן נהרגין עליה.

יא. וכן חייב על אבר מן החי, ועל בשר מן החי בכל שהוא; שלא נתנו השעורין, אלא לישראל בלבד. ומתור הוא בדם מן החי.

יב. אחד האבר או הבשר, הפורש מן הבהמה או מן החיה; אבל העוף - יראה לי, שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו.

יג. השוחט את הבהמה - אפלו שחט בה שני הסימנין - כל זמן שהיא מפרקסת, אבר ובשר הפורשין ממנה אסורין לבני נח משום אבר מן החי.

יד. כל שאסור על ישראל משום אבר מן החי, אסור על בני נח. ויש שבני נח חייבין עליו, ולא ישראל: שבני נח - אחד בהמה וחיה, בין טהורה בין טמאה, חייבין עליה משום אבר מן החי ומשום בשר מן החי; ואבר ובשר הפורשין מן המפרקסת - אף על פי ששחט בה ישראל שני סימנין, הרי זה אסור לבני נח משום אבר מן החי.

טו. וכיצד הם מצוין על הדינין? חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות, ולהזהיר את העם; וכן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו, יהרג בסניף. כיצד? אחד העובד עבודה זרה, או שברך את השם, או ששפף דם, או שבעל אחת משש עריות שלקח, או שגזל אפלו פחות משנה פרוטה, או שאכל כל שהוא מאבר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו ונהרגו - הרי זה יהרג בסניף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה - שהרי שכם גזל, והם ראו, ונדעו, ולא דנהו. וכן נח נהרג בעד אחד, ובדון אחד, בלא התראה, ועל פי קרובין; אבל לא בעדות אשה, ולא תדון אשה להם.

שבת קודש

הלכות מלכים ומלחמות פרק י

א. בן נח ששגג באחת ממצוותיו, פטור מכלום; חוץ מרוצח בשגגה - שאם הרגו גואל הדם, אינו נהרג עליו; ואין לו עיר מקלט, אבל בתי דיניהם אין ממתין אותו. במה דברים אמורים? בשוגג באחת ממצוות ועבר בלא כוונה, כגון שבעל אשת חברו, ודמה שהיא אשתו או פנויה. אבל אם ידע שהיא אשת חברו, ולא ידע שהיא אסורה עליו אלא על לבו שדבר זה מתר לו, וכן אם הרג, והוא לא ידע שאסור להרג - הרי זה קרוב למזיד, ונהרג. ולא תחשב זו להם שגגה, מפני שהיה לו ללמד ולא למד.

ב. בן נח שאנסו אנס לעבר על אחת ממצוותיו, מתר לו לעבר; אפלו נאנס לעבד עבודה זרה - עובד, לפי שאינם

- דנין לו ואומרים לו: 'כף דיגיניו'. ויראה לי, שאין עושין כן לגר תושב, אלא לעולם דנין לו כדיניהם. וכן יראה לי. שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל, שהרי אנו מצוין להחיותם, שנאמר: "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה". וזה שאמרו חכמים: 'אין כופלין להם שלום' - בגוים, לא בגר תושב. אפלו הגוים - צווי חכמים לבקר חוליהם, ולקבר מתייהם עם מתי ישראל, ולפגס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום; הרי נאמר: "טוב ה' לכל, ורחמיו על כל מעשיו", ונאמר: "דרךיה דרכי נעם, וכל נתיבותיה שלום".

מישראל, ומצוה עליהם להחיותו. אבל הגוי שנתן צדקה - מקבלין ממנו, ונותנין אותה לעניי גוים.
יא. חיבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגוים התושבים, לדון להם על פי משפטים אלו, כדי שלא ישחת העולם. אם ראו בית דין שיעמידו שופטיהם מהם, מעמידין; ואם ראו שיעמידו להם מישראל, מעמידין.
יב. שני גוים שבאו לפניך לדון ביני ישראל, ורצו שניהם - דנין להם דין תורה. האחד רוצה, והאחר אינו רוצה - אין כופין אותו לדון אלא כדיניהם. הנה ישראל גוי - אם יש זכות לישראל כדיניהם - דנין לו כדיניהם ואומרים לו: 'כף דיגינס'; ואם יש זכות לישראל כדינינו

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - ה' מנחם-אב"י"א מנחם-אב ה'תשט"ו

וכבר בארנו את-זה כמה פעמים וקדמו ממנו דגמאות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפירק ח' מסנהדרין.

המצוה הל"ז — הצווי שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (שם כא, ב-ג). שכן מאחר שמנעם הכתוב מלהתטמא למת בלבד (ולא לשאר הטומאות), כדי לכבדם, והתיר להם להתטמא לקרובים, היה אפשר לחשב שזה תלוי ברצונם ושוו רשות בלבד: רוצה — יתטמא; אינו רוצה — אל יתטמא, לפיכך גזר עליהם גזרה וחזקם בחיוב, והוא אמרו יתעלה: "לה יטמא" (שם) כלומר לאחותו. ולשון ספרא (פרשת אמור שם): "לה יטמא — מצוה. לא רצה להתטמא, מטמאין אותו על כרחו. ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח ולא רצה להתטמא לה, ודחפוהו חכמים וטמאוהו על כרחו". וזו עצמה היא מצות אכל, כלומר: שכל-אדם מישראל חיב להתאבל על קרוביו, רצוני לומר ששה מתי מצוה (אב, אם, בן, בת, אח, ואחות). ומחמת חמיר חיוב זה פירש בכהן, שהוא מזהר על הטמאה, שיתטמא על-כל-פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו בדיני האבלות. וכבר נתבאר (זבחים ק.) שאבלות יום ראשון דאורייתא. ובפרוש אמרו במועד קטן (יד:): "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אי אבלות דמעקרא (מלפני-כן, על מי שמת קודם הרגל) הוּא — אתי (בא) עשה (של ושמחת בחגך)" דרביים (המוטל על כלל ישראל) ודחי עשה ד'יחיד" (האבלות — המוטלת על האבל

יום ראשון

מצות לא תעשה קצה.

מצות עשה לו.

המצוה הקצ"ה — האזהרה שהזהרנו מלהיות זולל וסובא (שקוע ולהוט) במאכל ומשתה בימי הנערות בתנאים האמורים בכך סורר (סר מדרכו) ומורה (ממרה פי אביו), והוא אמרו יתעלה: "לא תאכלו על-הדם" (ויקרא יט, כו) ובאור ענין זה שבן סורר ומורה מפלל מחיבי מיתת בית דין ומפרש בתורה (דברים כא, כא) שהוא בסקילה. וכבר בארנו בהקדמת מאמר (ספר) זה (סוף הכלל הי"ד) שכל-מה-שחיב בו הכתוב כרת או מיתת בית דין הרי הוא מצות לא-תעשה, חוץ מן-הפסח והמילה, כמו שבארנו (בהקדמה שלאחר הכלל הי"ד). וכיון שדן את זה הזולל והסובא בתנאים האמורים בסקילה ידענו שזה מעשה שמוזהרים עליו בהחלט, והרי נתבאר הענין, ונשאר לנו לחקור על האזהרה לפי הכלל שלנו: לא ענש הכתוב אלא-אם-כן הזהיר. ולשון גמרא סנהדרין (סג): "אזהרה לבן סורר ומורה מנין? תלמוד לומר: לא תאכלו על-הדם", כלומר: לא תאכל אכילה הגורמת לשפוף דם, והיא אכילת זה הזולל וסובא שחיב בו מיתה. ואם אכל אותה האכילה הרעה באותם הדרכים הבלתי טובים — הריהו עובר על לאו, ואף-על-פי שזה לאו שבכללות, כמו שבארנו בכלל התשיעי, אין בכך כלום. שפיון שהענין מפרש, לא נחש (נפקפק) לאזהרה אם היא מן-הדין או מן לאו שבכללות.

יום שלישי

מצות לא תעשה קסז.

המצוה הקס"ז — האזהרה שהזהר כהן גדול מלהמציא עם מת תחת תקרה אחת ואפלו מתי מצוה, כלומר: קרוביו, והוא אמרו: "ועל כל-נפש מת לא יבא" (ויקרא כא, יא) ואם נטמא, ואפלו לאביו ולאמו — לוקה.

יום רביעי

מצות לא תעשה קסו.

המצוה הקס"ו — האזהרה שהזהר כהן הדיוט מלהטמא לשאר מתים חוץ מן הקרובים המפרשים בפתוב, והוא אמרו יתעלה: "לנפש לא-יטמא בעמיו" (ויקרא כא, א). והעובר על לאו זה ונטמא לזולת חמשה [ששה] מתי מצוה — חייב מלקות. ולא זה אינו חל על הנשים; בא בקבלה (ספרא ריש פרשת אמור): "בני אהרן — ולא בנות אהרן".

יום חמישי

מצות לא תעשה קסו.

המצוה הקס"ו — האזהרה שהזהר כהן הדיוט מלהטמא לשאר מתים באיזה אופן שתהיה הטמאה, בין בנגיעה בין במשא (הרים חפץ שהמת מונח עליו בלי לגעת במת), והוא אמרו: "לאביו ולאמו לא יטמא" (ויקרא כא, יא). ואולי תחשוב שזה והקודם (לא תעשה קסז) ענין אחד הוא, ושזה שאמר "לאביו ולאמו לא יטמא" באור הוא — אין הדבר כן, אלא הם שני לאוין: לא יבוא ולא יטמא. והשוין ספרא (פרשת אמור שם): "חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא" וכן חייבו בכהן הדיוט בדין גזרה שוה, אמרו: "כשם שכהן גדול שנאסרה עליו נפש מת חייב בשני לאוין: לא יבוא ולא יטמא, כך גם כהן הדיוט, בין שנאסר עליו להטמא בנפש מת חייב בלא יבוא". אכל לא מנינו אותו (כשתי מצוות גם בכהן הדיוט) מהטעם שבארנו בפלל השני (והוא: כיון שאינו בא במפורש), אלא מנינו שני לאוין אלו (בכהן גדול) מכיון שהם שני פסוקים: לא יבוא ולא יטמא; וענין "לא יבוא" אינו ענין "לא יטמא", כמו שבארו מקבלי הפרוש (חז"ל) ואמרו: חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא.

יום שישי

מצות עשה קעג. מצות לא תעשה שסב.

שסד. שסג. שסה.

המצוה הקע"ג — הציווי שנצטוינו למנות עלינו מלך מישראל שיקבץ את כל-אמנתנו [יאחד את דברתנו (ידבר דבר אחד בשם כולם)]. וינהיג את כלנו, והוא אמרו יתעלה: "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו) וכבר הזכרנו מקדם (מצות עשה כ) את-דבריהם בספרי (דברים יז, טו) "שלא מצות נצטו ישראל בשעת כניסתם לארץ: למנות להם מלך, ולבנות בית-הבחינה, ולהכרית זרעו

בלבד). הנה נתבאר (מכר שנקרא "עשה"), שחייב האבלות דאורייתא ושהיא מצות עשה, אף דוקא ביום ראשון בלבד: אבל שאר השבעה — מדרבנן, ושפלו הפהן ינהג אבלות ביום ראשון ויתטמא לקרוביו; והבן זה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו (אבלות וטומאה) במסכת משקין (מועד קטן יט ואילך) ובכמה מקומות בכרכות (יח). וכתבות (ה): וביבמות (כב: ועוד) ועבודה זרה (יג). ובספרא בפרשת "אמר אל הפהנים". וחייב זה שאנו מחייבים את-הפהן להטמא לקרובים אינו חובה לנשים — לפי שמי שהזהר שלא יטמא לזולת הקרובים, הוא שנצטוה להטמא לקרובים; אבל הפהנת כיון שלא הזהרה על טמאת מת, כמו שאבאר במקומו (לא תעשה קסו), כך אין עליה צווי ולא חייב להטמא. אמנם חייבת היא באבלות, אבל הטמאה תלויה ברצונה. והבן זה.

יום שני

מצות לא תעשה קסח.

המצוה הקס"ח — האזהרה שהזהר כהן גדול מלהטמא למת מן המתים באיזה אופן שתהיה הטמאה, בין בנגיעה בין במשא (הרים חפץ שהמת מונח עליו בלי לגעת במת), והוא אמרו: "לאביו ולאמו לא יטמא" (ויקרא כא, יא). ואולי תחשוב שזה והקודם (לא תעשה קסז) ענין אחד הוא, ושזה שאמר "לאביו ולאמו לא יטמא" באור הוא — אין הדבר כן, אלא הם שני לאוין: לא יבוא ולא יטמא. והשוין ספרא (פרשת אמור שם): "חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא" וכן חייבו בכהן הדיוט בדין גזרה שוה, אמרו: "כשם שכהן גדול שנאסרה עליו נפש מת חייב בשני לאוין: לא יבוא ולא יטמא, כך גם כהן הדיוט, בין שנאסר עליו להטמא בנפש מת חייב בלא יבוא". אכל לא מנינו אותו (כשתי מצוות גם בכהן הדיוט) מהטעם שבארנו בפלל השני (והוא: כיון שאינו בא במפורש), אלא מנינו שני לאוין אלו (בכהן גדול) מכיון שהם שני פסוקים: לא יבוא ולא יטמא; וענין "לא יבוא" אינו ענין "לא יטמא", כמו שבארו מקבלי הפרוש (חז"ל) ואמרו: חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא.

המצוה השס"ד — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות נשים, והוא אמרו יתעלה: "ולא ירבה-לו נשים" (שם, יז). והגבול לכך, שלא יוסיף על שמנה עשרה נשים בכתבה וקדושינ. וכבר נתבארו גם דיני מצוה זו בפירוש ב' מסנהדרין (כא.); וכל-זמן שמוסיף עליהן — לוקה.

המצוה השס"ג — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות סוסים, והוא אמרו יתעלה: "לא-ירבה-לו סוסים" (שם, טז). והגבול לכך, שלא יהיו לו סוסים (פנויים) שרצים לפניו, ואפלו סוס אחד לא יהיה אצלו, זולת הבהמה שהוא רוכב עליה בלבד, או סוסים שיהיו בארות שהם מוכנים אצלו למלחמה שירכבו עליהם הצבא; אבל לעצמו — רק בהמה אחת בלבד. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפירוש ב' מסנהדרין (כא.).

המצוה השס"ה — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות ממון מיוחד לעצמו, והוא אמרו יתעלה: "וכסף וזהב לא ירבה-לו מאד" (שם). והגבול לכך הוא, שלא יהיה לו למעלה מכדי להוציא הוצאות על מרפכתו ועבדיו המיוחדים לו. אבל לקבץ ממון שיהא לצרכי כל-ישראל — הרי זה מתר. וכבר באר ה' יתעלה בפתוב טעם שלש מצוות אלו, פלומר: "לא-ירבה-לו סוסים (כדי שלא ישיב העם מצרימה)" ו"לא ירבה-לו נשים (כדי שלא יסור לבבו)", וכסף וזהב לא ירבה-לו מאד". ולפי שנודע טעמן הגיעו בקהן לידי בטול במפרסם מענין שלמה (המלך) עליו השלום, על אף גדל מעלתו במדע ובחכמה ושהוא ידידיה (שהתיר לעצמו באמרו "לא אסור" "לא אסור" — ונכשל). אמרו (סנהדרין כא.): שיש בזה הערה לבני אדם, שאלו ידעו טעמי כל-המצוות היו מוצאים להם דרך לבטולן שהרי אפלו זה השלם הגדול (שלמה המלך) טעה בזה וחשב שלא יהא מעשה זה סבה לעברה בשום פנים, כל-שפן ההמון בדעתם החלושה, שהיו באים לידי זלזול בקהן ויאמרו: לא אסר דבר זה ולא צוה על דבר זה אלא בגלל כך וכך — אנו נזהר בדבר שבעבורו נתנה מצוה זו ולא נקפיד על המצוה עצמה, וכך היו באים לידי הפסד הדת. לפיכך הסתיר ה' יתעלה טעמיהן; אבל אין מהן גם אחת

של צמלק". עוד אמרו בספרי (דברים יז, טו): "שום תשים עליך מלך — מצות עשה". ובא הפרוש, שזה שנאמר "שום תשים עליך מלך" — תהא אימתו עליך ושיהיה בלבנו בתכלית הכבוד והגדלה והרוממות שאין למעלה ממנה, עד שתהיה מעלתו אצלנו גדולה ממעלת נביא מבין הנביאים שבדורו. ובפרוש אמרו (הוריות יג.): "מלך קודם לנביא". וכשמצוה המלך הנה איזה צווי שלא יהיה סותר מצוה מן התורה — חובה לקיים את-פקדתו; והעובר על פקדתו ואינו מקימה, רשות יש למלך להרגו בסוף, כמו שקבלו אבותינו על עצמם ואמרו: "כל-איש אשר ימרה את-פיו וגו' יומת" (יהושע א, יח). וכל-מורד במלכות — יהיה מי שיהיה — דמו מתר למלך הממנה על פי התורה. וכבר נתבארו כל-דיני מצוה זו בפירוש ב' מסנהדרין (ט): ובריש פרותות (ה): ופרק ז' מסוטה (מא:).

המצוה השס"ב — האזהרה שהזהרנו מלהעמיד עלינו מלך, איש שאינו מזרע ישראל, אף-על-פי שהוא גר צדק, והוא אמרו יתעלה: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא-אחיד הוא" (דברים יז, טו). ולשון ספרי (פרשת שופטים שם): "לא תוכל לתת עליך איש נכרי — זו מצות לא-תעשה". וכן שאר הפנויים אסור שנמנה עלינו בשום דבר מן הדברים — לא מנוי תורה (דיין, ראש ישיבה וכדומה) ולא מנוי מלכות — אדם שהוא מקהל גרים עד שתהא אמו מישראל. שהרי אמר יתעלה: "שום תשים עליך מלך מקרב אחיך" (שם), אמרו (יבמות מה:): "כל-משומות שאתה משים עליך לא יהיו אלא מקרב אחיך". אבל המלכות בלבד, כבר ידעתי מפסוקי ספרי הנבואה (נ"ך) שזכה בה דוד. ובפרוש אמרו (יומא עב:): "כתר מלכות זכה בו דוד", וכן זרעו אחריו עד סוף כל-הדורות. אין מלך למי שמאמין בתורת משה רבנו אלא מזרע דוד, מזרע שלמה דוקא; וכל שהוא מזולת הזרע הנכבד הנה לענין מלכות — "נכרי" קרינא ביה. וזה ברור ואין בו ספק. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות ביבמות (יח. ואילך) וסנהדרין (מה: וסוטה מא:). ונדה (מט:).

והכרתתם, כי מצוה זו אינה קשורה בזמן ולא במקום מיוחד כמו המצוות המיוחדות למדבר או למצרים, אלא היא קשורה במי שמצוים עליו, וכל-עוד יהיה בנמצא (אפילו אילו היו קיימים היום) מקיימים בו אותו הצווי. ובכלל ראוי לה להבין ולהתבונן בהבדל בין המצוה ובין הדבר שנצטווה עליו. כי יש שהמצוה נוהגת לדורות, אלא שהדבר שנצטווה עליו כבר נעדר בדור מן-הדורות; אף לא בהעדר הדבר שנצטווה עליו תהפך המצוה לאינה נוהגת לדורות אבל תהיה אינה נוהגת לדורות אם היה הדבר להפך והוא: שיהא דבר מסוים מצוי במצב מסוים, והיה חיב לעשות בו מעשה אחד, או דין אחד ובזמן מסוים — והיום אינו חובה, אף-על-פי שאותו הדבר מצוי באותו המצב, כגון: לוי זקן שהיה פסול במדבר והוא כשר אצלנו היום. כמו שנתבאר במקומו (חולין כד.). והבן כלל זה ודעהו.

המצוה המ"ט — האזהרה שהזהרנו שלא להחיות אדם משבעה עממין, כדי שלא יקלקלו את בני-אדם ויטעו בעבודה זרה, והוא אמרו ותעלה: "לא תחיה כל-נשמה" (שם כ, טז). ותהיה הריגתם מצות עשה, כמו שבארנו במצוה קפו. והעובר ואינו הורג מהם — את-שאפשר לו להרגו — הרי זה עבר על מצוות לא-תעשה.

המצוה הקפ"ח — הצווי שנצטוינו להכרית זרע עמלק בלבד מפל-שאר זרע עשו, זכרים ונקבות, קטן וגדול, והוא אמרו ותעלה: "תמחה את-זכר עמלק" (שמות יז, יד) וכבר הזכרנו מקדם (מצות עשה כ, וקע"ג) אמרם (סנהדרין כ): "שלא מצות נצטווי ישראל בשעת כניסתם לארץ: למנות להם מלך, ולכנות להם בית-הביתרה, ולהכרית זרעו של עמלק". וגם מלחמת עמלק היא מלחמת מצוה. וכבר נתבארו דיניה בפירק ח' מסוטה (מד:).

המצוה הקפ"ט — הצווי שנצטוינו לזכור את אשר-עשה לנו עמלק, שקדם אותנו ברע, שנאמר את-זה בכל-זמן וזמן וינעורר את-הנפשות בדברים להלחם בו, שנקרא את בני-האדם לשנאו, כדי שלא ישכח הדבר ולא תחלש שנאתו

שאינן לה טעם וסבה, אלא שרוב אותם הסבות והטעמים לא ישיגום דעות ההמון ולא יבינום. וכלם הם כמו שהעיד הנביא: "פקודי ה' ישרים משמחי-לב" (תהלים יט, ט).

שבת קודש

מצות עשה קפו. מצות לא תעשה מט.

מצות עשה קפח. קפט. מצות לא תעשה נט.

המצוה הקפ"ז — הצווי שנצטוינו להרג שבעה עממין ("החתי, האמורי, הכנעני, הפריזי, החיוי, היבוסני, הגרגשי") ולאבדם, פיון שהם היו עקר עבודה זרה ויסודה הראשון. והוא אמרו ותעלה: "כי-התרום תתרימם" (דברים כ, יז). ובאר לנו בכתובים רבים, שטעם הדבר: כדי שלא נלמד מכפירתם. ורבים הכתובים המזרזים ומחזקים להרגם, ומלחמתם מלחמת מצוה. ואולי יחשוב מישהו שזו מצוה שאינה נוהגת לדורות, פיון ששבעה עממין כבר אבדו; אף זאת לא יחשוב אלא מי שלא הבין ענין נוהג לדורות ואינו נוהג לדורות, והוא: שענין שנסתים עם השגת מטרות, בלי שיהא אותו הדבר קשור בזמן מסוים — אין אומרים עליו "אינו נוהג לדורות", לפי שהוא נוהג בכל-דור שבו נמצאת אפשרות לאותו הדבר. הלא תראה, אם יאבד ה' את-זרע עמלק בכללותו וישמידנו עד סופו — כמו שיהיה במהרה בימינו, כמו שהבטיח ותעלה: "כי-מחה אמתה את-זכר עמלק וגו'" (שמות יז, יד) — האם נאמר אז שזה שנאמר "תמחה את-זכר עמלק" (דברים כה, יט) אינו נוהג לדורות? ! כן אין לומר, אלא הוא נוהג בכל-דור ודור. וכל-עוד ימצא זרע עמלק מצוה להכריתו. וכך הריגת שבעה עממין ולאבדם הוא צווי שנצטוינו בו — והיא מלחמת מצוה. ואנחנו מצוים לשרשם (לעקרם מהשורש) ולרדפם בכל-דור ודור עד שישמדו, עד האחרון, וכך עשינו, עד שנשלמה השמדתם על-ידי דוד, ונתפזרה השארית ונטמעה בין האמות עד שלא נשאר בהם שרש. אולם על-ידי זה שכבר פלו, לא תהיה המצוה שנצטוינו להרגם מצוה שאינה נוהגת לדורות, כשם שלא נאמר במלחמת עמלק שאינה נוהגת לדורות, אפלו אחר השמדתם

עֲמֶלֶק לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל-א טו, ב).

הַמְצֻוָּה הַנ"ט — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְהָרָנוּ מִלְשִׁכּוּחַ
 אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמֶלֶק, וְאֲשֶׁר קִדְמוֹנוּ בְרַע.
 וּכְבָר בְּאַרְנוּ בְּמֻצָּוָה קפ"ט מִמְצֻוֹת עָשָׂה שְׁזִכִּירַת
 מֵה שֶׁעָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמֶלֶק וְחִדּוּשׁ הָאֵיבָה לוֹ —
 הִיא מְצֻוֹת עָשָׂה. וְכֵן מְזַהְרִים אָנוּ מִלְהַשְׁלִיף דְּבָר
 זֶה מִלְּבָנוּ וּמִלְשִׁכְחוֹ — וְהִיא מְצֻוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה,
 וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִשְׁכַּח" (דברים כה, יט),
 וּבְסִפְרֵי (סוף פרשת תצא שם): "זְכוֹר" — בְּפֶה;
 "לֹא תִשְׁכַּח" — בְּלִב, כְּלוֹמֵר: אַל תִּשְׁלִיף אֵיבַתוֹ
 וְאֵל תִּסְיַנְנָה מִלְּבָבָהּ.

וְלֹא תִמְעַט בְּנִפְשׁוֹת בְּמִשְׁפַּח הַזְּמַן; וְזֶה אָמְרוּ
 יִתְעַלֶּה: "זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק" (דברים
 כה, יז). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (סוף פרשת כי תצא): "זְכוֹר
 אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק — בְּפֶה, לֹא תִשְׁכַּח —
 בְּלִב". כְּלוֹמֵר: אָמְרוּ דְּבָרִים בְּפִיךָ שֶׁיִּבְיִאוּ בְּנֵי
 אָדָם לְךָ, שֶׁלֹּא תִסּוּר שִׁנְאָתוֹ מִן-הַלֵּב. וְלִשׁוֹן
 סִפְרֵי (ריש פרשת בחוקותי): "זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה
 לְךָ עֲמֶלֶק, יְכוּל בְּלִבְךָ? כִּשְׁהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא
 תִשְׁכַּח, הֲרִי שְׁכַחַת הַלֵּב אֲמוּנָה; הֵא מָה אָנִי
 מְקִיִּם זְכוֹר? — שְׁתֵּהא שׁוֹנָה (אוֹמֵר) בְּפִיךָ". הֲלֹא
 תִרְאֶה, אֵיךְ עָשָׂה שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא, כִּשְׁבָא לְקַיִם
 מְצֻוָּה זֶה: שֶׁהוּא זָכַר תְּחִלָּה, וְאַחֲרֵי-כֵן צִוָּה
 לְהִרְגֵם, וְהוּא אָמְרוּ: "פְּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה

פרק ד משנה ו

רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה, גופו מחולל על הבריות.

נקודות משיחות קודש

לכן, כאשר יהודי משתדל שהתורה תהיה מכובדת בעיני כולם, גם בעיני הבריות (אומות העולם), הבריות מכבדות "את גופו".

(שיחות קודש תשל"ח - מוצ"ש פרשת קורח)

דברי המשנה צריכים עיון: אצל יהודי הנשמה היא העיקר והגוף רק טפל אליה⁶. לפי זה, כאשר המשנה עוסקת בכבוד האדם ("מכובד על הבריות"), היה עליה להדגיש את הנשמה ולא את הגוף?!

זאת ועוד: הביטוי "בריות" מתאים למי שאין להם שום מעלה (לא מצד שכלם ולא מצד מידותיהם) והם בבחינת "בריות בעלמא"⁷, דהיינו שמעלתם היחידה היא שנבראו על-ידי הקב"ה. נשאלת אפוא השאלה - מהו השבח להיות מכובד על-ידי "בריות" נחותות שכאלה?

ההסבר הוא: כבוד התורה (שהיא חכמתו של הקב"ה) הוא דבר המתחייב בפשטות (גם ללא הנמקות והבטחות). אולם לעיתים עשויה השמירה על כבוד התורה להיות כרוכה בקשיים שמציבים חיי הגוף. שכן, בהיות בני ישראל נתונים בגלות כ"כבשה אחת בין שבעים זאבים"⁸, יתכן שהקפדה יתרה על ענינים הקשורים לכבוד התורה תסב להם קשיים בפרנסה וכיוצא בזה.

אומרת לנו המשנה: כאשר יהודי מכבד את התורה, אזי אפילו ה"בריות" הנחותות ביותר לא זו בלבד שלא יפריעו לו בעניני הגוף הגשמיים, אלא הן אף יסייעו לו בעניני הגוף. ואמנם כך גם רואים בפועל, שכאשר יהודי עומד בתוקף על עקרונותיו בכל הקשור לעניני יהדות - סביבתו רוחשת לו כבוד והערכה ומתקיים בו "כל המכבד את התורה - 1910 מכובד על הבריות".

(תורת מנחם - התוועדות תשד"מ, כרך ג, עמ' 1820)

המפרשים¹ ביארו שהכוונה לכבד את 190 התורה ולומדיו. ואולם מכיון שכיבוד ספר-תורה הוא הלכה בשולחן-ערוך² ומסכת אבות באה ללמדנו ענינים שהם "מילי דחסידותא"³, מוכרחים, לכאורה, לפרש את המשנה באופן אחר.

עוד יש לדייק בדברי המשנה - "1910 מכובד" - מהו הדגש על "גופו" דוקא?

להבנת הדברים יש להתבונן בהנהגתו של רבי יוסי עצמו: מסופר במדרש⁴ על "מטרונה" (גבירה מבית המלוכה) שנהגה להציג לרבי יוסי שאלות שונות (כגון, מה הם מעשי הקב"ה לאחר שסיים לברוא את העולם?) ורבי יוסי היה משיב לה על שאלותיה. למרות שיכול היה להמנע מלהשיב לה - ובפרט שהשאלות לא נגעו כלל לאותן מצוות שהיא מחוייבת בהן - עם כל זאת השתדל רבי יוסי לענות על כל שאלותיה, וזאת כדי להעלות את כבוד התורה אף בעיניה של אותה "מטרונה".

לפי זה יש לומר כי באומרו "כבוד התורה" נתכוון רבי יוסי להסברת התורה באופן כזה שיעלה את קרנה וכבודה בעיני הבריות.

זאת אפוא מלמדנו רבי יוסי כי על-פי מידת חסידות יש לכבד את התורה גם במקום שאינו מחוייב מצד הדין וכמו במקרה הנ"ל: אשה נוכריה שואלת שאלות על התורה ואין כל חיוב לענות עליהן - אף-על-פי-כן טרח רבי יוסי להשיב עליהן, בכדי שגם אומות העולם ("הבריות") יכבדו את התורה.

זו גם הסיבה שרבי יוסי נקט הלשון "1910 מכובד", שכן לגויים יש שייכות אך ורק לגופו של היהודי (כנאמר בתניא⁵: "הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"), אך בכל הנוגע לנשמת היהודי - אין לגויים כל קשר ושייכות.

(1) רש"י ורע"ב. (2) אורח-חיים סימן קמו, יורה-דעה סימן רמד. (3) בבא קמא ל, א. (4) לדוגמה ראה בראשית-רבה ד, ו. שם יז, ז. ועוד. (5) פרק מט. (6) ראה תניא פרק לב. (7) תניא שם. (8) מדרש תנחומא תולדות ה.

פרק ד הלכה א

אֲבָן הֵיְתֵהּ בְּקִדְשׁ הַקִּדְשִׁים בְּמַעְרְבוֹ, וְעֲלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מְנַח, וּלְפָנָיו צִנְצָנֹת הַמָּזוֹן וּמִטָּה אַחֲרָיו. וּבָעֵת שֶׁבָנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, וַיִּדַע שְׁסוּפוֹ לְחָרֵב, בָּנָה מְקוֹם לְגָזוּ בּוֹ הָאָרוֹן לְמִטָּה, בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וְעַקְלָקְלוֹת; וַיֹּאשִׁיחֵהוּ הַמֶּלֶךְ צְוֶה, וַנִּגְזַר אוֹתָן בְּמְקוֹם שֶׁבָנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְלוֹיִם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַח': תָּנוּ אֶת אָרוֹן הַקִּדְשׁ בְּבַיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אִין לָכֶם מִשָּׂא בַּבַּתָּף. עֲתָה עֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגו'. וַנִּגְזַר עִמּוֹ מִטָּה אַחֲרָיו וְצִנְצָנֹת הַמָּזוֹן וְשִׁמְן הַמִּשְׁחָה; וְכָל אֵלוֹ לֹא חֲזְרוּ בְּבַיִת שְׁנִי. וְאֵף אוֹרִים וְתַמִּים שֶׁהָיוּ בְּבַיִת שְׁנִי - לֹא הָיוּ מְשִׁיבֵין פְּרוּחַ הַקִּדְשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלוֹן בְּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד עַמֵּד בְּהֵן לְאוֹרִים וְ[ל]תַּמִּים"; וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂיִן אוֹתָן אֶלָּא בְּדִי לְהַשְׁלִים בְּהֵן שְׁמוֹנָה בְּגָדִים לְבַתָּן גְּדוֹל, בְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה מְחַסֵּר בְּגָדִים.

נקודות משיחות קודש

מביא הרמב"ם את כל האריכות לגבי גניזת הארון, שלפי זה יובן שאף בבית שני לא היה חסר בבניין הבית.

באור העניין: מלכתחילה נקבע בבנין הבית שלארון יהיו שני מקומות בבית המקדש: (א) מקום גלוי, על אבן השתיה. (ב) מקום לגונוזו "למטה" מקדש הקדשים - ואף מקום זה הוא לכתחילה חלק ממבנה הבית. וזהו פירוש דברי הרמב"ם "ובעת שבנה שלמה ... וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום": לא ששלמה בנה את המקום מדעת עצמו ח"ו, אלא שבעת בניינו היה צריך לדעת שיחרב ונצטווה וכנה בו את מקום הגניזה. ממילא הוא קידשו בתור מקום לארון, וממילא הוא חלק מקדש הקדשים.

גניזת הארון לא היתה בזמן החורבן, אלא בשעה שבית המקדש לא היה בסכנה כלל - כידוע תוקף ישראל בזמן יאשיהו. יתירה מזו: ההכנסה היתה מעין הכנסת הארון לקדש הקדשים על-ידי שלמה. לכן מדייק הכתוב "תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה וגו'", שאין זו פעולה של סילוק ונטילת הארון ממקומו, אלא אדרבא זהו עניין של נתינה בבית.

על-פי זה יתווסף עומק בהקישור בין ג' בתי המקדש: אין זה שישנם ג' בתי מקדש נפרדים, אלא בעיקר הם בית אחד. כבר בבניינו של הבית הראשון נקבע עניין שהוא לשעתו ולעתיד לבא. מקום הארון הוא ה"עצם" של בית המקדש, שבו לא שייך שום חורבן והפסד, וממנו נבנה המקדש השני והשלישי.

(לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ב לפר' תרומה)

בנוגע לדברי הרמב"ם על גניזת ארון הברית צריך להבין: למאי נפקא מינה להלכה כל אריכות וסיפור הדברים, היכן ועל-ידי מי נגזר הארון? והרי דברי הרמב"ם בספרו יד החזקה רק לענינים הנוגעים להלכה אמורים. יתירה מזו: עניין זה (איך והיכן נגזר הארון) "במחלוקת שנוי" (יומא נג, ע"ב), ואם כן לשם מה מכריע הרמב"ם כדברי האחד מאחר שלכאורה אין עניין זה נוגע לדינא?

גם צריך להבין: מפשטות לשון הרמב"ם משמע ששלמה בנה את ה"מקום" בבית המקדש מדעת עצמו (לפי "שידע שסופו ליחרב"). ותמוה: הרי כל חלקי ופרטי הבית ניבנו על-פי ציווי ד' - "הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל" - ואם כן איך בנה שלמה "מקום" בבית המקדש מדעת עצמו?

יש להקדים דיוק בדברי הרמב"ם: הרי הרמב"ם מפרט בפרקים ב' וג' של הל' בית הבחירה את צורת כלי המקדש, ואילו בפרק ד' את צורת הבית. לפי זה צריך באור: הרי הארון שייך לכאורה לכלי המקדש, ומדוע עניין גניזת הארון מופיע בפרק העוסק בצורת הבית? מזה משמע שהארון העומד בקדש הקדשים הוא (לדעת הרמב"ם) פרט בצורת הבית, והוא אינו רק כלי שמצוי בקדש הקדשים, אלא הוא חלק מבנין קדש הקדשים עצמו. זאת כיוון שהארון עושה את בית המקדש לבית לד', כמו שנאמר "ונועדתי לך שם".

אלא שעל פי זה מתעוררת תמיהה גדולה: בבית שני, בו לא היה הארון במקומו, לא היה קדש הקדשים בשלימותו שהרי היה חסר אחד הדברים שהם "עיקר בנין הבית"?! כדי להסיר תמיהה זו

ג הנהגת בית הכסא סעיפים זיא:

רגלים הרבה על רגליו - מתר לו לסייע בביצים מלמטה להגביהו. ואם נפלו על רגליו - צריך לשפשפם בידי מיד, ולא ילך כך בין הבריות. אבל לא יאחז באמה להגביהו, שכל האוחז באמה כאלו מביא מבול לעולם, פן יתחמם ויוציא זרע לבטלה. אם לא שאוחז מעטרה ולמטה לצד הארץ, ששם אינו מביא לידי חמום, או שאוחז במטלית עבה שאינה מתממת.

ומי שהוא נשוי, ואשתו עמו בעיר והיא טהורה - מן הדין מתר לו לאחוז גם מעטרה ולמעלה, כי מאחר שיש לו "פת בסלו" - אינו בא לידי הרהור וחמום. אך מדת חסידות להחמיר. וגם מן הדין לא התירו לנשוי לאחוז אלא להשתין, כדי שלא יפלו ניצוצות על רגליו, אבל לא להתחכף, אם לא במטלית עבה שאינה מתממת כלל:

יא המשהה את נקביו בין גדולים בין קטנים - עובר מדברי סופרים משום "אל תשקצו את נפשתיכם". אך לא העמידו חכמים דבריהם במקום כבוד הבריות, כגון עד שימצא מקום צנוע, וכן במקום הפסק בתפלה, ואפלו בברכות קריאת שמע, כמו שיתבאר בהלכות קריאת שמע והפלה.

ויש אומרים שבקטנים אין בהם משום "בל תשקצו", אלא שאסרו משום סכנה, וגם שלא יהא עקר.

וכל שיכול להעמיד עצמו עד כדי שעור הלוחץ פרסה - אין בו משום "בל תשקצו" ולא משום סכנה, בין בקטנים בין בגדולים, לדברי הכל.

ויש אומרים שאפלו אינו יכול להעמיד עצמו פחות הרבה מכשעור הלוחץ פרסה - אין בו משום "בל תשקצו", כל זמן שאינו נצרך ומתאנה הרבה (בענין שאלו לא היה כח הדוחה גובר מאליו על כח המחזיק, ועושה צרכיו בלי שום סיוע דחק שיחדק האדם עצמו כלל אפלו מעט מזער. אבל אם כח הדוחה לא היה גובר כל כך על כח המחזיק בלי סיוע דחק שיחדק האדם עצמו מעט, נמצא כשמעמיד על עצמו ומזנע מלדחק - אינו נקרא משהה נקביו, כי אינו אלא "שב ואל תעשה", ואין בו משום "בל תשקצו"):

ד דיני נטילת ידיים ובו ב סעיפים:

בכל דבר שמנקה. ולפיכך, גם פשוטל במים - לא יברך. אבל לתפלת מנחה או ערבית - צריך לחזור אחר מים עד מיל כמו לתפלת השחר, לסבא זו. ולסבא זו - צריך לברך גם כן "על נטילת ידיים" למנחה או לערבית, אם אין ידיו נקיות וצריך לטל.

אבל אין המנהג כן עכשו בכל ישראל, אלא אין מברכין "על נטילת ידיים" רק בשחר לבד, כי כך היתה תקנת חכמים לטל ידיו במים בכל שחר לבד, ולא בשביל נקיין בפנים לתפלה, אלא מהשעם המפרש בזהר (פרשת וישב) ומזכיר גם כן בגמרא: כדי להעביר רוח הטמאה השורה על הידים, מפני הסתלקות קדשת הנשמה בלידה מגוף האדם פשוטו, ולהתקדש בקדשתו של מקום ברוח-הוא, על ידי זריקת מים טהורים מן הפלי, ככתבן

ז וכל זה במקום מגלה, אבל במקום שיש בו מחצות, ואפלו אין שם רק מחצה אחת במערב - יושב בצד המחצה בסמוך לה ונפנה ואחוריו למערב כלפי המחצה. ואם היא במזרח - יושב בצדה ואחוריו למזרח. ועל כן אין להקפיד כלל בבתי כסאות הבנויים בבתיים או בתצרות, ואפלו אין מחצה אחרת חוץ לבית הכסא רק כהל בית הכסא עצמו - נדון משום מחצה.

ויש אומרים שאין שום מחצה מועלת לזה. וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה במקום שאפשר, שלא לבנות בית הכסא תחלה לפנות שם למערב או למזרח, אלא לצפון.

וכל זה לפנות, אבל להטיל מים - מתר בכל ענין, אפלו למערב ומזרח במקום מגלה:

ח לא ישב ויפנה במהרה ובחזק, לפי שנתחם הנקב בדחקה ונתקין שני הפרכשפתא ויוצאת. וכן מטעם זה לא יאנס לדחק את עצמו יותר מדי.

וכן כשמקנח - לא יקנח בתחיתת חרס שאינה חלקה וכיוצא בזה, פן ינתק או ינקב הפרכשפתא. ומטעם זה התירו לטלטל בשבת צורות, שהם אבנים דקים וחלקים, לקנח בהם, אף-על-פי שהם מקצים, גם אם יש לפניו תחיתת חרס שאינה מקצה. והתירו להקניס לבית הכסא אבנים דקים הרבה עד כמלא הדי, לקנח בהן בזה אחר זה עד שיצא האחרון נקי, ושוב אסור לקנח בהם יותר בשבת. וכן בחל אין צריך לקנח יותר, כי זהו סימן שאין עוד ממשות זואה בפי הטבעת, במקום שיכולה להיות נראית כשהוא יושב, מאחר שהוא מקנח עצמו גם כן בעודו יושב, והקניס יצא נקי. אך מדת חסידות לרחץ פי הטבעת במים:

ט ומי שאינו אסטניס ומקנח באצבעותיו ממש - לא יקנח ביד ימין אלא בשמאל, מפני שבאצבעות ימין קושר תפלין על שמאלו. וטוב לזהר מלקנח באצבע אמצעית, מפני שכורף עליה הרצועה. ואטר שמניח תפלין על ימין וקושרן עליה בשמאל של כל אדם - יקנח בימין של כל אדם. וכל זה לקנח, אבל לשפשף ניצוצות של מי רגלים - מתר גם בימין. וכן להרג כנה:

י המטיל מים מעמד ואם לא יגביה האמה יפלו ניצוצות מי

א תקנו חכמים לטל ידיו במים בכל שחר, ולברך "על נטילת ידיים". והטעם, יש מפרשים משום קריאת שמע ותפלה של שחרית, לפי שהידיים עסקניות הן, ומן הסתם משמשו בשנה במקומות המטנפים שבגופו כמו שיתבאר. וסמך לנטילה זו, שגאמר: "ארמח בנקיון כפי ואסבכה את מזבחה ה", לשמע בקול תודה וגו'". ואף ששואין לו מים יכול לנקות ידיו בכל דבר שמנקה, שהרי לא נאמר "ארמח במים" אלא "בנקיון", וכמו שיתבאר בסימן צב - מכל מקום מצוה לחזור אחר מים עד מיל. ואפלו הולך בדרך - יחזור לאחוריו עד מיל, כמו שיתבאר שם. ומברכים על מצוה זו, כדרך שמברכין על כל מצות של דבריהם. אבל לתלמוד תורה ולהזכרת השם בשאר ברכות, חוץ מקריאת שמע ותפלה - אין צריך לחזור אחר מים, אלא די לנקות ידיו

יטמאם בידיו. וכן יזהר מאד בשעת נטילת ידיו מהפלי, שלא יגע במים תוך הפלי ויטמאם, כי אין המים מטהרים הידים אלא בשפיכה. וכל שכן שצריך לזהר מאד, שלא לגע קדם נטילה בשום מאכל או משקה, שלא לטמאם. וצריך להזהר הנשים על זה ביותר, כי רב תקון המאכלים הוא על ידן.

אבל לנגיעת הנכרים - אין לחוש, כי רוח טמאה זו אינה מתאווה לשרות אלא בכלי של קדש, במקום קדשה שנסתלקה משם, שהם גופות ישראל, כשהם ישנים ונשמתם הקדושה מסתלקת מגופם, ואזי רוח הטמאה שורה על גופם, וכשהנשמה חוזרת לגוף - מסתלקת רוח הטמאה מכל הגוף, ונשארת על הידים בלבד.

ומטעם זה נהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחנוף, לפי שגמר ועקר כניסת נפש הקדשה באדם, הוא בשלש עשרה שנים ויום אחד לזכר, ושתים עשרה לנקבה, שלכן נתחייבו אז במצות מן התורה, ונעשו בני ענשים. ותחלת כניסת נפש זו הקדושה היא בחנוף לתורה ולמצות, שחייבו חכמים לחנף (גם במצות מילה). ולכן, הנזהר מנגיעת הקטן מיום המילה ואילף - קדוש יאמר לו):

המקדש ידיו מן הפיור, ולכך תקנו לברך "אשר קדשנו כו".

ומכל מקום, ראוי לחוש גם לסבא הראשונה למעשה, לחזר אחר מים גם לתפלת מנחה וערבית עד מיל, אבל לא לברך, שספק ברכות להקל. אף אין צריך לטל מן הפלי, אלא יכול לשכשף בתוכו. ואפלו אינו שלם, ואפלו במים שבקרקע, ואפלו אין בהם רביעית, ואפלו מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה, כי מאחר שנטילת ידים לתפלה אינה אלא משום נקיון - אין צריך פלי, ולא כח נותן, ולא מים כשרים, ולא שאר דברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. אף צריך לטל עד הפרק כמו לסעודה, דהינו עד חבור האצבעות לכף היד, לסבא הראשונה שפסוף סימן קסא. וכדי לצאת גם לסבא האחרונה שם - יקח עוד מעט מים בכפו ושפשף פפות הידים זו בזו לנקות, לקיים "ארחץ בנקיון כפי":

וגם בתלמוד הזהירו על רוח הטמאה זו ששורה על הידים, ואמרו שאינה עוברת לגמרי עד שיטל שלש פעמים, בסרוגין. וגם הזהירו מאד, שלא לגע ביד קדם נטילה: לא לעין, ולא לאזן, ולא לחטם, ולא לפה, ולא לפי הטבעת, ולא למקום הקנות דם, ולא לאמה, כגון מעטרה ולמטה או לערף וזוג, ולא למים שבגיגית המוכנים לנטילת ידים לכל בני ביתו, שלא

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

הרב ותלמידיו – פרק קכ"ד

לגאונותו של ר' אשר יהונתן הצעיר לא היה גבול. מדי שנה, בערב חג השבועות, היה עורך סיום על כל הש"ס הבבלי והירושלמי. זאת, נוסף על ספרים רבים אחרים שהיה מספיק ללמוד במשך השנה. בחלוקה שחצתה את הצבור היהודי באותה תקופה היה ר' אשר יהונתן בצד המתנגדים לשיטת הקבלה.

לבקשת קבוצת בעלי-בתים למדנים בפוזנא פתח ר' אשר יהונתן ישיבה עבור בניהם, אברכים מצויינים, והיה משמיע לפניהם שיעורים באופן סדיר. ר' משה, מי שהיה לימים ראש קהילת פוזנא וזקנו של ברוך אביו של מייסד חסידות חב"ד, הצטרף גם הוא לקבוצת תלמידי ר' אשר יהונתן. כרבו היה אף הוא מתנגד לדרך הקבלה.

השקפותיו של ר' משה לא מנעו בעדו כעבור זמן לשדך את בנו הלמדן ר' שניאור זלמן עם רחל, בתו הלמדנית של ר' ברוך בטלן, מי שהיה חסיד גלוי של רבי יואל בעל-שם מזמושטש. על כך עוד יסופר בפרקים הבאים.

ר' משה היה דומה לרבו ר' אשר יהונתן בכושרו "לבלוע" את כל מה שלמד. הוא למד לא רק תורה כי אם גם, להבדיל, חכמות חיצוניות. הוא גם שלט, כפי שזכור לנו, במספר שפות, דבר שסייע לו לתפוס מעמד נכבד.

בהיותו בגיל שלושים וחמש נבחר כראש קהילת פוזנא. ר' משה הוכיח מיד את כישוריו כמי שעומד בראש קהילה כה גדולה וחשובה. במיוחד גילה את כוחו מול הכמרים צוררי היהודים שזממו תמיד תחבולות שונות כיצד להרע ליהודים מבלי להירתע משום עלילות בזוויות או שקרים.

הודות להדרת פניו ולשפע ידיעותיו התחבב ר' משה לא רק על היהודים כי אם גם על הגויים. לצורך עניני המסחר המסועפים שלו ועניני הצבור שעסק בהם היה בא במגע תמידי עם בכירי הממשל והכמורה, וכולם גילו כלפיו הערכה רבה, אפילו שונאי ישראל.

לרגל מסחרו ערך ר' משה נסיעות תכופות לארצות שונות, כגון: איטליה, גרמניה ופולין. נסיעות אלה הרחיבו עוד יותר את ידיעותיו ונסיונו, ומצד שני פירסמו את תהילתו בכל מקום. פגישותיו עם גדולי ישראל בכל מקום ולהבדיל עם אישים בכירים בממשלים ובצבור הלא-יהודי הביאו לידי כך שבכל מקום יעריכוהו על ידיעותיו הגדושות ועל חכמתו. בפוזנא עצמה לא הכירו עד כדי כך את גדלותו, שכן יחד עם כך היה עניו וצנוע מאד ובעל מדות טובות במידה נדירה.

אך הגיע זמן שכל פוזנא שמעה בהתפעלות על ר' משה ופעלו, היה זה כאשר אחד מבכירי הכמרים החליט לצאת שוב כנגד יהודים. הלה היה שונא-ישראל גדול ונוסף לכך ראה את עצמו כבעל עמדה בהיותו מן המקורבים אל האפיפיור ששלט אז ברומא. לאמיתו של דבר אף לא התכוון כל-כך לעצם הפגיעה ביהודים, כי אם לסחיטת כספים מן היהודים, שכן ידע שמיד כאשר נטפלים ליהודים ומנסים להרע להם הרי הם נבהלים ומגיעים מיד עם "מתנת יד" כדי לסתום את פיות השונאים. הוא גם ידע שבקהלת פוזנא נמצאת קרן מיוחדת למטרה זו של שיחוד שונאי ישראל כשהם רוצים לפגוע ביהודים.

ברם, הכומר לא ידע שמאז נעשה ר' משה לראש הקהילה ביטל את הקרן הזאת והפנה את כספיה, באישור "שבעה טובי העיר", למטרה אחרת - ללמד מקצוע לילדים יהודיים הזקוקים לכך. אלא שגם

אם היה יודע הכומר על כך לא היה דואג הרבה, שכן ציפה שכאשר היהודים יקבלו בעיטה הם כבר ישיגו כספים, ממקור זה או אחר.

כך או כך, מיד כשהגיע לראש הקהילה מידע על עננים שחורים המתקשרים בשמי הקהילה שמקורם בכמורה - פנה אל ראשי הכמרים בדרישה כי יקבל לפגישה את ראשי הקהילה, והוא עצמו בראשם, לשם ליבון הענינים. הוא ביקש לקבוע מועד לראיון.

בינתיים נודע בכירור כי הכמרים עומדים לצאת בעלילה מושלמת ומוכנה היטב הכוללת האשמה חריפה ומבוססת נגד היהודים.

פנייתו בכתב של ר' משה אל הכמרים בבקשה לקבוע מועד לקבלת משלחת יהודית הוכיחה על שינוי ערכין, דבר שהדהים מאד את הכמרים. עד עתה היה הנוהג שבראש ובראשונה ניתן משהו ליד. הפגישה עם נציג היהודים, מיד כשנודע על גזירה נגד היהודים, היתה מתקיימת, כמובן, בחשאי, כדי לבצע את ה"עיסקה", ואילו כאן מגיע מכתב רשמי מצד ראש הקהילה, בפולנית עסיסית, שבו הוא מבקש לקבל משלחת יהודית, כאילו יש מקום לדיונים ובירורים כלשהם בין אנשים שווים.

אלא שראש הכמרים שכנע את חבריו להיענות לדרישה ולקבוע מועד לפגישה, אלא שהדבר ייעשה דווקא ברעש ובפומביות - בארמון הגדול שליך הקתדרלה העתיקה, במעמד כל הכמרים ואורחים מוזמנים מבני האצולה. ראשית, כדי שהיהודים ידעו כי עליהם להתנהג בכבוד הראוי כלפי הכמרים, ושנית, כדי להראות קבל עולם את פארה והדרה של הכנסיה, יחד עם גודל "חסדה" שבעצם נכונותה לשמוע את היהודים ה"שפלים".

כשהגיע המועד הנקוב הגיעו לשערי הארמון ר' משה, ראש הקהילה, ועוד שנים מנכבדי הקהילה. הם התקבלו בכבוד, כאילו כדי להראות כי אפילו אל יהודים מתייחסים הכמרים באופן עדין וענייני. הם התבקשו לשבת במקומות מכובדים.

אחד הכמרים הבכירים פתח ואמר: ודאי ידוע לכם הפשע הגדול שביצעו יהודים נגד הדת הנוצרית. פסלו של אותו האיש הוסר מכנו במרכז העיר והושלך לגל אשפה. שערוריה כזו לא היתה מעולם בעירנו, ואסור לעבור עליה בשתיקה.

ר' משה השיב: אכן שמענו על מה שאירע לאחד הפסלים, ונכון הדבר כי הפסל נהרס ונזרק לאשפה, אך איש אינו יודע כי הדבר נעשה על-ידי יהודי. משום כך באנו לכאן - כדי לברר על איזה בסיס העלילו שונאי ישראל כי היהודים עשו זאת, בשעה שהכל יודעים כי יהודים נזהרים מלפגוע בדתות אחרות.

דבריו של ר' משה נאמרו בלשון ברורה ובנימה של תקיפות ובטחון. דברים כאלה לא הסכינו צוררי היהודים לשמוע זה זמן רב. הללו הופתעו גם מצחות הלשון שבה דיבר היהודי, בשפתם הם. ר' משה השאיר בדבריו רושם עז, ודקות מספר ישבו כמשותקים מבלי יכולת לפצות פה.

לפתע התרומם ממקומו אחד הכמרים הצעירים כשפניו מביעים זעם רב ועיניו יורקות זיקי אש וכולו חדור חמת רצח. הוא צעק: לשם מה יש צורך בהוכחות כי יהודים ביצעו מעשה נבלה זה! הרי זו חוצפה גדולה מצד אלה הרואים עצמם כמנהיגים היהודיים לבוא ולטעון שהיהודים אינם אשמים ועל-ידי כך להיפטר מחובתם לכפר על פשעם באמצעות תשלום גבוה של כופר. האם לא די בעצם העובדה שהאיקונין מתגולל ברפש כדי להאשים יהודים בכך, והרי רק יהודים, שצלבנו את אותו האיש, מסוגלים למעשה פשע כזה!

שני ראשי הקהילה שליוו את ר' משה ישבו מזועזעים. הם שיערו כי התפרצות זו של הכומר הצעיר עלולה להצית אש של רציחה אצל כל הנוכחים, דבר שיביא לתוצאות נוראות. אך ר' משה נשאר שליו ורגוע, כשחיוך קל על שפתיו. שאר הכמרים החלו לגלות סימני כעס, ופתחו בחילופי דברים בינם לבין עצמם על חוצפתם הנוראה של היהודים. מחר הם יתנפלו על כנסיות - אמרו זה לזה - ויחללו את כל תשמישי הדת הנוצריים. יש ללמדם לקח בעוד מועד.

כאשר הרעש הגיע לשיאו קם ר' משה מלוא קומתו ובקול רועם קרא: "הסו, פראי אדם! מה השאון הזה שאתם מקימים?!"

קולו התקיף והבטוח הפיל אימה של מבוכה על הכמרים, והללו נאלמו דום. ר' משה מיהר לנצל את הדממה ופנה אל ראש הכמרים. הוא דיבר אליו בשפה האיטלקית, שכן הלה היה, כאמור, ממקורבי האפיפיור, ובלשון צחה אמר: "חרפה היא ליוצא לציד כשאינו מסוגל לרסן את כלביו...". הוא המשיך: "ידוע לנו היטב כי כל כוונת המעלילים, שונאי ישראל, היא לסחוט מאתנו כסף, אך עלי להבהיר באופן חד-משמעי כי לא ננסה לשחד איש, שכן מדובר בעלילת כזב. אין ליהודים כל קשר אל הפשע שנעשה בפסל!".

כג ואתחנן אל־יהוה בעת ההוא לאמר כס"י:
 כד אדני יהוה אתה החלות להראות את־
 עבדך את־גדלך ואת־ידך החזקה אשר מי־
 אל בשמים ובארץ אשר־יעשה כמעשיך
 וכגבורתך כס"י: כה אעברה־נא ואראה את־
 הארץ הטובה אשר בעבר הירדן החר הטוב
 הזה והלבנן כס"י: כו ויתעבר יהוה בלי למענכם
 ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב־לך
 אל־תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה כס"י:
 כז עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה
 ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי־לא תעבר

כג וצליתי קדם יי בעדנא הדיא
 למימר: כד יי אלהים את
 שרימא לאחזאה ית עבדך ית
 רבוטך וית ידך תקפתא די את
 הוא אלהא דשכנתך בשמיא
 מלעלא ושלית בארעא ולית
 די עבד בעובדיך וכגבורתך:
 כה אעבר בען ואחזי ית ארעא
 טבתא די בעברא דירדנא טורא
 טבא הדין ובית מקדשא:
 כו ויהוה רגז מן קדם יי עלי
 בדילכון ולא קביל מני ואמר יי
 לי סגי לך לא תוסף למלא
 קדמי עוד בפתגמא הדין: כז סק
 לריש רמתא וזקוף עיניך
 למערבא ולצפונא ולדרומא
 ולמדינתא וחזי בעיניך ארי לא

רש"י

באי עולם: החזקה. שאפה כובש ברחמים את
 מדת הדין החזקה: אשר מי־אל וגו'. אינך דומה
 למלך בשר ודם, שיש לו יועצים וסנקטורין
 הממחין בידו פשוטות לעשות חסד ולעבר על
 מדותיו, אפה, אין מי ימחה בידך אם תמחל לי
 ותבטל גזרתך. ולפי פשוטו: "אתה החלות
 להראות את עבדך", מלחמת סיחון ועוג, פדכתיב
 (דברים ב): "ראה החלתי תת לפניך", הראני
 מלחמת ל"א מלכים: (כה) אעברה־נא. אין נא'
 אלא לשון בקשה: החר הטוב הזה. זו וירושלים:
 והלבנן. (יומא לט) זה בית המקדש: (כו) ויתעבר
 ה'. (ספרי) נתמלא חמה: למענכם. בשבילכם, אתם
 גרמתם לי. וכן הוא אומר (תהלים קו): "ויקציפו
 על־מי מריבה וירע למשה בעבורם": רב־לך.
 (ספרי) שלא יאמרו: הרב, כמה קשה, והתלמיד,
 כמה סרבן ומפציר. דבר אחר: "רב־לך", הרבה
 מזה שמור לך, רב־טוב הצפון לך: (כז) וראה
 בעיניך. בקשת ממני: "ואראה את הארץ הטובה".
 אני מראה לך את פלה, שנאמר (דברים לד):

(כג) ואתחנן. אין חנון בכל מקום, אלא לשון
 מתנת חנם, אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות
 במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום
 אלא מתנת חנם, לפי שאמר לו (שמות לג): "והנתי
 את־אשר אחן", אמר לו בלשון "ואתחנן". דבר
 אחר: זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה,
 כדאיתא בספרי: בעת ההוא. לאחר שכבשתי ארץ
 סיחון ועוג, דמייתי שמא התר הנדר (ספרי): לאמר.
 זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני
 המקום: 'איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה
 שאלתי, אם לאו': (כד) ה' אלהים. רחום בדין:
 אתה החלות להראות את־עבדך. (שם) פתח
 להיות עומד ומתפלל, אף על פי שנגזרה גזרה,
 אמר לו: ממה למדת, שאמרתי לי (שמות לב):
 "ועתה, הניחה לי", וכי תופס הייתי בד? אלא
 לפתח פתח שבי הנה תלוי להתפלל עליהם, כמו
 כן הייתי סבור לעשות עכשו: את־גדלך. זו מדת
 טובך, וכן הוא אומר (במדבר יד): "ועתה גדל נא
 כח ה'": ואת־ידך. זו מינך שהיא פשוטה לכל

אֶת־הִירְדֵן הָיָה כְּשִׁי׃ כח וְצוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ
 וְאַמְצָהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לְפָנָי הָעַם הַזֶּה וְהוּא
 יִנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה כְּשִׁי׃
 כט וַיָּנֹשֶׁב בְּנִיָּא מוֹל בֵּית פְּעוֹר כְּשִׁי׃ פ
 ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֲקִים וְאֶל־
 הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מִלְמַד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
 לְמַעַן תִּחְיוּ וּבְאַתֶּם וִירְשֶׁתֶם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם: כ לא תִסְפוּ
 עַל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם וְלֹא
 תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם כְּשִׁי׃ ג עֵינֵיכֶם הִרְאוּ
 אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־
 הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָי בְּעַל־פְּעוֹר הַשְּׂמִידוֹ
 יְהוָה אֱלֹהֵיךְ מִקְרָבְךָ: ד וְאַתֶּם הַדְּבָקִים
 בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם: שני
 ה רִאֵה | לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים

תֵּעָבֵר ית ירדנא הדין: כח ופקד
 ית יהושע ותקפיה ואלמיהי ארי
 הוא יעבר קדם עמא הדין והוא
 יחסן ותיחון ית ארעא די תחזי:
 כט ויתכנא בחילתא לקבל בית
 פעור: א וכען ישראל שמע
 לקנימיא ולדיניא די אנא מאלף
 יתכון למעבד בדיל דתיחון
 ותיחון ותירתון ית ארעא די יי
 אלקא דאבהתכון יחב לכון:
 ב לא תוספון על פתגמא די אנא
 מפקד יתכון ולא תמנעון מנה
 למשר ית פקודיא דיי אלקכון די
 אנא מפקד יתכון: ג עיניכון חזון
 ית די עבד יי בבעל פעור ארי כל
 גברא די אזל בטר בעל פעור
 שציגה יי אלקה מבינה: ד ואתון
 דאדבקתון בדחלתא דיי אלקכון
 קנימין כלכון יומא דין: ה חזו
 דאלפית יתכון קנימיא ודיניא
 פמא די פקודני יי אלקה למעבד
 כן בגו ארעא די אתון עלין תמן
 למירתה: ו ותטרון ומעבדון ארי

כַּאֲשֶׁר צִוִּינִי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּקְרַב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים
 שָׂמָה לְרִשְׁתָּהּ: ו וּשְׂמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הוּא חֻכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי

רש"י

"ויראהו ה' את כל הארץ": (כח) וצו את־
 יהושע. על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות:
 וחזקהו ואמצהו. בדברך, שלא ירף לבו לומר:
 'כשם שנענש רבי עליהם, כך סופי לינעש
 עליהם! מבטיחו אני, כי הוא יעבר והוא ינחיל:
 כִּי־הוּא יַעֲבֹר. אם יעבר לפניהם ינחלו, ואם לאו,
 לא ינחלו, וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל
 העי והוא ישוב: (יהושע ז) "ויכו מהם אנשי העי
 וגו'", וכיון שנפל על פניו, אמר לו: "קם לך", קם
 לך כתיב, אתה הוא העומד במקומך ומשלח את

בני למלחמה. "למה זה אתה נופל על פניך", לא
 כך אמרתי למשה רבך: אם הוא עובר, עוברין,
 ואם לאו אין עוברין'?: (כט) ונשב בגיא וגו'.
 (ספרי) ונצמדתם לעבודת אלילים, ואף על פי כן:
 "ועתה ישראל, שמע אל־החקים", והכל מחול לך,
 ואני לא זכיתי למחל לי: (ב) לא תספו. (ספרי
 שם) כגון: חמש פרשיות בתפלין, חמשת מינין
 בלולב וחמש ציציות, וכן "לא תגרעו":
 (ו) ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. כמשמעו: פי
 הוא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו

הַעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה
 וְאָמְרוּ רַק עִם־חַכְּם וְנִבְּזוּן הַגּוֹי הַגָּדוֹל
 הַזֶּה כְּשִׁי: זָכִי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים
 קָרְבִים אֵלָיו כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קְרָאֵנוּ אֵלָיו:
 ה וּמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים
 צְדִיקִים כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן
 לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם כְּשִׁי: ט רַק הִשְׁמַר לְךָ וְשִׁמַר
 נַפְשְׁךָ מְאֹד פִּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
 רָאוּ עֵינֶיךָ וּפְנֵי־סוּרוֹ מִלְּבַבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
 וְהוֹדַעְתָּם לְבַנְיָךְ וּלְבַנֵּי בְנֵיךָ כְּשִׁי: י יוֹם אֲשֶׁר
 עָמַדְתָּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּאָמַר יְהוָה
 אֵלַי הִקְהַל־לִי אֶת־הָעָם וְאִשְׁמַעֵם אֶת־דְּבָרֵי
 אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר
 הֵם חַיִּים עַל־הָאָדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן כְּשִׁי:
 יא וְתִקְרְבוּן וּתְעַמְדוּן תַּחַת הַהָר וְהָהָר בְּעַר
 בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חִשָּׁךְ עָנָן וְעַרְפֶּל:
 יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים
 אֲתֶם שֹׁמְעִים וּתְמוֹנָה אֵינְכֶם רֹאִים זֹלַתִּי
 קוֹל: יג וַיִּגַּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
 לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֶם עַל־שְׁנֵי

היא חֲכַמְתְּכוֹן וְסוֹכְלַתְנוּתְכוֹן
 לְעֵינַי עֲמַמְיָא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל
 קְרִמְיָא הָאֵלִין וַיִּמְרוּן לַחֹד עִם
 חֲכִים וְסוֹכְלַתְנָן עֲמָא רַבָּא דְרִין:
 ז אַרִי מִן עִם רַב דִּי לָה אֱלֹהָא
 קָרִיב לָה לְקַבְּלָא צְלוּתָהּ בְּעַדָן
 עֲקַתָּהּ בְּיָי אֱלֹהֵנָא כָּכֵל עַדָן
 דְּאִנְחָנָא מְצַלִין קְדַמּוּהִי: ח וּמִן
 עִם רַב דִּי לָה קְרִמִין וְדִינִין
 קְשִׁיטִין כָּכֵל אֹרִיתָא דְדָא דִּי
 אָנָא יְהֵב קְדַמִּיכוֹן יוֹמָא דִין:
 ט לַחֹד אֶסְתַּמַר לְךָ וְטַר נַפְשְׁךָ
 לְחַדָא דִּילְמָא תַנְשִׁי יָת פְּתַגְמִיָא
 דִּי חֲזוּ עֵינֶיךָ וְדִילְמָא יַעֲדוּן
 מִלְּבַבְךָ כָּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ וְתַהוֹדַעְנוּן
 לְבַנְיָךְ וּלְבַנֵּי בְנֵיךָ: י יוֹמָא דִּי
 קַמְתָּא קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב
 דְּאָמַר יְיָ לִי פְנוּשׁ (אֶכְנָשׁ) קְדַמִּי
 יָת עֲמָא וְאִשְׁמַעְנוּן יָת פְּתַגְמֵי דִּי
 וְלַפּוֹן לְמַדְחַל קְדַמִּי כָּל יוֹמִיָא דִּי
 אֲנוּן קְרִמִין עַל אַרְעָא וְיָת פְּנִיחוּן
 וְלַפּוֹן: יא וַיִּקְרַבְתוּן וַיִּקְמַתוּן
 בְּשַׁפּוּלֵי טוּרָא וְטוּרָא בְּעַר
 בְּאֶשְׁתָּא עַד צִית שְׁמִיָא חֲשׂוּכָא
 עָנָא וְאִמִּיטָתָא: יב וּמִלִּיל יְיָ
 עֲמַכוֹן מִגּוֹ אֶשְׁתָּא קַל פְּתַגְמִין
 אֲתוּן שְׁמַעִין וְדַמּוּת לִיתִיכוֹן חֲזוּן
 אֱלֹהִין קָלָא: יג וַיִּגְוִי לְכוּן יָת
 קְרִמָּה דִּי פְקִיד יִתְכוֹן לְמַעַבַּד
 עֲשֵׂרֶת פְּתַגְמִין וַיְכַתְּבוּן עַל תְּרִין

רש"י

חֲכָמִים וְנִבְּזִים לְעֵינַי הָעַמִּים: (ח) חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים. הַגּוֹיִם וּמְקַבְּלִים: (ט) רַק הִשְׁמַר לְךָ וְגוֹ' פִּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים. אַז, כְּשִׁי לֹא תִשְׁכַּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמַתְתָּם, תִּחְשְׁבוּ חֲכָמִים וְנִבְּזִים, וְאִם תַּעֲזוּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שְׂכַחָה, תִּחְשְׁבוּ שׁוֹטִים: (י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ. מוֹסֵב עַל מְקַרָא שְׁלַמְעֵלָה מִמְּנוּ: "אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ", יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ בְּחֹרֵב, אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת

לְחֹת אַבְנִים: יד וְאֵתִי צִוָּה יְהוָה בְּעַת הַהוּא
 לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם
 אֹתָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה
 לְרִשְׁתָּהּ כס"י: טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי
 לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בַּיּוֹם דְּבַר יְהוָה
 אֵלֵיכֶם בַּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: טז פֶּן־תִּשְׁחַתּוּן
 וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סֶמֶל תְּבִנִית
 זָכָר אוֹ נְקֵבָה כס"י: יז תְּבִנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ תְּבִנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תִּעֹף
 בְּשָׁמַיִם: יח תְּבִנִית כָּל־רֶמֶשׂ בְּאֲדָמָה תְּבִנִית
 כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: יט וּפֶן־
 תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וּרְאִיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם
 וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
 וַנִּדְּחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־
 הַשָּׁמַיִם כס"י: כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא
 אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרֹזֶל מִמִּצְרַיִם לְהוֹת לּוֹ לְעַם
 נַחְלָה בַּיּוֹם הַזֶּה כס"י: כא וַיְהוֶה הַתְּאֲנָף־בִּי
 עַל־דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֹבְרֵי אֶת־הַיַּרְדֵּן

לוֹחֵי אַבְנֵי־אֵשׁ: יד וְיָתִי פָקִיד יי
 בְּעֵדְנָא הֵהִיא לְאֶלְפָא יִתְכוּן
 קִימִין וְדִינִין לְמַעַבְדְּכוּן יִתְהוּן
 בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עֹבְרִין תַּמָּן
 לְמִירְתָּהּ: טו וְתִסְתַּמְרוּן לְחֻדָּא
 לְנַפְשַׁיְכוּן אֲרִי לֹא תִזְיָתוּן כָּל
 דְּמוֹת בְּיוֹמָא דִּי מְלִיל יי עִמְכוּן
 בַּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשְׁתָּא: טז דִּילְמָא
 תִּחַבְּלוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן צְלָם
 דְּמוֹת כָּל צוּרָא דְּמוֹת דְּכָר אוֹ
 נְקֵבָא: יז דְּמוֹת כָּל בְּעִירָא דִּי
 בְּאַרְעָא דְּמוֹת כָּל צִפּוֹר גְּדָפָא דִּי
 פְּרַח בְּאוּר רְקִיעַ שְׁמַיָּא:
 יח דְּמוֹת כָּל רֶחֶשָׂא דִּי בְּאַרְעָא
 דְּמוֹת כָּל נוּגִי דִּי בְּמִיָּא מְלַרְע
 לְאַרְעָא: יט וְדִילְמָא תִּזְקוּף
 עֵינֶיךָ לְשְׁמַיָּא וְתִחַזִּי יָת שְׁמַשָּׁא
 וְיָת סִיְהָרָא וְיָת כּוֹכְבֵיָא כָּל חִילֵי
 שְׁמַיָּא וְתִטְעִי וְתִסְגוּד לְהוּן
 וְתִפְלַחְנוּן דִּי זַמִּין יי אֶלְהֵךְ יִתְהוּן
 לְכָל עַמְמֵיָא תַּחֲוֹת כָּל שְׁמַיָּא:
 כ וְיִתְכוּן קָרִיב יי לְדִסְלָתְהָ וְאַפְקֵי
 יִתְכוּן מִכּוּרָא דְּפְרוּזָא מִמִּצְרַיִם
 לְמַהוּי לָהּ לְעַמָּא אַחְסָנָא כְּיוּמָא
 דְּדִין: כא וּמִן קָדָם יי הָוָה רְגֹז
 עָלֵי עַל פְּתַגְמִיכוּן וְקִיַּים כְּדִיל
 דְּלָא לְמַעַבְרָא יָת יִרְדְּנָא וּכְדִיל
 דְּלָא לְמִיעַל לְאַרְעָא טְבָא דִּי יי

רש"י

הלפידים: ילמדון. גלפון לעצמם: ילמדון. יאלפון לאחרים: (יד) ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם. תורה שבעל פה: (טז) סמל. צורה: (יט) ופן-תשא עיניך. להסתפל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק ה' וגו' לכל העמים. (מגילה ח) להאיר להם. דבר אחר: לאלהות, לא מנען מלטעות אחריהם, אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם, וכן הוא אומר (תהלים לו): "כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא": (כ) מפור. הוא פלי שמוקקין בו את הזהב: (כא) התאנף. נתמלא רגז: על דבריכם. על אודותיכם על עסקיכם:

וּלְבַלְתִּי-בָא אֶל-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה כְּשִׁי: כב כִּי אֲנֹכִי מֵת
 בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינְנִי עֹבֵר אֶת-הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם
 עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 הַזֹּאת כְּשִׁי: כג הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן-תִּשְׁכַּחוּ אֶת-
 בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּכֶם
 וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל אֲשֶׁר צִוְּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּשִׁי: כד כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ
 אֹכְלָה הוּא אֵל קָנָא כְּשִׁי: כה כִּי-תוֹלֵד בָּנִים
 וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֶתֶם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
 פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי-יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ כְּשִׁי: כו הָעֵידוּתִי בָכֶם הַיּוֹם
 אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי-אָבַד תֹּאבְדוּן
 מֵהָרַם מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים אֶת-
 הַיַּרְדֵּן שְׂמָה לְרִשְׁתָּהּ לֹא-תֵאָרִיכוּן יָמִים עָלֶיהָ
 כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן כְּשִׁי: כז וְהַפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם
 בְּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי מִסֵּפֶר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר
 יִנְהַג יְהוָה אֶתְכֶם שְׂמָה: כח וְעַבַדְתֶּם-שָׂם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם

אֱלֹהֶיךָ יֵהֵב לְךָ אֶחְסָנָא: כב אָרִי
 אָנָּא מֵאִית בְּאַרְעָא הָדָא לִית אָנָּא
 עֹבֵר יְת יַרְדֵּנָא וְאַתּוֹן עֹבְרִין
 וְתִירְתּוּן יְת אַרְעָא טְבָא הָדָא:
 כג אֶסְתַּמְרוּ לְכוּן דִּילְמָא תַתְּנִישׁוּן
 יְת קִנְיָא דִּי אֱלֹהִיכוֹן דִּי גִזַּר
 עִמָּכוֹן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן צִלְם דְּמוּת
 כָּלָא דִּי פְקַדְךָ יְי אֱלֹהֶיךָ: כד אָרִי
 יְי אֱלֹהֶיךָ מִיְמְרָה אֲשָׁא אֶכְלָא הוּא
 אֵל קָנָא: כה אָרִי תוֹלְדוּן בְּנִין
 וּבְנֵי בְנִין וְתַתְּעַתְּקוּן בְּאַרְעָא
 וְתַחֲבִלוּן וְתַעֲבְדוּן צִלְם דְּמוּת
 כָּלָא וְתַעֲבְדוּן דְּבִישׁ גְּדָם יְי
 אֱלֹהֶיךָ לְאַרְגָּזָא קְדַמוּהִי:
 כו אֶסְהִידִית בְּכוּן יוֹמָא דִּין יְת
 שְׂמָיָא וְיְת אַרְעָא אָרִי מִיבַד
 תִּיבְדוּן בְּפָרִיעַ מַעַל אַרְעָא דִּי
 אַתּוֹן עֹבְרִין יְת יַרְדֵּנָא לְתַמָּן
 לְמִירְתָּהּ לֹא תוֹרְכוּן יוֹמִין עֲלֵהּ
 אָרִי אֶשְׁתַּצָּאָה תִּשְׁתַּצוּן:
 כז וִיבַדֵּר יְי יְתָכוֹן בְּעַמְמָיָא
 וְתִשְׁתַּאֲרוּן עִם דְּמַנְיָן בְּעַמְמָיָא דִּי
 יִדְבַר יְי יְתָכוֹן לְתַמָּן:
 כח וְתַפְלַחוּן תַּמָּן לְעַמְמָיָא פְּלַחִי
 טַעוּתָא עֲבַד יְדֵי אָנְשָׁא אַעָא

רש"י

"וְנוֹשְׁנֶתֶם", וְהוּא הַקָּדִים וְהַגְּלָם לְסוּף שְׂמוֹנָה
 מֵאוֹת וְחַמְשִׁים, וְהַקָּדִים ב' שָׁנִים ל' וְנוֹשְׁנֶתֶם" כְּדִי
 שְׂלֵא יִתְקַיֵּם בָּהֶם: "כִּי אָבַד תֹּאבְדוּן", וְזֶהוּ שְׂנֵאֲמַר
 (דְּנִיאל ט): "וַיִּשְׁקֹד ה' עַל-הָרַעַה וַיִּבְיֵאֶה עֲלֵינוּ,
 כִּי-צָדִיק ה' אֱלֹהֵינוּ", צָדִיקָה עָשָׂה עִמָּנוּ שְׂמָהָר
 לְהַבִּיאֶה ב' שָׁנִים לְפָנֵי זְמַנָּה: (כו) הָעֵידוּתִי בָכֶם.
 הַנְּנִי מְזַמֵּינְם לְהִיּוֹת עֲדִים שְׂהַתְרִיתִי בָכֶם:
 (כח) וְעַבַדְתֶּם-שָׂם אֱלֹהִים. כְּתַרְגוּמוֹ, מִשְׁאַתֶּם

(כב) כִּי אֲנֹכִי מֵת וְגו'. אֵינְנִי עֹבֵר. מֵאַחַר
 שְׂמָת, מֵהִיכָן יַעֲבֹר? אֵלָּא אַף עֲצֻמוֹתַי אֵינָם
 עֹבְרִים: (כג) תְּמוּנַת כָּל. תְּמוּנַת כָּל דְּבָר: אֲשֶׁר
 צִוְּךָ ה'. אֲשֶׁר צִוְּךָ שְׂלֵא לַעֲשׂוֹת: (כד) אֵל קָנָא.
 מְקַנָּא לְקָם, אֲנַפְרַדְמֵנֵּט בְּלַע"ז (אִיפְעַר), מִתְחַרְהָ
 עַל רְגִזוֹ, לְהַפְרַע מֵעֹבְדֵי עֲבוּדַת פּוֹכְבִים:
 (כה) וְנוֹשְׁנֶתֶם. (סְנַהֲרִין לַח) רָמַז לְהֶם שִׁיגְלוֹ
 מִמְּנָה לְסוּף ח' מֵאוֹת וְנ"ב שָׁנָה, כְּמַנְיָן

עַיַן וְאָבֵן אֲשֶׁר לֹא-יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֵאכְלוּן וְלֹא יִרְיחוּן כִּשׁׁי׃ כט ובקשתם משם את-יהוה אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל-לבבך ובכל-נפשך: ל בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עדי-יהוה אלהיך ושמעת בקלו: לא כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישבח את-ברית אבתיך אשר נשבע להם כשׁׁי׃ לב כי שאל-נא לימים ראשנים אשר-היו לפניך למן-היום אשר ברא אלהים אדם על-הארץ ולמקצה השמים ועד-קצה השמים הנהיה פדבר הגדול הוה או הנשמע כמהו כשׁׁי׃ לג השמע עם קול אלהים מדבר מתוך-האש כאשר-שמעת אתה ויחי: לד או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים

ואבנא די לא יחזיון ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין: כט ותתבעון מתמן דחלתא דיני אלהך ותשפח ארי תבעי מן קדמוהי בכל לבך ובכל נפשך: ל פד זעוק לך וישפחךך כל פתגמא האלין בסוף יומיא ותתוב לדחלתא דיני אלהך ותקבל למימרה: לא ארי אלהא רחמנא יי אלהך לא ישפחךך ולא יחבלךך ולא יתנשי ית קימא דאבהךך די קיים להון: לב ארי שאל פען ליומיא קדמאי דהווי קדמך למן יומא די ברא יי אדם על ארעא ולמספוי שמיא ועד ספוי שמיא הנהה כפתגמא רבא הדין או האשטמע פותה: לג השמע עמא קל מימרא דיני ממלל מגו אשתא פמא די שמעת את ויתקם: לד או נסין די עבד יי לאתגלאה למפרק לה עם מגו עם בנסין באתין ובמופתין ובקרבא ובידא תקיפא ובדרעא מרמא ובחזונין רברבין ככל די

רשׁׁי

עובדים לעובדיהם, פאלו אתם עובדים להם: (לא) לא ירפך. מלהחזיק בך בגיורו. ולשון "לא ירפך", לשון לא יפעיל הוא, לא יתן לך רפיון, לא יפריש אותך מאצלו, וכן (שיר ג): "אחזתיו ולא ארפנו", שלא ננקד ארפנו. כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו (מלכים ב ד) "הרפה לה", תן לה רפיון, (דברים ט) "הרף ממני", התרפה ממני: (לב) לימים ראשונים. על ימים ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה, זהו פשוטו, (חגיגה יב) ומדרשו: מלמד על קומתו של אדם, שהיתה

מן הארץ עד השמים, והוא השעור עצמו אשר מקצה אל קצה: הנהיה פדבר הגדול הוה. ומהו הדבר הגדול? "השמע עם וגו'": (לד) או הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלה, לבא לקחת לו גוי וגו'? כל ההי"ן הללו תמיהות הן, לכך נקודות הן בחטף פתח: הנהייה, הנשמע, השמע, הנסה: במסת. על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו, כגון: (שמות ח) "התפאר עלי", אם אוכל לעשות כן, הרי זה נסיון: באתת. בסימנים, להאמין שהוא שלוחו של מקום, כגון (שם ד): "מה זה בידך"? ובמופתים: הם נפלאות, שהביא עליהם מכות מפלאות:

וּבְמַלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבְזִרְעַ נְטוּיָה
 וּבְמִזְרָאִים גְּדֹלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ כַּשֵּׁי: לַה אֶתְּהִי הָרֵאתָ
 לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד
 מְלַבְדּוּ כַּשֵּׁי: לוּ מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁמִיעֶנָּה אֶת־קְלוֹ
 לְיִסְרָךְ וְעַל־הָאָרֶץ הָרֵאךְ אֶת־אֲשׁוּ הַגְּדוּלָּה
 וּדְבַרְיוֹ שָׁמַעַתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: לוּ וְתַחַת כִּי אֶהֱבֶה
 אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ
 בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם כַּשֵּׁי: לַה לְהוֹרִישׁ
 גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ מִפְּנֵיךָ לְהַבְיִיאֲךָ
 לְתַת־לֶךָ אֶת־אֲרָצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה כַּשֵּׁי:
 לַט וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל־לְבַבְךָ כִּי יְהוָה
 הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ
 מִתַּחַת אֵין עוֹד: מ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־
 מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִטֵּב לָךְ
 וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תֵּאָרֶיךָ יָמִים עַל־
 הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל־הַיָּמִים: פ שְׁלִישִׁי מֵא אֲזוּ יִבְדִּיל
 מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָה שְׁמֹשׁ כַּשֵּׁי: מֵב לָנֶם שָׁמָּה רוֹצֵחַ

רש"י

וּבְמַלְחָמָה. בַּיָּם, שְׁנֵאֲמַר (שם יד): "כִּי ה' נִלְחַם לָכֶם" (לה) הָרֵאתָ. כְּתַרְגוּמוֹ: 'אֶתְחַזִּיתָא', כְּשֶׁנִּתְּנָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, פִּתַּח לָהֶם שְׁבָעָה רִקְיָעִים, וַיִּכְשֵׁם שְׁקָרַע אֶת הַעֲלִיּוֹנִים, בְּךָ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וַרְאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לָכֵן נֵאֲמַר: "אֶתְּהִי הָרֵאתָ לְדַעַת": (לז) וְתַחַת כִּי אֶהֱבֶה. וְכָל זֶה "תַּחַת אֲשֶׁר אֶהֱבֶה": וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו. כְּאָדָם הַמִּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שְׁנֵאֲמַר (שם יד): "וַיִּסַּע מִלְּאֶפֶס הָאֱלֹהִים הַהֲלֵךְ וְגו' וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם". דָּבָר אַחֲרֵי:

"וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו", בְּפָנֵי אֲבֹתָיו, כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר (תהלים עח): "נִגַּד אֲבֹתָם עֲשָׂה פְּלֵא". וְאֵל תִּתְּמָה עַל שֶׁהַזְּכִירִים בְּלִשׁוֹן יְחִידִי, שֶׁהָרִי כְּתָבָם בְּלִשׁוֹן יְחִידִי (שם): "וַיִּבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו": (לח) מִמֶּךָ מִפְּנֵיךָ. סְרַסְהוּ וַדְרָשְׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפְּנֵיךָ גּוֹיִם גְּדוּלִים וְעַצְמוֹתֵיךָ מִמֶּךָ: כַּיּוֹם הַזֶּה. כְּאֲשֶׁר אֶתְּהִי רוֹצֵחַ הַיּוֹם: (מא) אֲזוּ יִבְדִּיל. נָתַן לָב לְהִיּוֹת חֶרֶד לְדָבָר שֶׁיִּבְדִּילֶם. (מכות י) וְאֵף עַל פִּי שְׁאִינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבְדְּלוּ אוֹתָן שְׁבָאֲרֵן כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה: 'מִצְוָה

קטולא די יקטול ית חברה בלא
 מנדעי והוא לא סני לה מאתמלי
 ומדקמוהי ויערוק לחד מן קרוביא
 האלין ויתקיים: מג ית בצר
 במדברא בארעא מישרא לשבטא
 דראובן ונת ראמות בגלעד
 לשבטא דגד ונת גולן במתנן
 לשבטא דמנשה: מד ודא
 אורייתא די סדר משה קדם בני
 ישראל: מה אלין סהדוּתא
 וקמיא ודינא די מליל משה עם
 בני ישראל במפקהון ממצרים:
 מו בעברא דירדנא בחילתא
 לקבל בית פעור בארעא דסיחן
 מלכא דאמראה די תב בחשבון
 די מחא משה ובני ישראל
 במפקהון ממצרים: מז ויריתו ית
 ארעה ונת ארעא דעוג מלכא
 דמתנן תרין מלכי אמראה די
 בעברא דירדנא מדנח שמשא:
 מח מערער די על פיף נחלא
 דארנן ועד טורא דשיאן הוא
 חרמון: מט וכל מישרא עברא
 דירדנא לקדינחא ועד ימא
 דמישרא תחות משפך מרמתא:
 א וקרא משה לכל ישראל ואמר
 להון שמע ישראל ית קמיא ונת
 דינא די אנא ממלל קדמיכון
 ימא דין ותלפון תהון ותשרון
 למעבדהון: ב יי אלחנא גזר

אֲשֶׁר יִרְצֶה אֶת־רַעְהוּ בְּבַלְי־דַעַת וְהוּא לֹא־
 שָׂנֵא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשׁ וְנָם אֶל־אַחַת מִן־
 הָעָרִים הָאֵל וְחַי: מג אֶת־בָּצַר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
 הַמִּישֹׁר לְרֹאוּבֵן וְאֶת־רֵאמֹת בְּגִלְעָד לְגָדִי
 וְאֶת־גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמְנַשֵּׁי: מד וְזֹאת הַתּוֹרָה
 אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסְי: מה אֱלֹהֵי
 הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה
 אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם כִּסְי: מו בְּעֵבֶר
 הַיַּרְדֵּן בְּנֵיאַ מוֹל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ
 הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה
 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם: מז וַיִּירָשׁוּ
 אֶת־אֶרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ א עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי
 מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
 שְׁמֶשׁ כִּסְי: מח מְעַרְעֵר אֲשֶׁר עַל־שִׁפְת־נַחַל
 אֲרֵנָן וְעַד־הַר שִׂיאֵן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל־
 הָעַרְבָּה עָבַר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָה וְעַד יַם הָעַרְבֵּה
 תַּחַת אֲשֶׁדֶת הַפְּסָגָה: פ רַבִּיעִי ה א וַיִּקְרָא
 מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמַע
 יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֲקִים וְאֶת־הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר
 אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם
 וְשִׁמַּרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כֶּרֶת עַמּוֹנוּ

רש"י

שאפשר לקימה, אקמינה: בעבר הירדן מזרחה
 שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן: מזרחה
 שמש. לפי שהוא דבוק, נקודה ריש בחטף, מזרח
 של שמש, מקום זריחת השמש: (מד) וזאת

התורה. זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו:
 (מה) אלה העדות וגו' אשר דבר. הם הם אשר
 דבר בצאתם ממצרים, חזר ושנאה להם בערבות
 מואב: (מז) אשר בעבר הירדן. שהוא במזרח,

בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה
 אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ אֲנַחְנוּ אֱלֹהֵי פֶה
 הַיּוֹם כִּלְנוּ חַיִּים כִּשׁׁי: ד פָּנִים | בְּפָנִים דָּבַר
 יְהוָה עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ כִּשׁׁי: ה אֲנֹכִי
 עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבִינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד
 לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
 וְלֹא־עֲלִיתֶם בְּהַר לֵאמֹר כִּשׁׁי: ו אֲנֹכִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
 עַבְדִּים: ז לֹא־יְהִי לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
 פָּנָי כִּשׁׁי: ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה
 אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת
 וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
 לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל
 קָנָא פֶקֶד עֹז אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שְׁלֵשִׁים
 וְעַל־רַבְעִים לְשָׁנָאִי: י וְעֲשֵׂה חֶסֶד לְאֵלֶפֶים
 לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי כתיב מצותו קרי מצותי: יא לֹא

עמנא קנים בחרב: ג לא עם
 אבהתנא גזר יי ית קלמא הדא
 אלהן עמנא אנחנא אלן הקא
 יוקמא דין כלנא קימין: ד ממלל
 עם ממלל מליל יי עמכון בטורא
 מגו אשתא: ה אנא הויתי קאם
 בין מימרא דיי וביניכון בעדנא
 התיא לחנאה לכון ית פתגמא
 דיי ארי דחלתון מקדם אשתא
 ולא סלקתון בטורא למימר:
 ו אנא יי אלהך די אפקסוף
 מארעא דמצרים מבית עבדותא:
 ז לא יהי לך אלהא אחרן בר
 מני: ח לא תעבד לך צלם כל
 דמות די בשמיא מלעלא ודי
 בארעא מלדע ודי במיא מלדע
 לארעא: ט לא תסגוד להון ולא
 תפלהנון ארי אנא יי אלהך אל
 קנא מסער חובי אבהן על בנין
 מקדין על דר תליתי ועל דר
 רביעי לשנאי פד משלמין בנאי
 למחטי פתר אבהתהון: י ועבד
 טיבו ולאפי דרין לרחמי ולנטרי
 פקודי: יא לא תימי ית שמא דיי

רשׁׁי

שהעבר השני היה במערב: (ג) לא את־אבותינו. שהסרסור עושה בין המזכר ללוקח, הרי המזכר
 בלבד כרת ה' וגו', כי אתנו וגו': (ד) פנים עצמו מדבר עמכם: (ה) לאמר. מוסב על:
 בפנים. אמר רבי ברכיה: 'כף אמר משה: אל "דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", לאמר: "אנכי
 תאמר, אני מטעה אתכם על לא דבר, כדרך ה' וגו', ואנכי עומד בין ה' וביניכם": (ז) על־

עשרת הדברות במעם העליון לקריאה בציבור

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה־לך אלהים אחרים על־פני
 לא תעשה־לך פסל | כל־תמונה אשר בשמים | ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים | מתחת
 לארץ לא־תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עז אבות על־בנים
 ועל־שלשים ועל־רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: יא לא תשא את־שם־

תִּשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׂוֹא כִּי לֹא
 יִנָּקֶה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לִשְׂוֹא: ׀
 יִשְׁמֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּשִׁי׃ יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
 כָּל־מְלֹאכֶתְךָ: יד וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלֹאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ־
 וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וְאִמְתֶּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל־
 בְּהֵמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ
 עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ כָּמוֹךָ: טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד
 חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כִּשִׁי׃ ׀ טז כִּבֹּד אֶת־
 אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְמַעַן ׀ יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ עַל
 הַאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כִּשִׁי׃ ׀ ז לֹא תִרְצַח ׀ וְלֹא

אֱלֹהֶיךָ לְמַגְנֹא אַרְי לֹא יִזְכִּי יי ית
 די ימי בשמחה לְשִׁקְרָא: יב טר ית
 יומא דשַׁבְּתָא לְקַדְּשׁוּתָהּ כְּמָא די
 פְּקֻדָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ: יג שְׁתָּא יוֹמִין
 תַּפְּלַח וְתַעֲבֹד כָּל עַבְדֶּיךָ: יד
 וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קָדְם יי
 אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד כָּל עַבְדִּיא אַתָּ
 וּבְרֶךְ וּבְרִיתֶךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ
 וְתוֹרֶךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל בְּעִירֶךָ וְגֵיזִירֶךָ
 די בְּקִרְוֶךָ כְּדִיל דִּי יָנוּחַ עַבְדְּךָ
 וְאִמְתֶּךָ כְּמוֹךָ: טו וְזָכַרְתָּ אַרְי
 עַבְדָּא הוּיְתָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם
 וְאִפְקֻדָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ מִתַּמְנִן בִּידָא
 תַּקִּיפָא וּבְדִרְעָא מְרָמָא עַל כֵּן
 פְּקֻדָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ לְמַעֲבֹד ית יוֹמָא
 דְּשַׁבְּתָא: טז יִקְרַךְ ית אָבִיךָ וְיִת
 אִמְךָ כְּמָא די פְּקֻדָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ
 כְּדִיל דִּיִּזְכְּרוּן יוֹמֶיךָ וּכְדִיל דִּיִּזְכְּרֵב
 לָךְ עַל אֶרְעָא דִּי אֱלֹהֶיךָ יְהִיב לָךְ:
 יז לֹא תִקְטֹל נַפְשׁ. וְלֹא תִגְוִי.

לֹא תִרְצַח ׀ וְלֹא

רש"י

פְּנִי. בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר אָנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם. שְׁבַת פִּז) קָדְם מִתַּן תּוֹרָה בְּמִרְיָה: (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי
 דָּבָר אַחֵר: כָּל זְמַן שְׂאֵנִי קָנִים. עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת כְּכֹר עֶבֶד הָיִיתָ וְגו'. עַל מְנַת כֵּן פְּדָאָךְ, שְׁתַּהֲיָה לוֹ עֶבֶד
 פְּרָשְׁתִּים: (יב) שְׁמֹר. וּכְרַאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: וְתִשְׁמֹר מִצְוֹתַי: (טז) כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ. (סְנַהֲרִין נו)
 "זְכוֹר"! שְׁנִיָּהם כְּדַבּוֹר אֶחָד וּבְתִיבָה אַחַת נֶאֱמָרוּ, אִף עַל כְּבוֹד אָב וְאָם נִצְטוּוּ בְּמִרְיָה, שְׁנֶאֱמַר (שְׁמוֹת
 וּבְשִׁמְיָה אַחַת נִשְׁמְעוּ (מְכִילְתָּא): כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ. (טו): "שָׁם שָׁם לוֹ חֵק וּמִשְׁפָּט": (יז) וְלֹא תִנְאָף.

עשרת הדברות כמעט העליון לקריאה כציבור

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׂוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לִשְׂוֹא: ׀ שְׁמֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
 כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלֹאכֶתְךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לֹא תַעֲשֶׂה כָּל־מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וְאִמְתֶּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל־בְּהֵמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
 בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ׀ כִּבֹּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ
 כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן

תִּנְאַף ׀ וְלֹא תִגְנֹב ׀ וְלֹא תִעַנֶּה בְּרַעְךָ עַד
 שְׂוֵא כִסִּי׃ ׀ יח וְלֹא תִחַמְדַּ אִשְׁתְּ רַעְךָ ׀ וְלֹא
 תִתְאַוֶּה בֵּית רַעְךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׁוּרוֹ
 וְחַמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעְךָ כִסִּי׃ ׀ חמישי יט אֶת־
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהֵלְכֶם
 בְּהַר מִתְּנֶדֶק הָאֵשׁ הָעֵנָן וְהָעֶרְפֶּל קוֹל גְּדוֹל
 וְלֹא יִסַּף וַיִּכְתַּבְּם עַל־שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֵּנֶם
 אֵלַי כִסִּי׃ כ וַיְהִי כִשְׁמַעְכֶּם אֶת־הַקּוֹל מִתְּנֶדֶק
 הַחֹשֶׁךְ וְהַהָר בָּעַר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּל־
 רֵאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ כא וַתֹּאמְרוּ הֵן
 הִרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ וְאֶת־גְּדֻלוֹ
 וְאֶת־קְלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתְּנֶדֶק הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
 רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וְחַי׃
 כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה
 הַזֹּאת אִם־יִסְפִים אֲנַחְנוּ לְשָׁמַע אֶת־קוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמִתְּנֶדֶק׃ כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר
 אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתְּנֶדֶק־

וְלֹא תִגְנֹב (נִפְשָׁא). וְלֹא תִסְהַד
 בְּחִבְרָךְ סְהִדוּתָא דְשִׁקְרָא׃
 יח וְלֹא תִחַמְדַּ אִתְּת חִבְרָךְ וְלֹא
 תִרְוֹג בֵּית חִבְרָךְ חִקְלָה וְעַבְדָּה
 וְאִמָּתָה תִרְוֶה וְחִמְרָה וְכָל דִּי
 לְחִבְרָךְ׃ יט יְת פִתְגָמָא הָאֵלִין
 מְלִיל יי עִם כָּל קְהֵלְכוֹן בְּטוֹרָא
 מְגוּ אִשְׁתָּא עֲנָנָא וְאִמִּיטָתָא קָל
 רַב וְלֹא פִסַּק וְכִתְבִּנוּן עַל תְּרִין
 לוּחֵי אֲבָנָא וַיִּתְּבִנוּן לִי׃ כ וְהוּה
 פִד שְׁמַעְכוֹן יְת קָלָא מְגו חֲשׂוּכָא
 וְטוֹרָא בָּעַר בְּאִשְׁתָּא וְקִרְבָּתוֹן
 לְוִתֵּי כָּל רֵישֵׁי שְׁבֻטֵיכוֹן וְסָבִיכוֹן׃
 כא וְאִמְרָתוֹן הָא אַחֲזִינָא יי
 אֱלֹהֵנָא יְת יְקָרָה וְיְת רְבוּתָהּ וְיְת
 קָל מִימְרָה שְׁמַעְנָא מְגוּ אִשְׁתָּא
 יוֹמָא הַדִּין חֲזִינָא אַרִי יְמַלֵּל יי
 עִם אֲנִשָׁא וְיִתְקַיִם׃ כב וְכַעַן לְמָא
 נְמוֹת אַרִי תִיכְלִנָּא אִשְׁתָּא רַבָּתָא
 הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע
 יְת קָל מִימְרָא דִי אֱלֹהֵנָא עוֹד
 וְיִמְיָתִין אֲנַחְנָא׃ כג אַרִי מֶן כָּל
 בָּשָׂרָא דִי שָׁמַע קָל מִימְרָא דִי
 קִימָא מְמַלֵּל מְגוּ אִשְׁתָּא כְּוַתְנָא

רש"י

אין לשון נאוף אלא באשת איש: (יח) ולא (לפי שמדת בשר ודם אינו יכל לדבר כל דבריו
 תתאוה. לא תרוג, אף הוא לשון חמדה, כמו בגשימה אחת, וצריך להפסיק, ומדת הקדוש ברוך
 (בראשית ב:) "נחמד למראה" דמתרגמינן: 'דמרגג הוא אינו פן, לא היה פוסק, ומשלא היה פוסק,
 למחזי': (יט) ולא יסף. מתרגמינן: 'ולא פסק', לא היה מוסיף), פי קולו חזק וקיים לעולם. דבר

עשרת הדברות במעם העליון לקריאה בציבור

לך: ׀ לא תרצח: ׀ ולא תנאף: ׀ ולא תגנב: ׀ ולא תענה ברעך עד שוא: ׀ ולא תחמד אשת
 רעך ׀ ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך: פ

ואתקיים: כד קרב את ושמע ית
 כל די יימר יי אלהנא ואת תמלל
 עמנא ית כל די מלל יי אלהנא
 עמך ונקבל ונעבד: כה ושמיע
 קדם יי ית קל פתגמיכון
 במללותכון עמי ואמר יי לי
 שמיע קדמי ית קל פתגמי עמא
 הדין די מלילו עמך אתקיננו כל
 די מלילו: כו לוי די יהי לבא
 הדין להון למדחל קדמי ולמטר
 ית כל פקודי כל יומיא בדיל
 דייטב להון ולבניהון לעלם:
 כז אזל אמר להון תובו לכון
 למשפניכון: כח ואת הכא קים
 קדמי ואמלל עמך ית כל
 תפקדתא וקמיא ודיניא די
 תלפון ויעבדון בארעא די אנא
 יחב להון למירתה: כט ותשרון
 למעבד כמא די פקיד יי אלהכון
 יתכון לא תסטון זמינא
 ושמאלא: ל בכל ארחא די
 פקיד יי אלהכון יתכון תהכון
 בדיל דתיחון וייטב לכון ותורכון
 יומין בארעא די תירתון: א ודא
 תפקדתא קמיא ודיניא די פקיד
 יי אלהכון אלפא יתכון למעבד
 בארעא די אתון עברין תמן
 למירתה: ב בדיל דתדחל קדם יי
 אלהך למטר ית כל קנמוהי
 ופקודוהי די אנא מפקדך את
 וברך ובר ברך כל יומי סניך

ב למען תירא את יהוה אלהיך לשמור את כל חקתיו ומצותיו אשר

האש כמנו ויחי: כד קרב אתה ושמע את
 כל אשר יאמר יהוה אלהינו ואת | תדבר
 אלינו את כל אשר ידבר יהוה אלהינו אליך
 ושמענו ועשינו כס"י: כה ושמע יהוה את קול
 דבריכם בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי
 שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו
 אליך היטיבו כל אשר דברו: כו מירתן והיה
 לכם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל
 מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם
 לעלם: כז לך אמר להם שובו לכם
 לאהליכם: כח ואתה פה עמד עמדי ואדברה
 אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים
 אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן
 להם לרשתה: כט ושמרתם לעשות באשר
 צוה יהוה אלהיכם אתכם לא תסרו ימין
 ושמאל: ל בכל הדרך אשר צוה יהוה
 אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם
 והארכתם ימים בארץ אשר תירשון:
 ו וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר
 צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות
 בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:

רש"י

אחר: "ולא יסף", לא הוסיף להראות באותו פננקה, שנצטערת עלים ורפיתם את ידי, פי
 פמבי: (כד) ואת תדבר אלינו. התשתם את כחי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה. וכי

אֲנֹכִי מִצִּוְיֹת אֶתְהָ וּבְנֵי וּבְנֵי כָל יְמֵי חַיֵּיךָ
 וְלִמְעַן יֵאָרְכַן יְמֵיךָ: ג וְשִׁמְעֵת יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרֵת
 לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטַּב לָךְ וְאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבֹת
 חֶלֶב וְדִבְשׁ: פ שִׁי ד שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד כִּשׁ"י: ה וְאֶהְבֵּת אֶת יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-
 מְאֹדְךָ כִּשׁ"י: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 מִצִּוְיֹת הַיּוֹם עַל-לְבָבְךָ כִּשׁ"י: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבִנְיָךְ
 וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ
 וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ כִּשׁ"י: ח וְקִשְׁרְתָם לְאוֹת עַל-יְדֶיךָ וְהָיוּ לְטַטְפֹּת בֵּין

ובדיל דיורכון יומיך: ג ותקבל
 ישראל ותשר למעבד די ייטב לך
 ודי תסגון לחדא כמא די מליל
 יי אלהא דאבהתך לך ארעא
 עבדא חלב ודבש: ד שמע
 ישראל יי אלהנא יי חד:
 ה ותרחם ית יי אלהך בכל לבך
 ובכל נפשך ובכל נכסך: ו ויהון
 שתגמיא האליון די אנא מפקדך
 יומא דין על לבך: ז ותנננון
 לבניך ותמלל בהון במתבך
 בביתך ובמהקך בארעא
 ובמשפךך ובמקימך: ח ותקטרנון
 לאת על ידך ויהון לתפליון בין

רש"י

בעיניך פדיוטגמא ישנה, שאין אדם סופנה, אלא
 פחדשה שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא, מצות
 המלך הבאה במכתב: (ז) ושננתם. (שם) לשון
 חדוד הוא: שיהיו מחדדים בפיה, שאם ישאלך
 אדם דבר, לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמר לו
 מיד: לבניך. אלו התלמידים. מצינו בכל מקום
 שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר (דברים יד):
 "בנים אתם לה' אלהיכם", ואומר (מלכים ב ב):
 "בני הנביאים אשר בית אל", וכן בחזקיהו שלמד
 תורה לכל ישראל, קראם בנים, שנאמר (ד"ה ב
 ט): "בני עתה אל-תשלו", וכשם שהתלמידים
 קרויים בנים, שנאמר: "בנים אתם לה' אלהיכם",
 כך הרב קרוי אב, שנאמר (מלכים ב ב): "אבי אבי
 רכב ישראל וגו'": ודברת בם. (ספרי) שלא יהא
 עקר דבניך אלא בם, עשם עקר ואל תעשם טפל:
 ובשכבך. (שם) יכל אפלו שכב בחצי היום?
 תלמוד לומר: "ובקומך", יכל אפלו עמד בחצי
 הלילה? תלמוד לומר: "בשבתך בביתך ובלכתך
 בדרך", דרך ארץ דברה תורה: זמן שכיבה וזמן
 קימה: (ח) וקשרתם לאות על-ידיך. אלו תפליון
 שבזרוע: והיו לטטפת בין עיניך. אלו תפליון

לא היה יפה לכם ללמד מפי הגבורה ולא ללמד
 ממני?: (ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא
 אלהינו עתה ולא אלהי העובדי פוכבים, הוא
 עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג): "כי אז
 אהפך אל-עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'",
 ונאמר (זכריה יד): "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו
 אחד": (ה) ואהבת. (ספרי) עשה דבריו מאהבה,
 אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה: העושה
 אצל רבו מיראה, כשהוא מטריח עליו, מניחו
 והולך לו: בכל-לבבך. (ברכות נד) בשני יצריך.
 דבר אחר: "בכל לבבך", שלא יהיה לבך חלוק על
 המקום: ובכל-נפשך. אפלו הוא נוטל את נפשך:
 ובכל-מאדך. (שם סא ב) בכל ממונד: יש לך אדם
 שממונו חביב עליו מגופו, לכה נאמר: "ובכל-
 מאדך". דבר אחר: "בכל מאדך", בכל מדה ומדה
 שמונד לך, בין במדה טובה, בין במדת פרענות,
 וכן בדרך הוא אומר (תהלים קטז): "פוס ישועות
 אשא וגו', צרה ויגון אמצא וגו'": (ו) והיו
 הדברים וגו'. ומהו אהבה? "והיו הדברים
 האלה", שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך
 הוא, ומדבק בדרכיו (ספרי): מצוה היום. (שם) לא יהיו

עִינְיָךְ כַּשִּׁי: ט וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
 וּבְשַׁעְרֶיךָ כַּשִּׁי: ס יִהְיֶה כִּי־יִבְיֵאֵךְ אִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְךָ עָרִים
 גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בְנִיתִי: יא וּבָתִּים מְלֵאִים
 כָּל־טוֹב אֲשֶׁר לֹא־מְלֵאתָ וּבָרַתְהָ חֲצוּבִים אֲשֶׁר
 לֹא־חִצַּבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נִטְעַתָּ
 וְאִכְלַתְהָ וְשִׁבְעַתָּ כַּשִּׁי: יב הַשֹּׁמֵר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
 אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
 עַבְדִּים כַּשִּׁי: יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֵתוֹ
 תַעֲבֹד וּבְשִׁמוֹ תִשְׁבַּע כַּשִּׁי: יד לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
 סָבִיבוֹתֶיכֶם כַּשִּׁי: טו כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּקִרְבְּךָ פֶּן־יִחַרְהֶ אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ
 וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס לֹא תִנְסֹו
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמִּסָּה כַּשִּׁי:
 ז שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 וְעַד־תִּיו וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוְּךָ: יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן

עִינְיָךְ: ט וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹן
 וְתִקְבְּעֶנּוּן בְּסָפֵי בֵיתְךָ וּבְתַרְעֵיךָ:
 י וַיְהִי אֲרִי יַעֲלֶנְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ
 לְאַרְעָא דִּי קִיִּים לְאַבְרָהָם
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמַתָּן
 לְךָ קְרוֹיִן וּבְרָבֹן וְטָבֹן דִּי לֹא
 בְּנִיתָ: יא וּבְתִין מְלֵן כָּל טוֹב דִּי
 לֹא מְלִיתָ וּגְבִין פְּסִילֹן דִּי לֹא
 פְּסִלְתָּ כְּרָמִין וְזֵיתִין דִּי לֹא
 נִצְבַּתָּ וְתִיכּוּל וְתִשְׁבַּע:
 יב אִסְתְּמַר לְךָ דִּילְמָא תִנְשִׂי ית
 דְּחִלְתָּא דִּיִּי דִּי אִפְקִי מֵאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוֹתָא: יג ית יְיָ
 אֱלֹהֶיךָ תִדְחַל וּקְדַמוֹהִי תִפְלַח
 וּבִשְׁמָה תִקְנִים: יד לֹא תִהְכּוֹן
 בְּתַר טַעוֹת עַמְמִיָּא מִטַּעוֹת
 עַמְמִיָּא דִּי בְּסַחְרִיכוֹן: טו אֲרִי
 אֵל קָנָא יְיָ אֱלֹהֶיךָ שְׂכַנְתָּה בִּינְךָ
 דִּילְמָא יִתְקַף רַגְזָא דִּיִּי אֱלֹהֶיךָ בְּךָ
 וַיִּשְׁאַף מֵעַל אִפִּי אֲרַעָא: טז לֹא
 תִנְסוֹן קְדָם יְיָ אֱלֹהֶיכוֹן כְּמָא דִּי
 נִסְתּוֹן בְּנִסִּיתָא: יז מִטַּר תִּטְרוֹן
 ית פְּקוּדֵיָא דִּיִּי אֱלֹהֶיכוֹן וְסִהְדוֹתָהּ
 וּקְיָמוֹהִי דִּי פְקִדְךָ: יח וְתַעֲבֹד
 דְּכִשֶׁר וְדִתְקֹן קְדָם יְיָ בְּדִיל דִּיִּיטֵב

רש"י

שְׁבָרָאשׁ, (סנהדרין ד) וְעַל שֵׁם מְנִין פְּרָשִׁיּוֹתֵיהֶם
 נִקְרְאוּ טַטְפַת, טַט בְּכַתְפֵי שְׂתִים, פֶּת בְּאַפְרִיקֵי
 שְׂתִים: (ט) מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ. מְזוֹזוֹת כְּתִיב, שְׂאִין
 צְרִיף אֲלֵא אַחַת: וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְרַבּוֹת שְׁעָרֵי חֲצֵרוֹת
 וְשַׁעְרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעְרֵי עִירוֹת (יומא יא):
 (יא) חֲצוּבִים. לְפִי שֶׁהוּא מְקוּם טְרָשִׁין וְסַלְעִים,
 נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה: (יב) מִבֵּית עַבְדִּים.
 כְּתַרְגוּמוֹ: 'מִבֵּית עַבְדוֹתָא', מְקוּם שֶׁהֵייתֶם שָׁם
 עַבְדִּים: (יג) וּבְשִׁמוֹ תִשְׁבַּע. אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל

הַמִּדּוֹת הַלְלוּ, שְׂאֵתָה יָרָא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אֲזַ
 בְּשִׁמוֹ תִשְׁבַּע, שְׂמַתוֹף שְׂאֵתָה יָרָא אֶת שְׁמוֹ, תִהְיָ
 זְהִיר בְּשִׁבְעַתְךָ, וְאִם לֹא, לֹא תִשְׁבַּע:
 (יד) מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֶיכֶם. וְהוּא
 הַדִּין לְרַחֲוִקִים, אֲלֵא לְפִי שְׂאֵתָה רוֹאָה אֶת
 סָבִיבוֹתֶיךָ תוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הַצְרֵף לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם
 בְּיוֹתֵר: (טז) בַּמִּסָּה. כְּשִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שְׁנִסּוּהוּ
 בַּמִּים, שְׁנִצְמַר (שְׁמוֹת יז): "הִיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ?":
 (יח) הַיָּשָׁר וְהַטוֹב. זֶה פְּשָׁרָה, לְפָנִים מִשׁוֹרֵת

יִיטב לךְ וּבָאת וּרְשַׁת אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר אֶת־
 כָּל־אֲרָצוֹת מִצְרָיִם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לְאֵלֶיךָ
 כִּי־יֵשְׁאֵלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוּת
 וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 אֲתָכֶם כִּי וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עַבְדִּים הָיִינוּ
 לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד
 חֲזָקָה: כג וַיִּתֶּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים
 וְרָעִים אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּפָרַעַה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
 כד וְאֵתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
 לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:
 כה וַיֹּצִינוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה
 לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים
 לְחַיֵּינוּ כִּי־הַיּוֹם הַזֶּה: כו וְצָדִיקָה תְהִיֶה לָנוּ
 כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס שְׂבִיעִי ז א כִּי
 יִבְיֹאֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
 בָּא־שָׂמָה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים אֶל־מַפְנֶיךָ
 הַחֲתִי וְהַגְּרָגְשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי
 וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שְׂבַעַה גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים
 מִמֶּךָ: ז וַנִּתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִפְנֶיךָ
 וְהִפִּיתָם הַחֲרָם תַּחְרִים אֹתָם לֹא־תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: זח

לך ותעול ותירת ית ארעא טבתא
 די קיים יי לאברהם: יט למתבר
 ית כל בעלי דבבך מקדמך כמא
 די מליל יי: כ ארי ישאלך ברך
 מחר למימר מא סהדותא וקנימא
 ודינמא די פקיד יי אלהנא זתכון:
 כא ותימר לבנך עבדין הוינא
 לפרעה במצרים ואפקנא יי
 ממצרים בידי תקיפא: כב ויהב
 יי אתין ומופתין וברבין ובישין
 במצרים בפרעה ובכל אנש ביתה
 לעיננא: כג ויתנא אפק מתמן
 בדיל לאעלא יתנא למתן לנא ית
 ארעא די קיים לאברהמא:
 כד ופקננא יי למעבד ית כל
 קנימא האלין למדחל ית יי
 אלהנא לטב לנא כל יומיא
 לקנימותנא פיומא קדין:
 כה וזכותא תהי לנא ארי נטר
 למעבד ית כל תפקדתא קדא
 קדם יי אלהנא כמא די פקננא:
 א ארי ישאלך יי אלהך לארעא די
 את עלל למתן למירמה ויתרף
 עממין סגיאין מן קדמך חתאי
 וגרגשאי ואמראי וכנענאי
 ופרזאי וחזאי ויבוסאי שבעא
 עממין סגיאין ותקיפין מנף:
 ב וימסרנון יי אלהך קדמך
 ותמחננן גמרא תגמר תהון לא
 תגזר להון קנים ולא תרחם

רש"י

הדין: (יט) כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר. והיכן דבר? (שמות כג) השלכה והתנה, וכן (דברים יט): "ונשל הבְּרוֹל":
 "והמתי את כל העם וגו'": (כ) כִּי־יֵשְׁאֵלְךָ בְנֶךָ (ב) וְלֹא תִחַנֵּם. (ע"ז כ) לא תתן להם חן, אסור
 מחר. יש מחר שהוא אחר זמן: (א) וְנָשַׁל. לשון לו לאדם לומר: 'פמה נאה פנעני הנה!' דבר

וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בְּתֶדֶד לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ
 לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ: ד כִּי־יִסֹר אֶת־בְּנֶךָ מֵאַחֲרַי
 וְעִבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַפ־יְהוָה בְּכֶם
 וְהִשְׁמִידֶךָ מִהָרַק כְּשִׁי: ה כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם
 מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצִּבְתֵּם תִּשְׁבְּרוּ
 וְאֲשִׁירֵהֶם תִּגְדְּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן
 בְּאֵשׁ כְּשִׁי: ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּךָ בָחַר | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה
 מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה: ז לֹא
 מִרְבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חִשַּׁק יְהוָה בְּכֶם וַיִּבְחַר
 בְּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמֵּעֵט מִכָּל־הָעַמִּים כְּשִׁי: ח כִּי
 מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם
 מִיַּד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה
 מִלֶּךְ־מִצְרַיִם כְּשִׁי: ט מִפֶּטֶר וַיִּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנְּאֻמָּן שֹׁמֵר

עליהון: ג ולא תתחתן בהון
 ברתך לא תתן לברה וברתה לא
 תסב לברך: ד ארי יטעני ית ברך
 מבמר פלחני ויפלחון לטעות
 עממא ויתקף רגזא ויי בכון
 וישצף בפריע: ה ארי אם כדין
 פעבדון להון אגוריהון תטרעון
 וקמתהון תמברון ואשריהון
 תקוצצון וצלמי טעותהון תוקדון
 בנורא: ו ארי עם קדיש את קדם
 יי אלהך בך אתרעי יי אלהך
 למהוי לה לעם חביב מפל
 עממא די על אפי ארעא: ז לא
 מדסגיאין אתון מפל עממא צבי
 יי בכון ואתרעי בכון ארי אתון
 זערין מפל עממא: ח ארי
 מדרחם יי יתכון ומדנטר ית
 קנמא די קיים לאבדתכון אפק יי
 יתכון בינא תקיפא ופרקך מבית
 עבדותא מינא דפרעה מלפא
 דמצרים: ט ותדע ארי יי אלהך
 הוא אלהים אלהא מהימנא נטר
 קנמא וחסדא לרחמוהי ולנטרי

רש"י

עצמכם, כגון אברהם שאמר (בראשית יח): "ואנכי
 עפר ואפר", וכגון משה ואהרן שאמרו (שמות טז):
 "ונחנו מה", לא כנבוכדנאצר שאמר (ישעיה יד):
 "אדמה לעליון", וסנחריב שאמר (שם לו): "מי
 בכל אלהי הארצות", וחרים שאמר (יחזקאל כח):
 "אל אני מושב אלהים ישבתי": כי אתם המעט.
 הרי 'פי' משמש בלשון דהא: (ח) כי מאהבת
 ה'. הרי 'פי' משמש בלשון אלא, לא מרובכם
 חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו
 את השבועה. מחמת שמרו את השבועה:
 (ט) לאלף דור. ולהלן הוא אומר (דברים ה):
 "לאלפים". כאן שהוא סמוך אצל "לשומרי

אחר: לא תתן להם חניה בארץ: (ד) כִּי־יִסֹר
 אֶת־בְּנֶךָ מֵאַחֲרַי. (קידושין סח) בנו של פנעני,
 פשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך
 מאחרי, למדנו שכן בתך הבא מן הפנעני קרוי
 בנך, אבל בן בנך הבא מן הפנענית אינו קרוי בנך
 אלא בנה, שהרי לא נאמר על בתו: 'לא תקח פי
 תסיר את בנך מאחרי', אלא 'כי יסיר את בנך
 וגו': (ה) מִזְבְּחֹתֵיהֶם. של בנין: מצבתם. אבן
 אחת: ואשיריהם. אילנות שעובדין אותם: (ז) לֹא
 מִרְבְּכֶם. בפשוטו. ומדרשו: 'לפי שאין אתם
 מגדילים עצמכם פשאני משפיע לכם טובה. לפיכך
 "חשק ה' בכם": כי־אתם המעט. הממעטין

הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאַהֲבָיו וּלְשִׁמְרֵי כְּתִיב מִצְוֹתוֹ
 קרי מִצְוֹתָיו לְאַלֶּף דָּוָר כְּשִׁי: וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו
 אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יֵאָחֵר לְשִׁנְאוֹ אֶל־פָּנָיו
 יִשְׁלָם־לוֹ כְּשִׁי: יֵא וּשְׁמֵרַת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
 הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
 הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם כְּשִׁי: פפפ ק"ח פסוקים עוי"ל סימן

פקודוהי לאלפי דרין: ומשלם
 לסנאוהי טבן די אנון עבדין
 קדמוהי בתייהון לאובדיהון לא
 מאחר עבד טב לסנאוהי טבון די
 אנון עבדין קדמוהי בתייהון
 משלם להון: יא ותטר נת
 תפקדתא ונת קממא ונת דינא די
 אנא מפקדך יומא דין
 למעבדהון: פ פ פ

רש"י

מִצְוֹתָיו, הַעוֹשִׁין מִירָאָה, הוּא אוֹמֵר לְאַלֶּף, וְלִהְלֵן
 שְׁהוּא סְמוּךְ אֶצֶל "לְאוֹהֲבָיו", הַעוֹשִׁין מֵאַהֲבָה,
 שְׁשִׁכְרָם יוֹתֵר גָּדוֹל, הוּא אוֹמֵר לְאַלְפִים: לְאוֹהֲבָיו.
 אֵלּוּ הַעוֹשִׁין מֵאַהֲבָה: וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו. אֵלּוּ
 הַעוֹשִׁין מִירָאָה: (י) וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל־פָּנָיו.

בְּתִיּוֹ, מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב, כְּדִי לְהַאֲבִידוֹ מִן
 הָעוֹלָם הַבָּא: (יא) הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם. (עירובין כב)
 וּלְמַחֲרָה, לְעוֹלָם הַבָּא, לְטַל שְׁכָרָם:
 חסלת פרשת ואתחנן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵינֵי־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיחַ מְאֹד: דְּרַכִּיחַ דְּרַכִּי־נַעַם, וְכָל־נְתִיבֵיהָ שְׁלוֹם. אַרְךָ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְאֻלָּהּ עֵשֶׂר וְכְבוֹד. יְהוֹה חֲפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוק. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדְבָרֵיהֶם
 הַנְּאֻמִּים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁנָה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
 וּבְנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְצְדָק:

הפטרת ואתחנן בישעיה פרק מ

מ א נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם: ב דברו על-לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה
 צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל-חטאתיה: ג קול קורא במדבר פנו
 דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו: ד כל-גיא ינשא וכל-הר וגבעה ישפלו והיה
 העקב למישור והרכסים לבקעה: ה ונגלה כבוד יהוה וראו כל-בשר יחדו כי פי יהוה
 דבר: ו קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל-הבשר חציר וכל-חסדו פציץ השדה: ז יבש
 חציר נבל ציץ פי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם: ח יבש חציר נבל ציץ ודבר
 אלהינו יקום לעולם: ט על הר-גבה עלי-לך מבשרת ציון הרימי כפך קולך מבשרת
 ירושלים הרימי אל-תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם: י הנה אדני יהוה בחזק יבוא
 וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: יא ברעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים
 ובחיקו ישא עלות ינהל: יב מי-מדד בשעלו מים ושמים בזרת תפן וכל בשלש עפר
 הארץ ושקל בפלם הרים וגבעות במאזנים: יג מי-תפן את-רוח יהוה ואיש עצתו יודענו:
 יד את-מי נועץ ובינהו וילמדוהו בארח משפט וילמדוהו דעת ודרך תבונות יודיענו: טו הן
 גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול: טז ולכבון אין די בער וחיתו
 אין די עולה: יז כל-הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו-לו: יח ואל-מי תדמיון אל
 ומה-דמות תערכו-לו: יט הפסל נסד חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף:
 כ המספן תרומה עץ לא-ירקב יבחר חרש חכם יבקש-לו להכין פסל לא ימוט: כא הלוא
 תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש לכם הלוא הכינותם מוסדות הארץ: כב הישב
 על-חוג הארץ וישביה כחגבים הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת: כג הנותן
 רוזנים לאין שפטי ארץ פתהו עשה: כד אף בל-נפועו אף בל-זרעו אף בל-שרש בארץ
 גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה פקש תשאם: כה ואל-מי תדמיוני ואשגה יאמר קדוש:
 כו שאו-מרום עיניכם וראו מי-ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב
 אונים ואמיץ פח איש לא נעדר:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל
 הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקיים, שכל דבריו
 אמת וצדק:

נַאֲמָן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרַי
 לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
 הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׁמַחֲנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגַּל לַבָּנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחָלוּ עוֹד
 אַחֲרָי אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מִגֵּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁה וְלַמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָת. עַל הַכֹּל, יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד
 לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תפלת הדרך

צריך לאמרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachas@netvision.net.il

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס